

kennisatelier voor
boom en bodem

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentale bomen

Onderzoeksrapportage naar
verbetering van de bescherming
van monumentale bomen

kennisatelier voor
boom en bodem

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentale bomen

Onderzoeksrapportage naar verbetering van de bescherming van monumentale bomen

Opdrachtgever:
Rijksdienst voor het
Cultureel Erfgoed
& Bomenstichting

Opdrachtnemer:
Terra Nostra

Auteurs:
De heer B. van Duijnhoven – *Boomtechnisch adviseur*
Mevrouw M. de Boer – *Groen Erfgoed specialiste*
De heer J. van Zinderen – *Jurist*

Ondersteuning:
Mevrouw W. Batenburg – *Wetenschappelijk onderzoeker*
Mevrouw Z. Gagos – *Vormgeving*
De heer M. Mol – *Boomtechnisch adviseur*
De heer J.W. de Groot – *Directeur Terra Nostra*
De heer H. Kuppen – *Boom ambassadeur*

Projectgroep:
Mevrouw B. Jongejan
(*RCE, projectleider*)
De heer J. Hellevoort (*BS*)
De heer W. Eikelboom (*BS*)
De heer O. Brinkkemper (*RCE*)

Begeleidingsgroep:
De heer L. de Wit – *Jurist en erfgoed*
De heer B. Visser – *Boomjurist*
De heer D. Straten – *Boombeheerder*
De heer H. Gierveld – *Beheerder*
De heer P. Bremer – *Ecoloog*
De heer J. Philippona – *Bomenstichting*

Project nr.: 132.7141
Datum: 12.12.2024

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksrapport “Verbetering bescherming Monumentale Bomen”. Dit onderzoek heeft voor Terra Nostra een bijzondere betekenis omdat het tevens onze missie voor een duurzaam behoud van bomen uitdraagt.

We bedanken de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Bomenstichting voor de opdracht. We hebben intensief en met veel plezier samengewerkt met het projectteam. Speciale dank gaat daarom uit naar Wim Eikelboom en Joris Hellevoort. Zij hebben een jaar lang kosteloos en enkel gedreven door hun liefde voor bomen deelgenomen aan het projectteam. Samen met Berthe Jongejan en Otto Brinkkemper van de Rijksdienst hebben ze ons scherp gehouden bij de uitvoering van deze opdracht.

Tijdens het proces kwamen we verschillende uitdagingen tegen. Het was niet altijd eenvoudig om de diverse inzichten van experts, eigenaren en deskundigen uit het buitenland tot eenduidige adviezen te formuleren. Ook blijkt het begrip ‘monumentale boom’ een gevoelig onderwerp te zijn als het gaat om bescherming. Desondanks is het ons gelukt om op basis van de 15 onderzochte monumentale bomen, inspirerende gesprekken met experts, bezoeken aan imposante bomen en een gevoel van verbondenheid binnen een breed netwerk van mensen tot een doordacht en integraal rapport te komen.

Ook willen we bedanken:

- Het begeleidingsteam dat afgelopen jaar 4 keer bijeen is gekomen om op onze resultaten te reflecteren. Dank je wel Jeroen Philippona, Leonard de Wit, Bas Visser, Danny Stratum, Hans Gierveld, Piet Bremer.

- De buitenlandse experts die hun inzichten deelden en ons inspireerden met voorbeelden uit hun eigen praktijk.
- De 15 boomeigenaren en beheerders die ons op hun terrein toelieten en hun ervaringen deelden in interviews en enquêtes.
- De vrijwilligers van de Bomenstichting, die met passie en kennis hebben geholpen.
- Ook willen we onze ingehuurd onderzoekers, Mariska de Boer en Jilles van Zinderen, bedanken voor hun grondige werk, expertise en energie. Simen Brunia willen we bedanken voor zijn bijdrage over veteranenbomen.
- En tot slot, een dankwoord aan de mensen achter de schermen die de basis hebben gelegd voor dit rapport: de medewerkers van ons bureau, waaronder Michiel Mol, Wendy Batenburg, Zosia Gagoś, Henry Kuppen, Jan Willem de Groot en Anne van Bennekom.

Dit rapport is het resultaat van een gezamenlijke inspanning om kennis over monumentale bomen te bundelen. Wij hopen dat de resultaten van het onderzoek niet alleen bijdragen aan een betere bescherming van oude, bijzondere monumentale bomen, maar ook aan een groter bewustzijn. We zien graag dat toekomstige generaties kunnen blijven genieten van dezelfde monumentale bomen waar wij Nederlanders nu van genieten. Die traditie willen we voortzetten.

Met trots en dankbaarheid,

Bart van Duijnhoven, Terra Nostra

Inhoudsopgave

Samenvatting	5		
Inleiding	8		
Achtergrond en aanleiding	8		
De 15 bomen	9		
Methodiek en analyse	10		
Leeswijzer	10		
1. Bevindingen	11		
1.1 Omstandigheid van de boom en zijn groeiplaats	11		
1.2 Ecologische waarde	15		
1.3 Geschiedenis en verhaal	17		
1.4 Cultuurhistorische waarden	19		
1.5 De invloed van de mens op de boom	25		
1.6 Beleid en juridische status	27		
2. Analyse en conclusies	38		
2.1 Omstandigheid van de boom en zijn groeiplaats	38		
2.2 Ecologische waarden	38		
2.3 Geschiedenis en verhaal	39		
2.4 Cultuurhistorische waarden	40		
		2.5 De invloed van de mens op de boom	41
		2.6 Beleid en juridische status	42
		2.7 Integratie van de conclusies tussen de verschillende disciplines	44
		3. Aanbevelingen	45
		3.1 Landelijke lijst bomen	45
		3.2 Nationale richtlijn voor beheer en onderhoud	46
		3.3 Verbeterpunten in betaande (gemeentelijke) regelgeving	47
		3.4 Kennis over monumentale bomen	48
		3.5 Cultuurhistorische en ecologische waardebepaling van monumentale bomen	49
		3.6 Rol Bomenstichting en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	49
		Literatuurlijst	50
		Bijlage 1. Methode van onderzoek	51
		Bijlage 2. Overzicht 15 boomsoorten	63
		Bijlage 3. Boomgegevens	80
		Bijlage 4. Overzicht cultuurhistorie 15 bomen	82
		Bijlage 5. Samenvattende resultaten vraag & antwoord eigenaren	98
		Bijlage 6. Samenvattende resultaten buitenlandse interviews	107

SAMENVATTING

Dit project is tot stand gekomen samen met het RCE, de Bomenstichting en andere experts. Deze partijen hebben meegewerkt als projectbegeleiding en als deelnemer van de begeleidingsgroep. Het onderzoek naar de verbetering van de bescherming van monumentale bomen geeft inzicht in de geschiedenis, eigenaarschap, waarden en bedreigingen van de 15 casusbomen. Deze diverse bomen, verspreid over Nederland, zijn door de opdrachtgever geselecteerd. Aan de hand van de resultaten worden aanbevelingen beschreven voor betere wet- en regelgeving, bewustwording en beheer om de kwaliteit, levensverwachting en zichtbaarheid van monumentale bomen te vergroten.

Methodiek en belangrijkste resultaten

Het onderzoek volgt 6 onderzoekslijnen, die zijn geanalyseerd aan de hand van veldstudies, bureau studies en interviews. Over het algemeen geldt dat oudere bomen meer uitdagingen met zich meebrengen. Dit omvat zowel de noodzaak om de veiligheid in hun omgeving te waarborgen, als de mechanische of biologische kwetsbaarheden die met het ouder worden toenemen. Deze kwestie is direct verbonden aan de uitdaging: de toenemende complexiteit bij het beheren van oude (veteraan)bomen, namelijk dat ze gedurende de toename van leeftijd het beheer complexer wordt.

Hier zijn de belangrijkste resultaten van dit onderzoek samengevat per onderzoekslijn:

1. Omstandigheden van de boom en zijn groeiplaats

Slechte groeiplaatsomstandigheden zoals verdichting en vernatting verminderen de kwaliteit en levensduur van bomen.

2. Ecologische waarde

Oudere bomen hebben een hogere ecologische waarde. Natuurlijke processen zijn essentieel voor de instandhouding van ecologische waarden.

3. Geschiedenis en verhalen

De vijftien casusbomen hebben een gevarieerde geschiedenis, waaronder verhalen als grens- of kruisboom.

4. Cultuurhistorische waarde

Bomen met goede zichtbaarheid worden beter beschermd, terwijl bomen zonder functie of verhaal vaak ondergewaardeerd worden.

5. De invloed van de mens

Eigenaren, beheerders en het grote publiek zijn vaak niet bekend met de cultuurhistorische en ecologische waarde van bomen. Hierdoor worden deze waarden onderschat en krijgen bomen vaak niet de nodige bescherming of toezicht.

6. Beleid en juridische status

- Bescherming is inconsistent en verschilt per gemeente. Beleid en bescherming van monumentale bomen ontbreekt nu geheel op nationaal en provinciaal niveau. Een nationale monumentale status van bomen als groen erfgoed zou bijdragen aan betere bescherming en aan meer eenheid in de gemeentelijke bescherming van monumentale bomen.
- Eigenaren variëren van particulieren tot gemeenten, en hun betrokkenheid en kennisniveau variëren sterk. Voor één casusboom was een kapvergunning aangevraagd.

7. Geïntegreerde onderwerpen

- Er ontbreekt een breed geaccepteerd nationaal waarderingssysteem voor de cultuurhistorische en ecologische waarde van bomen. Hoewel de ecologische waarde essentieel is voor de biodiversiteit, heeft dit geen juridische invloed op de bescherming van de boom. Alleen diersoorten die beschermd zijn volgens de Omgevingswet profiteren van juridische bescherming.
- Monumentale bomen vallen momenteel niet onder een subsidieregeling voor natuur- en landschapselementen (SNL), terwijl dit gezien de vele bedreigingen en de instandhouding van oude bomen vaak noodzakelijk is.
- Monumentale bomen onderscheiden zich van gemiddelde (beschermwaardige) bomen door hun unieke status en de noodzaak van speciale verzorging. Echter, uit de 15 onderzochte casusbomen en andere ervaringen blijkt dat zelfs voor monumentale bomen bescherming vaak te kortschiet. Dit komt bijvoorbeeld doordat het Burgerlijk Wetboek hogere prioriteit krijgt, er onvoldoende bescherming is buiten de bebouwingscontouren houtkap, en door de toepassing van regels over noodkap. Daarnaast ontbreken regels die boomeigenaren verplichten om de boom en zijn groeiplaats te onderhouden en in stand te houden.

Aanbevelingen

Vanuit het onderzoek volgen onderstaande concrete aanbevelingen om de bescherming van monumentale bomen te verbeteren:

Monumentale status en bescherming

- Strikte criteria voor nationale monumentale status: stel objectieve criteria op voor leeftijd, levensfase, cultuurhistorische waarden en ecologische waarden.
- Monumentale bomen, hun groeiplaats (bij voorkeur een vierkant van 50 bij 50 meter rondom of waar mogelijk 5 meter buiten boomkroon) en de relatie van de boom met de omgeving opnemen in Subsidieregeling instandhouding monumenten (SIM) en provinciale subsidieregelingen voor erfgoed is dringend gewenst om de instandhouding voldoende te waarborgen.

Het beheer van oude (veteraan) bomen

- Compenserende middelen: introduceer financiële en logistieke ondersteuning voor eigenaren van monumentale bomen.
- Het vergroten van kennis en vaardigheden met betrekking tot de monumentale bomen. Kennis over deze complexe levende organismen en hun interacties met de omgeving, zowel boven- als ondergronds is essentieel.
- Het waarderen van deze bomen verhoogt het draagvlak voor hun behoud.
- Betere handhaving: versterk de handhaving van bestaande regels en wetten om schade en kap te voorkomen.

Het is het waard om te investeren in de bescherming en verlenging van de levensduur van deze bomen.

Communicatie en educatie

- Herkenbaarheid en bewustwording: verhoog het publiek bewustzijn en zorg voor educatie rondom het belang van monumentale bomen, zowel voor eigenaren als het brede publiek.

De invloed van de mens en de historie

- Historisch gezien waren de herkenbaarheid, de omstandigheden, groeiplaatsen en situaties meestal gunstiger voor de bomen dan nu. Menselijke invloed speelt hierin een cruciale rol vanwege de toename van gebruiksdruk en ontwikkelingen rondom monumentale bomen. De historische situatie kan dienen als inspiratiebron voor verbeteringen aan de huidige situatie van deze bomen.

Beleid en juridische status

Nationaal niveau

- Opname in nationale regelgeving: zorg voor wettelijke bescherming van zowel de boom als zijn groeiplaats.

- Betere regelgeving: nationale aanwijzing op grond van artikel 3.7 Erfgoedwet van 5 monumentale bomen in Nederland (of 1 per provincie) als 'beschermd groen erfgoed' op voordracht van de RCE na advies van de landelijke Bomenstichting en provincies.
- Opname van monumentale bomen uit dit onderzoek in het register van beschermde cultuurgooederen van artikel 3.11 Erfgoedwet.

Provinciaal en gemeentelijk niveau

- Provinciale en gemeentelijke aanwijzing van provinciale respectievelijk gemeentelijke monumentale bomen als beschermd groen erfgoed in provinciale omgevingsverordeningen respectievelijk gemeentelijke omgevingsplannen.
- Vanuit juridisch en beleidsmatig oogpunt is er de mogelijkheid om de groeiplaats op te nemen in het bestemmingsplan/omgevingsplan, waarbij de Modelverordening VNG kan helpen.

Conclusie

De bescherming van monumentale bomen in Nederland vereist een gecoördineerde aanpak met objectieve criteria en bredere bewustwording. De implementatie van de aanbevelingen kan significante verbeteringen brengen in de bescherming en instandhouding van deze belangrijke ecologische en cultuurhistorische waarden.

Inleiding

Terra Nostra heeft in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) een onderzoek uitgevoerd naar verbetering van de bescherming van monumentale bomen in Nederland. Het onderzoek vond plaats van mei tot en met december 2024. De uitgangspunten voor het onderzoeksproject zijn opgesteld door de RCE (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) in samenwerking met de Bomenstichting.

Het doel van deze opdracht is om inzicht te bieden in de kansen, bedreigingen en knelpunten van vijftien vooraf geselecteerde monumentale bomen in Nederland. Daarnaast is in het onderzoek een handelingsperspectief opgesteld voor het aanpakken van bestaande knelpunten met betrekking tot monumentale bomen in het algemeen.

Achtergrond en aanleiding

De Tweede Kamer nam op 9 juni 2020 een motie aan van de leden Smeulders en Beckerman over het aanwijzen van monumentale bomen als rijksmonumenten (2020). De motie vraagt de regering om in gesprek te gaan met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed over de mogelijkheid om bomen uit het Landelijk Register van Monumentale Bomen als rijksmonument aan te wijzen, en de Kamer hierover te informeren. Dit is gebaseerd op de waarde van deze bomen voor het klimaat, de luchtkwaliteit en hun emotionele waarde, evenals de moeilijkheden die deze bomen in stedelijke gebieden ondervinden.

De destijds verantwoordelijke minister adviseerde tegen de motie. Volgens de minister was het toekennen van een monumentale status voor de monumentale bomen in het Landelijk Register van Monumentale bomen niet het meest geschikte en effectieve beleidsinstrument voor de bescherming van eeuwenoude bomen. De minister adviseerde de Bomenstichting en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed om met elkaar te verkennen hoe bomen aangemerkt kunnen worden als cultureel erfgoed en welke beschermingsstatus daarbij hoort.

Landelijk Register van Monumentale bomen

Het Landelijk Register van Monumentale Bomen bevat bomen die volgens de Bomenstichting van nationaal belang zijn. Vaak betreft het bomen met een hoge leeftijd, een bijzondere schoonheid, zeldzaamheidswaarde of een prominente functie in de omgeving. Bomen moeten aan een aantal voorwaarden voldoen om in het Landelijk Register van Monumentale Bomen te komen (Bomenstichting, 2024). Het register omvat momenteel ongeveer 15.000 objecten, waaronder solitaire bomen, lanen en boomgroepen.

Risicofactoren monumentale bomen

Hoewel duizenden bomen volgens de criteria van de Bomenstichting van nationaal belang zijn en vermeld staan in het Landelijk Register van Monumentale Bomen, blijkt uit de praktijk dat deze monumentale bomen verschillende risico's lopen. Op 9 november 2023 hebben leden van de Bomenstichting 10 risicofactoren vastgesteld die oude monumentale bomen in Nederland bedreigen. Deze risicofactoren zijn de basis van het huidige onderzoek.

1. **Bodem- en groeiplaatsbescherming:** de boom groeit onder moeilijke omstandigheden, waarbij factoren zoals verdichting, grondroering, vermesting, verzuring, vernatting en/of verdroging de levenskwaliteit kunnen verminderen of tot vroegtijdig sterven kunnen leiden.
2. **Beschermingsregime:** de gemeentelijke bomenverordening en/of het provinciaal boombeleid verschilt per gemeente/provincie. De kans op schade of kap is aanwezig als de boom geen of onvoldoende wettelijke bescherming heeft.
3. **Verhaal:** de bijzondere monumentale waarde van de boom en het bijbehorende cultuurhistorische verhaal zijn weinig bekend, waardoor het belang van de boom vaak wordt veronachtzaamd.
4. **Onderhoud en beheer:** het is onduidelijk wie verantwoordelijk is voor de zorg en het beheer van de boom. Omwille van veiligheid worden oude bomen soms gekapt. Infrastructurele werken en bouwactiviteiten kunnen ook bedreigend zijn, wat kan leiden tot bodemstructuurbederf, parasitaire zwamaantastingen of beschadiging van kroon, stam en/of wortels.
5. **Planologische gevaren:** door stadsontwikkeling, projectontwikkeling, restaura-

tie van erfgoed en/of wegeaanleg worden bomen niet altijd als gelijkwaardig element beschouwd.

6. **Eigenaarschap:** de eigenaar erkent mogelijk onvoldoende de waarde van de monumentale boom of wil er niet in investeren.
7. **Verskillende inzichten:** er bestaan uiteenlopende meningen over wat goed is voor de boom, zowel onder (veterane) boomexperts als in de publieke beeldvorming. Dit kan leiden tot verwarring bij het nemen van beslissingen. Er is geen nationale norm voor het beheer van monumentale bomen.
8. **Waarde van de boom:** de ecosysteemdiensten van de monumentale boom worden niet altijd gewaardeerd. Bij kap of slechte leefomstandigheden gaan veel waarden en baten verloren, zoals verbetering van luchtkwaliteit, waterhuishouding, een gezond leefklimaat en biodiversiteit.

9. **Budget:** er is geen landelijk budget beschikbaar voor onderhoud en groeiplaatsverbetering van de monumentale boom.

10. **Genetische ouderdom:** er is vrijwel geen kennis over de genetische, autochtone waarde van de boom. Er is momenteel geen beleid voor het veiligstellen van genetisch materiaal.

De 15 bomen

Het onderzoek richt zich op vijftien casusbomen in Nederland. De keuze voor deze bomen is gemaakt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Bomenstichting. Bij de selectie van deze bomen is rekening gehouden met regionale spreiding, diversiteit aan groeiplaatsen, maar ook de variatie in boomsoorten en eigendomssituaties. In tabel 1 vindt u een overzicht van de 15 bomen.

Boomnr	Boomnaam	Boomsoort(en)	Plaats	Provincie
1	Rondkopboom	<i>Tilia ×europaea</i>	Borger	Drenthe
2	Linde bij het bakhuisje	<i>Tilia ×europaea</i>	Garyp	Friesland
3	Reuzeneik	<i>Quercus robur</i>	Vorden	Gelderland
4	De Twaalf Apostelen Ampsen	<i>Quercus robur</i>	Lochem	Gelderland
5	Beuk Zaltbommel	<i>Fagus sylvatica</i> 'Atropunicea'	Zaltbommel	Noord-Brabant
6	Leibeuk Grootegast	<i>Fagus sylvatica</i>	Opende	Groningen
7	Hagelkruiseik	<i>Quercus robur</i>	Horst	Zuid-Limburg
8	Heilige Eik	<i>Quercus robur</i>	Den Hout	Noord-Brabant
9	Linde op de Kattenberg	<i>Tilia ×europaea</i>	Heilo	Noord-Brabant
10	Kroezeboom	<i>Quercus robur</i>	Fleringen	Overijssel
11	Plataan Potgietersingel	<i>Platanus ×hispanica</i>	Zwolle	Overijssel
12	Eiken en linde Droffelaar	<i>Quercus robur</i> – <i>Tilia ×europaea</i>	De Glind	Gelderland
13	Aanplaklinde van Overberg	<i>Tilia ×europaea</i>	Overberg	Utrecht
14	Grenslinde Biezelingse	<i>Tilia ×europaea</i>	Kapelle	Zeeland
15	Paardenkastanje Rapenburg	<i>Aesculus hippocastanum</i>	Leiden	Zuid-Holland

Tabel 1: Overzicht van de 15 casusbomen, boomsoort, locatie en provincie.

Methodiek en analyse

Bij de 15 bomen zijn de verschillende kansen en bedreigingen met betrekking tot behoud en bescherming geïdentificeerd. Voorafgaand aan het onderzoek is een onderzoeksteam samengesteld bestaande uit experts uit drie verschillende maar verwante disciplines. Dit is verder aangevuld met de input en expertise van zowel de projectgroep, de begeleidingsgroep als (buitenlandse) experts.

Het onderzoek bestaat uit de volgende onderzoekslijnen:

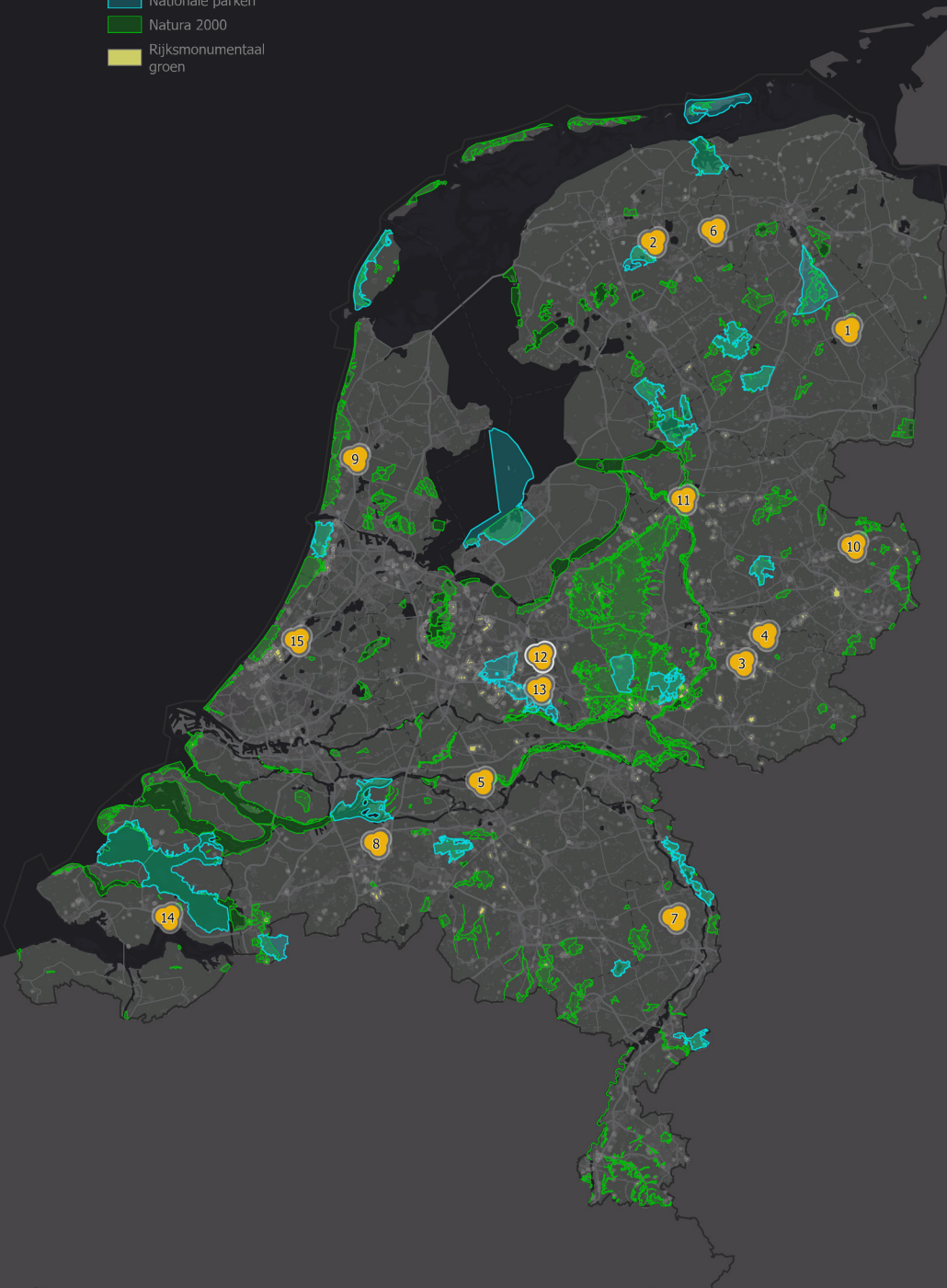
1. **Omstandigheden van de boom en zijn groeiplaats:** Dit betreft een technisch boomonderzoek, waarbij de boom zelf en de groeiplaats beoordeeld is door een expert in veteranenbomen
2. **Ecologische waarde:** De betekenis van de boom en bodem voor de ecologie is onderzocht. Dit is objectief bepaald met behulp van de Eco-score. Voor uitleg over de methode, zie bijlage 1: IV Opzet beoordeling ecologische waarde (met rode letterkleur is de score van boomnummer 4 – De twaalf Apostelen Ampsen weergegeven).
3. **Geschiedenis en verhaal:** Voor elke boom is onderzoek gedaan naar de geschiedenis en het verhaal van de boom. Er is gebruik gemaakt van verschillende soorten historische kaarten, krantenberichten, afbeeldingen, publicaties, informatie van omwonenden, monumentenuittreksels, militaire luchtfoto's, historische aktes en openbare databanken met o.a. hoogtekaarten. Diverse archiefmedewerkers en collega's hebben geholpen om informatie te vinden en te digitaliseren.
4. **Cultuurhistorische waarde:** De cultuurhistorische waarde van en de bijbehorende omgeving is vastgesteld. De inventarisatie van cultuurhistorische waarden werd ondersteund door literatuurstudie, brononderzoek, overleg met collega's en verenigingen. Om objectief de cultuurhistorische waarden van de casusbomen te kunnen bepalen, is een methodiek ontwikkeld, gebaseerd op vijf type cultuurhistorische waarden met de bijbehorende criteria
5. **De invloed van de mens:** De bedreigingen en de voordelen van menselijk handelen voor de boom zijn vastgesteld aan de hand van veldbezoek en bureaustudie.
6. **Beleid en juridische status:** Hier is onderzocht welke juridische en beleidsmatige bescherming momenteel wordt verleend aan elke boom. Dit op zowel bovennationaal, nationaal, provinciaal, gemeentelijk en privaatrechtelijk niveau. Hiervoor zijn literatuurstudies uitgevoerd en eigenaren benaderd en geïnterviewd. Het is belangrijk om de locatie van de bomen in relatie tot aangrenzende percelen zorgvuldig vast te leggen. Daarnaast zijn eigenaren en gemeentes geraadpleegd over afgehandelde, lopende of mogelijke potentiële juridische bedreigingen rond de casusbomen.

Leeswijzer

Het rapport is in volgorde van de onderzoekslijnen opgebouwd. In hoofdstuk 1 zijn de resultaten beschreven, zowel de boomgegevens, ecologie, geschiedenis, cultuurhistorie, de invloed van de mens, beleid en juridische status. In hoofdstuk 2 vindt u de analyse en conclusie, per onderdeel uitgeschreven. In hoofdstuk 3 komen de aanbevelingen aan bod. Als bijlage 1 is de methode van onderzoek weergegeven en zijn worden de verschillende onderdelen toegelicht. Als losse digitale bijlagen zijn de volgende bestanden toegevoegd:

- Bijlage 2: Overzicht 15 boompaspoorten;
- Bijlage 3: Boomgegevens;
- Bijlage 4: Overzicht geschiedenis en cultuurhistorische waarde casusbomen;
- Bijlage 5: Samenvattende resultaten vraag & antwoord eigenaren;
- Bijlage 6: Samenvattende resultaten buitenlandse interviews.

- Monumentale bomen
- Nationale parken
- Natura 2000
- Rijksmonumentaal groen

1. Bevindingen

1.1 Omstandigheid van de boom en zijn groeiplaats

De 15 monumentale bomen zijn verspreid over heel Nederland. In figuur 1 zijn de locaties van deze bomen weergegeven, waarbij elke boom is voorzien van een uniek nummer. Deze nummering wordt consequent gehanteerd in dit rapport. In bijlage 2 zijn de boompaspoorten opgenomen, waarin naast de gegevens van de bomen ook alle andere relevante informatie over de bomen, de groeiplaatsen en omgeving is vastgelegd.

In tabel 2 is per boom een overzicht gepresenteerd van de huidige en potentiële knelpunten voor zowel de boom als de groeiplaats. Hoewel er vele positieve eigenschappen zijn geconstateerd, ligt in de tabel de nadruk op de huidige en mogelijke knelpunten. Aanpassing en verandering van deze knelpunten kunnen een positieve invloed hebben op de boom en zijn groeiplaats.

Figuur 1: Overzicht van de 15 casusbomen gelegen in verschillende provincies in Nederland.

1. Linde in Borger
(Rondkopboom)

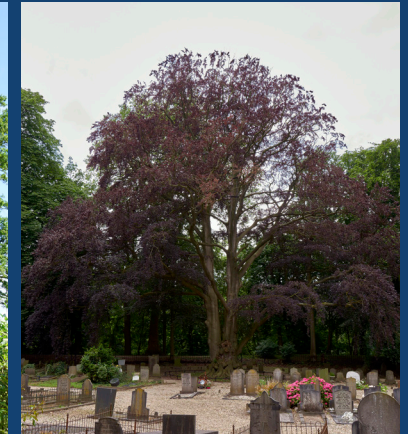
2. Linde in Tytsjerkstrediel
(Linde bij het bakhuisje)

3. Zomereik in Bronckhorst
(Reuzeneik)

4. Zomereiken in Lochem
(De 12 apostelen)

5. Bruine beuk te Zaltbommel
(Beuk Zaltbommel)

6. Gewone beuk in Westerkwartier
(Leibeuk Grootegast)

7. Zomereik in Horst ad Maas
(Hagelkruiseik)

8. Zomereik in Oosterhout
(Heilige eik)

9. Hollandse linde in Heiloo
(Linde op de Kattenberg)

10. Zomereik in Tubbergen
(Kroezeboom)

11. Gewone plataan in Zwolle
(Plataan Potgietersingel)

12. Eiken en linde in Leusden
(Droffelaar)

13. Hollandse linde in Overberg
(Aanplaklinde)

14. Hollandse linde in Kapelle
(Grenslinde Biezelinge)

15. Paardenkastanje in Leiden
(Paardenkastanje Rapenburg)

Boomnr	Boomnaam	(Potentieel) knelpunt boom	(Potentieel) knelpunt groeiplaats
1	Rondkopboom	Gebrek aan ambacht en kennis over specifieke vormsnoei. Het vormen en beheren van deze boom vergt specifieke kunde.	- De fietsparkeerplaats aan de rand van de kroonprojectie vormt een fysieke belemmering; - Fysieke barrière door de rijbanen.
2	Linde bij het bakhuisje	- Beperkte mechanische boomkwaliteit; - Te hoge frequentie van (her)knotten, daarmee te weinig ruimte voor assimilatie.	- Geen boomvriendelijke groeiplaats, overmatig gebruik aan verharding, belemmering voor wortelontwikkeling; - Risico door het gebruik van bestrijdingsmiddelen.
3	Reuzeneik	- Geen mogelijkheid voor afleggers; - Mechanische overbelasting wat kan leiden tot takbreuk; - Onjuist snoei-beheer toegepast.	- Buiten de boomspiegel een intensief beheerd grasland (met mestinjectie); - Beheer (niet per definitie consistent) door eigenaren pachtgrond.
4	De Twaalf Apostelen Ampsen	- Onjuist snoei-beheer, waardoor te grote snoeiwonden zijn ontstaan; - Het wandel- en fietspad liggen klem tegen de stamvoet aan.	- Binnen de boomspiegel een intensief beheerd grasland (met mestinjectie); - Intensief gebruikt wandel- en fietspad binnen de kroonprojectie; - Maaibeheer met zwaar materiaal.
5	Beuk Zaltbommel	- Aantasting door korsthoutskoolzwam (<i>Kretzschmaria deusta</i>); - Transparante kroon, conditie is sterk verminderd; - Plakoksel: 2 hoofdstammen.	- Beperkt boomvriendelijke inrichting, waarin enkel binnen de cirkel met stalen opzetrand een gunstige groeiplaats is ingericht; - Activiteit door nieuwe graven, graafwerkzaamheden.
6	Leibeuk Grootegast	- Aantasting door korsthoutskoolzwam; - Mechanische aanrijtschade kroon door de korte afstand tot de rijbaan.	Zeer boomonvriendelijke groeiplaats, namelijk een groeiplaats die ingeklemd zit tussen de verharde rijbaan en fietspad.
7	Hagelkruiseik	Boom verkeert in goede mechanische en biologische staat, geen knelpunt waargenomen.	Intensief beheer land- en tuinbouwgrond, binnen de kroonprojectie. Het gebruik van bestrijdingsmiddelen in de buurt van de boom is aanneemelijk.
8	Heilige Eik	- Mechanische aanrijtschade van de kroon als gevolg van korte afstand tot de rijbaan; - Stam betreft een volledige holle stam, eerder een schil. Van de omtrek is 40 à 50% niet meer aanwezig.	- Stroomkasten direct buiten kroonprojectie, teken van intensieve ondergrondse infra; - Beperkte ingerichte groeiplaats. Op korte afstand van de rijbaan; - In 2019/2020 zijn klinkers van de rijbaan vervangen door asfalt. Asfalt is voor de vocht- een gasuitwisseling ongunstig.
9	Linde op de Kattenberg	Omvangrijke en actieve houtrot in stam en kroonaanzet. De breuksterkte van de gesteltakken wordt hierdoor ondermijnd.	- Verdichting van de groeiplaats als gevolg van (intensieve) betreding; - Omgeving is intensief veranderd, waardoor windbelasting sterk is toegenomen.

Boomnr	Boomnaam	(Potentieel) knelpunt boom	(Potentieel) knelpunt groeiplaats
10	Kroezeboom	- Onjuist snoeibeheer toegepast. Grote oude snoeiwonden en toepassing verouderde „boomchirurgische” technieken; - Diverse stadia van bruinrot bij blootliggend spint- en kernhout.	- Groeiplaats is ingericht en verbeterd, enkel 'te' dikke mulchlaag toegepast; - Buiten boomspiegel intensief maaibeheer voor het onderhouden van een gazon.
11	Plataan Potgieterssingel	Boom verkeert in goede mechanische en biologische staat, enkel vormen de afgestorven takken een risico voor de omgeving.	- Geen boomvriendelijke groeiplaats, teveel halfverharding toegepast; - Risico van gebruik bestrijdingsmiddelen; - Verdichting als gevolg van parkeren auto's.
12	Eiken en linde Droffelaar	- Onjuist snoeibeheer bij de eiken. Te grote snoeiwonden en (te) sterke kroonreductie; - Eén zomereik aangetast door dikrandtonderzwam.	- Spoorvorming en inrichting met intensief beheerd gazon bij eiken; - Korte afstand tot doorgaande inrit waar groot materieel rijdt; - Opslag landbouwvoertuigen en materialen binnen kroonprojectie.
13	Aanplaklinde van Overberg	- Tegen de rijbaan, mechanische aanrijtschade, kans op takbreuk; - Onjuist snoeibeheer toegepast; - Uitgebroken kroon na stormschade in 2012.	Groeiplaats van de boom is in ruimte beperkt en bevindt zich tussen rijbaan en 2 inritten, wat te bestempelen is als zeer boomonvriendelijk.
14	Grenslinde Biezelinge	Boom is in het verleden gekandelaberd. Dit is een snoeivorm die (doorgaans) periodiek herhaald moet te worden. Vormt een risico op ontwikkeling van zwakkere tak aanzetten als periodieke snoei niet uitgevoerd wordt.	- Er zijn werkzaamheden voorzien aan de rijbaan. Die zijn recent voor behoud van de boom aangepast; - De boom staat ingeklemd tussen 2 geasfalteerde rijbanen.
15	Paardenkastanje Rapenburg	Beginnende aantasting kastanjabloedingsziekte, wat impact kan hebben op de levensverwachting.	Boom op korte afstand van monumentale stadsmuur, waardoor groeiruimte deels beperkt/ belemmerd wordt.

Tabel 2: Overzicht van de (potentiële) knelpunten op het gebied van boom en groeiplaats.

Bedreigingen vanuit de omgeving

De mogelijke specifieke bedreigingen op het gebied van de groeiplaats, maar ook de mechanische en biologische staat van de boom, worden in tabel 2 (paragraaf 1.1) benoemd. De klimatologische bedreigingen voor bomen en zijn groeiplaats zijn minder makkelijk vast te stellen en te beheren. Het gaat hierbij om:

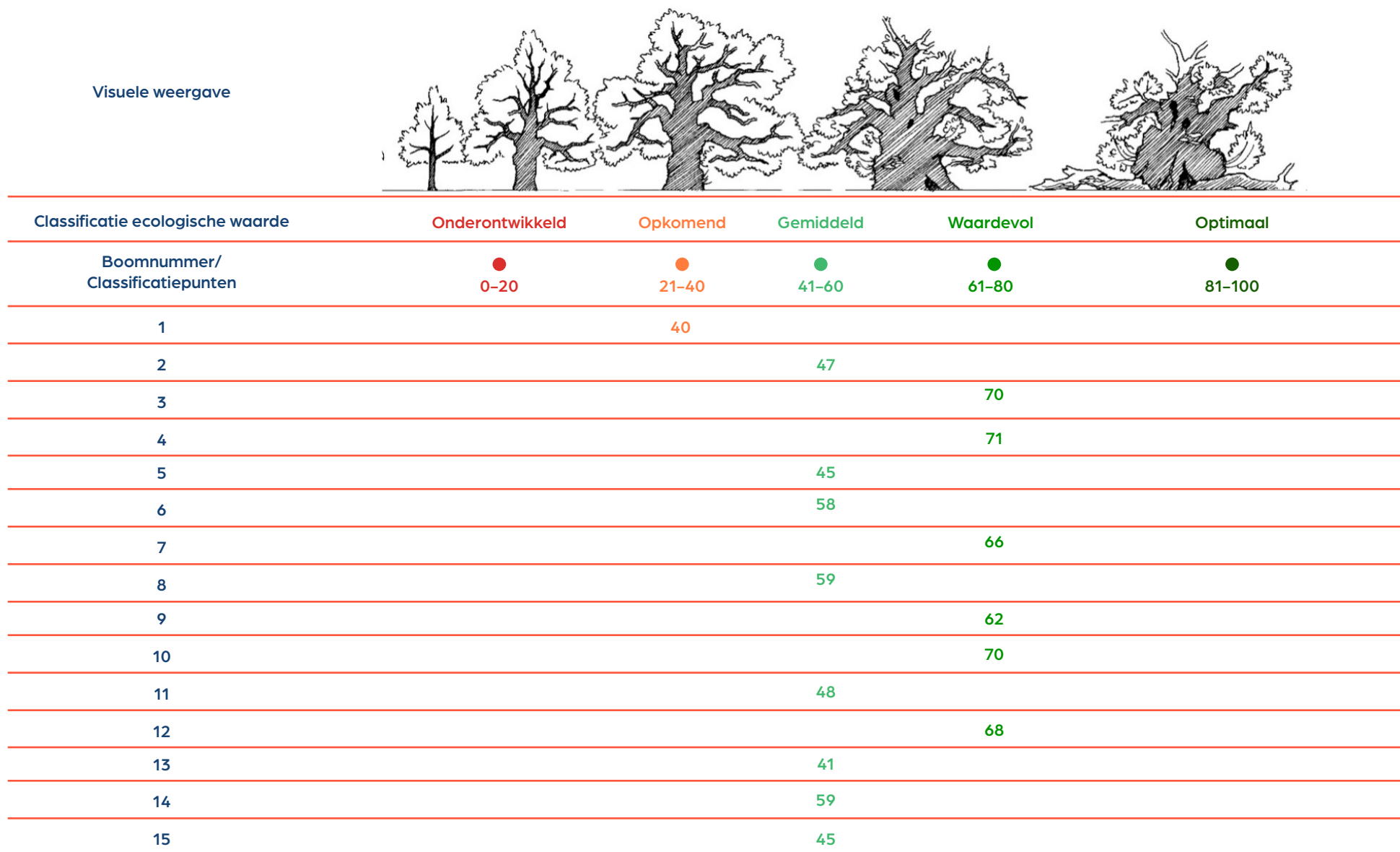
- Wijziging grondwater(regime) (boomnummer 15);
- Verzilting (boomnummer 2, 14 en 15);
- Verzuring (boomnummer 3, 4, 7, 10 en 12);
- Hittestress (boomnummer 1, 6, 8 en 13);
- Bodemdaling (boomnummer 14).

1.2 Ecologische waarde

Oude bomen zijn van groot belang voor de ecologie in Nederland. Ze bevatten vaak holtes, spleten of loshangende stukken schors die door beschermde diersoorten als rust- en verblijfplaats of nestlocatie worden gebruikt. Voor de ecologie rondom

bomen geldt dat er steeds meer bekend wordt door gericht onderzoek. Er is echter nog geen volledig beeld van de onderlinge relatie met organismen, de mens en antropogene invloeden. De opnamekenmerken voor beoordeling van boomhabitats en omgevingsbiotopen, als het ware de ecologische meerwaarde die een boom representeert, worden in de huidige gangbare boomtechnische beoordeling aangemerkt als 'gebreken'. Voor het beoordelen van de verschillende boombiotopen bij de bomen kunnen deze juist gescoord worden als 'kwaliteiten'.

De casusbomen zijn visueel beoordeeld en gescoord volgens de Eco-score, waarbij boomhabitats en omgevingsfactoren, het 'omgevingsbiotoop', die direct aan de boom gerelateerd zijn, worden meegenomen. Met deze methode kan een objectieve score worden gegeven van de ecologische bijdrage van een boom aan zijn directe omgeving. De huidige opzet voor boombiotoopbeoordeling is ontwikkeld en gevalideerd door Terra Nostra. De resultaten van de ecologische waarde van de bomen zijn per boom weergegeven in tabel 3.

Tabel 3: Score van de 15 casusbomen ingedeeld in specifieke classificatie Eco-score. (bron tekening: N. Fay)

Samengevat, wordt 1 boom geclassificeerd als 'opkomend' en 8 bomen zijn beoordeeld met de score 'gemiddeld'. Er vallen 6 bomen in de categorie 'waardevol'. Van de bomen in de categorie 'waardevol' hebben 5 bomen een stamdiameter van meer dan 150 cm. Deze bomen zijn ouder dan 200 jaar. Kenmerkend voor de levensfase van deze bomen ('laat volwassen', 'jong veteraan' tot 'veteraan') is de toename van boomhabitats, zoals stamholtes en afgebroken of afgestorven takken en kroondelen.

De omgevingsbiotopen van de 15 monumentale bomen zijn behoorlijk verschillend. Opvallend is dat geen van de casusbomen op een 'natuurlijke' standplaats staat. Bij 9 bomen is de groeiplaats dusdanig ingericht dat dit voor de boom gunstig is en kan volstaan met een extensief beheer, een 'vrij natuurlijke' groeiplaats. Een lage dynamiek is gunstig, omdat het bodemleven en het wortelgestel zich dan ongestoord verder kan ontwikkelen. Daarnaast draagt een 'vrij natuurlijke' groeiplaats sterk bij aan de ecologische waarde van de boom.

Er is een zichtbaar verschil in de 'ecologische meerwaarde' van verschillende boomsoorten. De zomereik, de gewone beuk en in mindere mate ook de Hollandse linde worden gekenmerkt door hun grote soortenrijkdom. Dit betekent dat diverse flora en fauna gebruik maken van deze bomen, of zelfs afhankelijk zijn van deze boomsoorten. De bloei en vruchtdracht dienen als voedselbron voor vele soorten. Een boomsoort zoals de gewone plataan, die met slechts een beperkt aantal soorten interactie heeft, scoort laag op dit aspect. Veel fauna soorten die in, op en rond oude bomen leven, zijn beschermd. Bijlage 1 bevat een overzicht van veelvoorko-

mende soorten in oude bomen die onder de Wet Natuurbescherming vallen.

1.3 Geschiedenis en verhaal

Voor dit onderdeel van het onderzoek is de geschiedenis van de 15 casusbomen onderzocht en gerapporteerd in de vorm van een cultuurhistorisch boompaspoort. Deze staan in bijlage 4 (Overzicht geschiedenis en cultuurhistorische waarden casusbomen).

In dit paspoort staat:

- De geschiedenis van en het verhaal over de rol van de boom in zijn omgeving in beeld en tekst, met een schatting van het aanplantjaar.
 - De cultuurhistorische waarden die van toepassing zijn.
 - De bescherming en bedreigen van de boom vanuit het cultuurhistorisch perspectief.
 - De bronvermeldingen van de gebruikte historische gegevens en afbeeldingen.
- Van meerdere casusbomen is alleen over de laatste twee eeuwen iets bekend. Vaak waren de bomen al groot op het moment, dat ze de aangetroffen cultuurhistorische erfgoedfunctie of -rol kregen. De Heilige eik staat bijvoorbeeld op een grens en kan misschien een grensboom geweest zijn. Soms zijn er sages over de rol of functie van een boom bekend. Het was niet altijd mogelijk die feitelijk te onderbouwen. Het is ook mogelijk dat de boom wel een functie of een beschermend verhaal gehad heeft, maar dat de kennis daarover verloren is gegaan.

In de tabel 4 staat een samenvatting van de geschiedenis van de 15 casusbomen.

Naast de ecologische waarde van bomen, hebben bomen ook een belangrijke functie als het gaat om het leveren van zogenoemde ecosysteemdiensten. Deze omvatten onder andere het verbeteren van de luchtkwaliteit door het afvangen van fijnstof en het absorberen van koolstofdioxide. Daarnaast spelen bomen een cruciale rol in het reguleren van het microklimaat, doordat ze schaduw bieden en de temperatuur verlagen in stedelijke gebieden. Bomen dragen ook bij aan de waterregulatie door het opnemen van regenwater, wat helpt om overstromingen te voorkomen en het grondwater aan te vullen. Bovendien dragen ze bij aan de biodiversiteit en hebben ze een positieve invloed op de mentale en fysieke gezondheid van mensen.

Boomnr	Boomnaam	Geschiedenis van de boom
1	Rondkopboom	De Rondkopboom heeft als etageboom een bijzondere vorm. Volgens een verhaal is de Hollandse linde waarschijnlijk aangeplant door de landmeter Oostingh, bij de scheiding van markegronden in 1850–1860. Na de geboorte van prinses Wilhelmina werd de boom Wilhelminaboom genoemd.
2	Linde bij het bakhuisje	In 1865 werd Hendrik Gerrits Koostra eigenaar van de boerderij. Hij was boer én dominee. De boomgaarden voor de boerderij werden omgevormd tot een tuin met allure. De linde is waarschijnlijk aangeplant als onderdeel van de tuinaanleg in 1866.
3	Reuzeneik	In 1832 stond op een steilrand van de Vordense beek een 'akkerbos' (hakhout), met langs de bovenrand een zandweg. Onder de steilrand lag een bouwland, met langs de steilrand enkele opgaande bomen. De Reuzeneik is de enige overgebleven boom van alle houtige beplanting. De Reuzeneik is ouder dan 250 jaar.
4	De Twaalf Apostelen Ampsen	De Twaalf Apostelen waren twaalf 'eeuwigheugende eiken', die het eeuwenoude kerkepad van de havezate Nieuw Ampsen begeleidden. Daarvan zijn sinds 2011 nog slechts acht bomen over. Ze zijn rond 1770 aangeplant.
5	Beuk Zaltbommel	De begraafplaats Bossche Poort werd rond 1806 aangelegd op het bastion Ravelijn van de vestingwerken van Zaltbommel. In circa 1830 kreeg de begraafplaats een parkaanleg in de landschapsstijl, naar ontwerp van F.W. de Virieu. De bruine beuk lijkt te bestaan uit een onderstam met daarop meerdere geënte stammen die als een bundel zijn opgegroeid.
6	Leibeuk Grootegast	De leibeuk was de zonwering van een keuterboerderij. De boom werd hoogstwaarschijnlijk aangeplant aan het eind van de 18 ^e eeuw, bij de bouw van de boerderij. In de 21 ^{ste} eeuw werd de leibeuk van de boerderij gescheiden door een fietspad. Enige tijd later werd de boerderij na een brand afgebroken.
7	Hagelkruiseik	De eik is geplant bij een knooppunt van paden en omringd door akkers. In 1915 plaatste Hannes Hoeymakers het Gortmeules kruis bij de eik, om zijn akkergewassen te beschermen tegen hagel.
8	Heilige Eik	De Heilige eik werd voor het eerst in 1353 in aktes gemeld en in 1620 op een kaart ingetekend langs de grens tussen twee gemeentes. Sindsdien wordt de eik op topografische kaarten vermeld en werden tekeningen van de boom gemaakt. Volgens een sage zou een kluizenaar in de holle boom gewoond hebben.
9	Linde op de Kattenberg	De linde op de Kattenberg maakt deel uit van een barokke parkaanleg uit 1707–1710, waarvan de hoofdstructuren gaaf bewaard zijn gebleven. De linde en de heuvel staan in een zichtlijn, die langs het huis loopt.
10	Kroezeboom	Rond 1610, tijdens de reformatie, werden katholieken 'in de geestelijke behoefte voorzien ... in de open lucht onder den Kroezenboom die nog in den Vleringeresch staat'. Het was toen al een grote zomereik, waarschijnlijk voor 1550 geplant. De boom kreeg gezelschap van een kapel en is nog steeds een plek voor katholieke en oecumenische activiteiten.
11	Plataan Potgietersingel	De plataan maakte deel uit van het park in de landschapsstijl, dat Hendrik van Lunteren ontwierp en rond 1835 heeft aangelegd. In 1878 was het deel van het park met de plataan de achtertuin van het aangrenzende sociëteitsgebouw geworden. De achtertuin is vervolgens grotendeels parkeerplaats geworden. Er wordt gefluisterd, dat Napoleon Bonaparte de plataan heeft geplant.
12	Eiken en linde Droffelaar	In 1536 werd de boerderij een pachtboerderij van de welgestelde familie Hackfort/Bentinck. Vermoedelijk zijn daarna een rij lindes en een rij eiken geplant, om de boerderij meer allure te geven.

Boomnr	Boomnaam	Geschiedenis van de boom
13	Aanplaklinde van Overberg	De Aanplaklinde stond in 1832 precies op de kop van de T-splitsing, waar de weg naar Amerongen op de Haarsteeg uitkwam. De boom zou als bakenboom aangeplant kunnen zijn en is later ook de aanplakboom van Overberg worden. Later werd de T-splitsing verlegd. Met de introductie van digitale communicatie verloor de boom haar analoge communicatiefunctie.
14	Grenslinde Biezelingse	De Schoorse zeedijk werd in 1756 een binnendijk rond een ingepolderde schors. Net als op de andere binnendijken in de regio, werden op de Schoorse Oudedijk laanbomen aangeplant. Waarschijnlijk was de linde op de Schoorse Oudedijk oorspronkelijk een laanboom, die het waard was om te behouden.
15	Paardenkastanje Rapenburg	De paardenkastanje is geplant op de plek waar in de 17e eeuw een huis stond. In 1825 resteerde alleen de voorgevel van het huis. Dit is nu de tuinmuur van Rapenburg 40. In 1827 stond op dezelfde plek weer een gebouw. De paardenkastanje is pas geplant, na de afbraak van het gebouw uit 1827.

Tabel 4: Samenvatting van de geschiedenis per boom weergegeven.

1.4 Cultuurhistorische waarden

1.4.1 Ontwikkeling cultuurhistorische waardebepaling van casusbomen

De cultuurhistorische waarden van bomen kunnen invloed hebben op de levensverwachting van bomen. Mensen hadden redenen om bomen te planten en vervolgens redenen om bomen lang te behouden. De cultuurhistorische waarden van de 15 casusbomen zijn samen met de geschiedenis van de bomen gerapporteerd in de vorm van een cultuurhistorisch boompaspoort. Deze staan in bijlage 4 (Overzicht geschiedenis en cultuurhistorische waarden casusbomen).

In Nederland bestaan enkele gestandaardiseerde onderzoeks- en waarderingsmethodes om de cultuurhistorische waarden van monumentale objecten vast te stellen. Daaraan zijn landelijke opleidingen en certificeringen gekoppeld. De Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM) speelt daarin in coördinerende rol.

Voor het onderzoeken en bepalen van de cultuurhistorische waarden van bomen is geen bestaande methode of opleiding beschikbaar. Om van de 15 casusbomen de cultuurhistorische waarden te bepalen is eerst onderzoek gedaan naar bestaande waarderingsmethodes. Voor het opstellen van de waarderingsmethode zijn verschillende waarderings- en beschermingsmethodes met elkaar vergeleken, zoals de Richtlijnen voor Tuinhistorisch onderzoek en de bestaande waarderingsmethodes voor het beschermen van bomen, in Nederland en het Verenigd Koninkrijk.

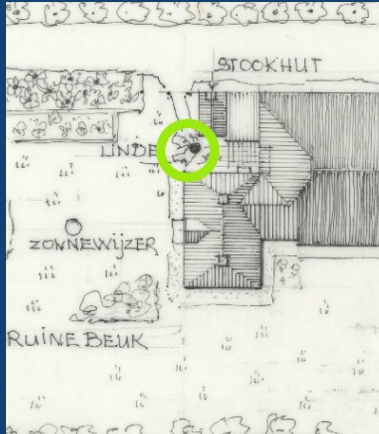
Na het vergelijkende onderzoek zijn voor dit onderzoek vijf verschillende type cultuurhistorische waarden met bijbehorende criteria van monumentale bomen in Nederland gekozen. Deze waarden en criteria zijn een voorzet, om in de toekomst tot een breed gedragen en nationaal gestandaardiseerde onderzoeks- en waarderingsmethode te komen. De cultuurhistorische waarden en criteria staan in onderstaande tabel 5.

Type cultuurhistorische waarde	Criterium voor cultuurhistorische waarde
Verhaal/functie	Met bijzondere verhalen, herinneringen, betekenis of gebeurtenis of een belangrijke rol in het ontwerp van een parkaanleg.
Zeldzaamheid	Uniciteit, als een bijzondere vorm of uiterlijk en door mensen gemaakt of geïntroduceerd.
Zeer oud of veteraan	Boom is over zijn climax heen en zit minimaal in de (jong) veteraanfase.
Kampioen	Behoort tot de enige, dikste, grootste of hoogste bomen in zijn/haar soort.
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	Beeldbepalend en onvervangbaar in een door mensen gemaakte omgeving/ensemble/structuur/ landschapsarchitectuur.

Tabel 5: Overzicht van de cultuurhistorische waarden en criteria van de 15 casusbomen.

1. Linde in Borger
(Rondkopboom)

2. Linde in Tytsjerkstrediel
(Linde bij het bakhuisje)

3. Zomereik in Bronckhorst
(Reuzeneik)

4. Zomereiken in Lochem
(De 12 apostelen)

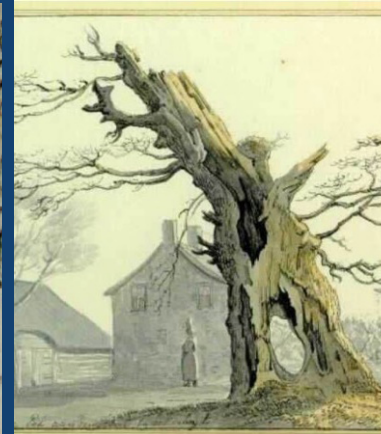
5. Bruine beuk te Zaltbommel
(Beuk Zaltbommel)

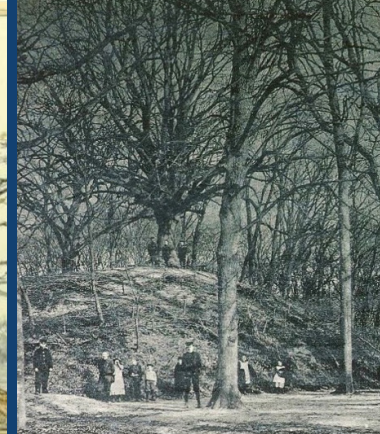
6. Gewone beuk in Westerkwartier
(Leibeuk Grootegast)

7. Zomereik in Horst ad Maas
(Hagelkruiseik)

8. Zomereik in Oosterhout
(Heilige eik)

9. Hollandse linde in Heiloo
(Linde op de Kattenberg)

10. Zomereik in Tubbergen
(Kroezebom)

11. Gewone plataan in Zwolle
(Plataan Potgietersingel)

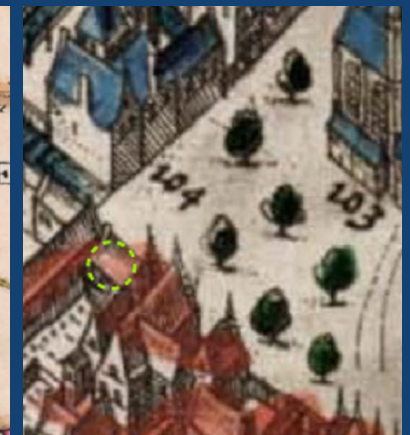
12. Eiken en linde in Leusden
(Droffelaar)

13. Hollandse linde in Overberg
(Aanplaklinde)

14. Hollandse linde in Kapelle
(Grenslinde Biezelinge)

15. Paardenkastanje in Leiden
(Paardenkastanje Rapenburg)

1.4.2 Cultuurhistorische waarden van de casusbomen

Bij de cultuurhistorische waardebepaling van de casusbomen is een inschatting gemaakt van de waarden van monumentale bomen in Nederland als referentiekader. In tabel 6 staat een overzicht welke cultuurhistorische waarden van toepassing

zijn bij de 15 casusbomen. In de cultuurhistorische boompaspoorten in bijlage 1 (*III Toelichting bij cultuurhistorische waarden en criteria 15 monumentale bomen*) staat de geschiedenis en een toelichting bij de cultuurhistorische waarden van de bomen.

Boomnr	Boomnaam	Verhaal/ functie	Zeldzaam- heid	Zeer oud/ veteraan	Kampioen	Zichtbaar/ onvervangbaarheid	Totaal cultuurhistorische waarde
1	Rondkopboom	●	●	●	○	●	4
2	Linde bij het bakhuisje	●	○	●	○	○	2
3	Reuzeneik	○	○	●	●	●	3
4	De Twaalf Apostelen Ampsen	●	●	●	○	●	4
5	Beuk Zaltbommel	●	●	●	○	●	4
6	Leibeuk Grootegast	●	●	●	●	●	5
7	Hagelkruiseik	●	○	○	○	●	2
8	Heilige Eik	●	●	●	●	●	5
9	Linde op de Kattenberg	●	●	●	○	●	4
10	Kroezeboom	●	●	●	●	●	5
11	Plataan Potgietersingel	●	○	●	○	●	3
12	Eiken en linde Droffelaar	●	●	●	○	●	4
13	Aanplaklinde van Overberg	●	●	●	○	●	4
14	Grenslinde Biezeling	●	○	●	○	●	3
15	Paardenkastanje Rapenburg	○	○	○	○	●	1
Aantal bomen per cultuurhistorische waarde		13	9	13	5	14	

Legenda:
● ja ○ nee

Tabel 6: Per boom de typen cultuurhistorische waarden die van toepassing zijn.

Verhaal of functie

Van de 15 casusbomen in het landschap hebben 10 bomen een cultuurhistorische waarde, omdat ze hun verhaal ontleen aan hun historische functie en een rol in de maatschappij. De functie en rol en de daaraan gekoppelde verhalen droegen bij aan het eeuwenlange behoud van de bomen. Het waren bomen als locatie voor geloof en rituelen, bomen op kruispunten, bomen langs grenzen, bomen voor schaduw langs een kerkepad, herinneringsbomen, zonwering en bomen om mee te pronken. De sages over de bomen zijn jonger dan de bomen zelf, maar passend bij het mysterie van de oorsprong en het grillige aanzien van de 'eeuwenheugende' bomen.

Er zijn 5 casusbomen die deel uitmaken van een ontworpen park of tuin, waarin ze bewust zijn aangeplant. De Linde op de Kattenberg is de enige van de casusbomen, die solitair aangeplant werd als onderdeel van barokke parkaanleg uit 1707. Ook staan 3 andere casusbomen in ontworpen parken of tuinen in de landschapsstijl, al dan niet naar een ontwerp van een bekende landschapsarchitect. Ze zijn tegelijk met andere boomsoorten aangeplant. Allemaal met verschillende kleuren en vormen, die samen als op een schilderij het parkbeeld vormden. Er zijn 2 bomen die allure ontleen aan hun ontstaan met gebruik van moeilijke hovenierstechnieken, zoals vormsnoei en enten. De verhalen en functies konden afgeleid worden uit de namen die de bomen kregen. Dit waren bijvoorbeeld de Heilige eik, Hagelkruiseik, Wilhelminaboom en Aanplakboom. Casusbomen werden genoemd in akten, krantenberichten, boeken en overleveringen. Verder staan de bomen op ontwerptekeningen, historische prenten, schilderijen en ansichtkaarten. Halverwege de 19e eeuw werden de eerste foto's van de bomen gemaakt en kwamen ze voor op (militaire) luchtfoto's.

Zeldzaamheid

Voor het inschatten van de zeldzaamheid van de 15 casusbomen, was kennis over de aanwezigheid van andere soortgelijke bomen in Nederland nodig. Daarvoor werd informatie verzameld uit boeken en artikelen over bomen. Verder zijn collega's en bekende Nederlandse bomenkenners geconsulteerd. 'Soortgelijke bomen' waren bomen van dezelfde soorten, een vergelijkbare ouderdom en met vergelijkbare boomfuncties en boomvormen. Uiteindelijk kregen 9 van de 15 casusbomen de waarde 'zeldzaam'.

Zeer oud/veteraan

Een monumentaal bouwwerk kan met goed onderhoud "eeuwig" bestaan en de beplanting van een monumentaal park kan verjongd worden. In tegenstelling tot monumentale bouwwerken en parken, komt voor een monumentale boom ooit het moment dat de boom doodgaat en verdwijnt. Hoge ouderdom en de status van een veteranenboom zijn daardoor bijzondere en waardevolle kenmerken van een boom.

De ouderdom kreeg een kans, omdat er een reden was om de boom te verzorgen of juist een reden waardoor mensen de boom zeer lange tijd ongemoeid lieten. De veteranenbomen hebben de kans gekregen om te blijven, ondanks kenmerken van aftakeling.

De leeftijd of het aanplantmoment van de casusbomen kon soms vrij nauwkeurig bepaald worden, omdat de jaarringen van een lage tak van een boom geteld waren of de periode van aanplant in historische documenten beschreven werd. Voor indirecte leeftijdschatting is de eerste vermelding in historische documenten van de boom richtinggevend. Maar een dergelijke oude vermelding kan ook over een voorganger van de huidige boom gaan en biedt daardoor geen zekerheid. De beschrijvingen en afbeeldingen van de Heilige eik in Den Hout waren wel consequent genoeg, om de te kunnen concluderen dat de Heilige eik uit de 14e eeuw dezelfde boom is als de huidige Heilige eik. Andere bomen waren op oude foto's of tekeningen al groot en sindsdien nog ouder. De 1^e Bosstatistiek uit 1938-1942 biedt een leeftijdsindicatie, doordat bij de inventarisatie onderscheid gemaakt werd tussen bomen jonger en ouder dan 40 jaar. Verder werden op militaire topografische kaarten uit de 19e en 20e eeuw herkenningpunten aangegeven voor reizende militairen, waaronder grote bomen en boomstructuren.

Kampioen

Bomen groeien en worden bijzonder als ze tot de grootste, hoogste of dikste bomen van hun soort behoren. De top tien-kampioenen zijn vaak beroemde bomen waarover veel geschreven werd en waar de huidige eigenaren en omwonenden trots op zijn. Het kampioenschap gaat over huidige omvang van de bomen. Vijf van de vijftien casusbomen zijn kampioenen.

Zichtbaarheid en onvervangbaarheid

Goed zichtbare casusbomen worden gekoesterd door een breed publiek. Het zijn meestal iconische en veel gefotografeerde bomen. Sommige casusbomen waren al bij aanplant bedoeld om opvallend en herkenbaar te zijn, bijvoorbeeld in ontworpen parken. Op andere plekken ontstond de zichtbaarheid van de bomen geleidelijk, doordat de omgeving van de casusboom steeds kaler werd. De beeldbepalende casusbomen stonden vaak op historische afbeeldingen en werden vermeld in historische toeristische informatie.

Onvervangbaarheid van een boom vertelt behalve over hoe opvallend een boom is, ook iets over de groeiplaats. De groeiplaats van de kleine leibeuk voor de gevel van een boerderij bij Grootegast werd bijvoorbeeld in de 20ste eeuw een bermje tussen een provinciale weg en een fietspad. Op deze plek zal nooit een leibeuk herplant worden. Daarom is deze onopvallende leibeuk onvervangbaar. Andere onopvallende monumentale bomen waren vroeger groot en zijn in de loop der jaren of eeuwen

kleiner geworden. Van deze verkleinde casusbomen zijn soms bronnen te vinden uit de tijd, dat de boom nog wel groot was. Dat was het geval bij de Aanplakboom van Achterberg.

Figuur 2: Boom 3 (links) Reuzeneik bij Vorden, ongedateerd. Boom 10 (rechts), bedevaart bij de Kroezeboom met de kapel in 1923.

1.4.3 Benodigde cultuurhistorische waarden voor bescherming

Er zijn cultuurhistorische waarden nodig voor een boom om oud te worden. Hiervoor zijn de bedreigingen en de bescherming van de 15 geselecteerde bomen onderzocht. Dat betekent dat er gekeken is naar mogelijke invloeden van veranderingen van de boom, de omgeving en de rol van de boom. Verder is bekeken of de eigenaar, omwonenden en/of het grote publiek de cultuurhistorische waarden van de boom herkennen en de eventuele invloed die dit op het behoud van de boom kan hebben.

Aan de hand van het onderzoek naar de geschiedenis en de cultuurhistorie van de 15 casusbomen is in tabel 7 een overzicht van de verschillende bedreigingen en bescherming vanuit het cultuurhistorie perspectief weergegeven.

Onderbouwing van de cultuurhistorische waarden

Voor de solide onderbouwing van de cultuurhistorische waarden zijn per waarde meerdere en verschillende soorten bronnen nodig. De bronnen moeten betrouwbaar zijn en elkaar bevestigen en/of aanvullen. Idealiter bestaan de bronnen uit een combinatie van geschreven documenten en beeldmateriaal, die de hele tijdsspanne van het leven van de boom bestrijken.

Boomnr	Boomnaam	Bescherming vanuit de cultuurhistorie	Bedreigingen vanuit de cultuurhistorie
1	Rondkopboom	Fraaiheid en bijzonderheid; daardoor koesteren omwonenden de boom.	Door afname van kennis en kunde over historische snoeitechnieken.
2	Linde bij het bakhuisje	De eigenaar kent het verhaal van de linde en koestert de linde.	Concurrentie met rijksmonumentaal bakhuisje.
3	Reuzeneik	Fraaiheid van de iconische boom in het open landschap.	De eik heeft als landschapselement geen bijzonder verhaal of bijzondere functie. De groeiplaats is het historische landschap met bouwlanden, hakhout en andere opgaande bomen kwijtgeraakt. Het is nu een intensief beheerd raigrasland van een boer met andere belangen dan het beschermen van de Reuzeneik.
4	De Twaalf Apostelen Ampsen	Begeleiden een eeuwenoud en toeristisch pad en maken deel uit van een rijks monumentale parkaanleg.	De historische bouwlanden rond het kerkepad zijn omgevormd tot intensief beheerd grasland.
5	Beuk Zaltbommel	Relatie met de parkaanleg, de fraaiheid, omvang en bijzonderheid. Lokale vrijwilligers waarderen de boom.	Kans op ondeskundig beheer, doordat weinig beheerders ervaring hebben met het omgaan van meervoudig geënte bomen.
6	Leibeuk Grootegast	Het is onbekend hoe de leiboom behouden is gebleven bij de aanleg van het fietspad. Het is een wonder, dat de leibeuk nog bestaat.	De omgeving is veranderd, waardoor de relatie van de boom met de boerderij en de functie van de boom onzichtbaar zijn geworden. De boom is al jaren niet meer als leiboom gesnoeid.
7	Hagelkruiseik	Inzet nazaten van degene die volgens het verhaal het hagelkruis plaatste, koesteren de boom.	In de omgeving komen meer kassen, gebouwen en bomen. De boom valt steeds minder op.
8	Heilige Eik	De eik staat bekend als de oudste boom van Nederland, heeft een verhaal en is op tekeningen en prenten vastgelegd.	Omgeving is veranderd en de boom is kleiner geworden. Daardoor bestaat de kans dat de waarde van de eik door het grote publiek onderschat wordt. Als de boom een historische functie in het landschap heeft gehad, is deze niet meer herkenbaar.
9	Linde op de Kattenberg	Locatie is markant en heeft door een restauratie weer allure gekregen.	Door stormschade is de oorspronkelijke allure letterlijk gehalveerd. Het is afwachten hoe de linde reageert op de grondverplaatsingen vanwege de restauratie van de heuvel.
10	Kroezeboom	De boom heeft draagvlak onder een breed publiek, vanwege de functie van de boom in de maatschappij.	Bij bijeenkomsten kan de boom en/of de groeiplaats beschadigd worden.
11	Plataan Potgietersingel	De boom is groot, dik en imposant en heeft een verhaal.	De parkomgeving is veranderd in een parkeerplaats, daardoor verlies van de rol van de plataan in de parkaanleg en de relatie van de boom met andere restanten van de historische parkaanleg.
12	Eiken en linde Droffelaar	De oude eiken zijn groot en vallen op.	Het boeren erf wordt intensiever gebruikt dan vroeger. De linde valt te weinig op, waardoor deze kwetsbaar is voor de bedrijfsactiviteiten.

Boomnr	Boomnaam	Bescherming vanuit de cultuurhistorie	Bedreigingen vanuit de cultuurhistorie
13	Aanplaklinde van Overberg	De boom is redelijk goed zichtbaar, heeft een verhaal en is beroemd.	De linde heeft haar communicatie- en mogelijke bakenfunctie verloren en is kleiner geworden. De laan/weg die op de boom uitkwam is verlegd, waardoor het verkeer vanuit Scherpenzeel niet meer recht op de boom afkomt. De relatie tussen de boom en de weg is daardoor niet meer zichtbaar.
14	Grenslinde Biezelinghe	Omwonenden koesteren de boom en hebben de kap van de linde voorkomen.	De binnendijken krijgen hun historische waterkerende functie terug, omdat de zeespiegel stijgt door klimaatopwarming. Vroeger mochten, net als nu, op zeedijken geen bomen geplant worden.
15	Paardenkastanje Rapenburg	Eén van de eigenaren koesterde de grote en mooie kastanjeboom.	Staat naast een rijks monumentale muur.

Tabel 7: Overzicht van (potentiële) bedreiging en bescherming per boom, gezien vanuit de cultuurhistorische waarden.

1.5 De invloed van de mens op de boom

Binnen dit onderdeel van het onderzoek maken we inzichtelijk op welke manier menselijk handelen een bedreiging kan vormen voor de 15 monumentale casusbomen. Hiervoor zijn de 15 casusbomen onderzocht vanuit het effect van menselijk handelen.

De mens heeft bewust, dan wel onbewust, een bepaalde invloed op de boom. Wij hebben invloed op de boom in de keuzes die wij maken. Ook hebben we indirect invloed op de boom als er een verhaal rondom de boom ontstaat. Hier wordt in brede zin de invloed van de mens op de boom beschreven.

Sociale waarden

Bomen met een grote 'sociale waarde' genieten soms een grote bescherming. Een voorbeeld is de inmiddels als boom verdwenen 'Anne Frankboom'. Als gevolg van het beschrijven van de boom in het dagboek van Anne Frank, werd deze boom een symbool van hoop en vrijheid en een herinnering aan de Holocaust.

De uitdaging ligt in het definiëren en meten van sociale waarden. Het is de vraag welke (rechts)personen dat kunnen beoordelen, wie die data analyseert en hoe je dat vervolgens kan omzetten naar beleid en boombescherming. De sociale waarden lijken tijdgebonden, meer dynamisch dan de levensduur van monumentale bomen en daardoor meer een 'trend' voor de kortere termijn.

Voor de Grenslinde Biezelinghe (boom 14) geldt dat de sociale betrokkenheid een aanzienlijke bijdrage heeft gehad in de aanpassingen van het ontwerp (dijkverzwaring) en daarmee behoud van de boom. Deze sociale betrokkenheid is onder de boom duidelijk te herkennen aan alle 'persoonlijke berichten' die bij deze boom zijn

geplaatst.

Stichtingen, verenigingen of anders met een ideëel doel

De juridische bescherming van bomen kan op verschillende manieren vastgelegd worden. Dit staat beschreven in paragraaf 1.6. Het naleven, controleren of het overgaan tot actie ligt voor een gedeelte bij de boombeheerders of boomeigenaren. Anderzijds zijn er stichtingen en verenigingen die hier een belangrijke rol in vervullen. Een voor de hand liggend voorbeeld is de Bomenstichting. Maar daarnaast zijn er nog veel meer stichtingen en verenigingen die door heel Nederland actief zijn. Het feit dat de meeste inspanningen verricht worden door betrokken vrijwilligers, heeft doorgaans een (sterk) positieve uitwerking op bescherming van bomen.

Specifiek voor de eiken en linde Droffelaar (boom 12) geldt dat Stichting De Boom verantwoordelijk is voor het beheer van de bomen. Getuige de 'grove' oude snoeiwonden en huidig gebruik van de groeiplaats, is er waarschijnlijk onvoldoende vakkenis (en middelen) aanwezig zijn om het beheer en onderhoud op het vereiste niveau uit te voeren.

Betredingsdruk

Voor bomen geldt dat bekendheid een voordeel, maar ook een nadeel kan zijn. Bij een toename van publiciteit en bekendheid en daaropvolgend verblijf nabij de boom, neemt structuurbederf aan de bodem toe. Specifiek bij 3 van de 15 casusbomen speelt de betredingsdruk, namelijk voor De Twaalf Apostelen Ampsen (boom 4), de Linde op de Kattenberg (boom 9) en de Kroezeboom (boom 10). Voor de Kroezeboom geldt dat men deze bedreiging probeert te voorkomen/beperken door middel van het plaatsen van een hekwerk.

1.5.1 Eigenaar van de boom

Naast dat veel eigenaren trots zijn op het bezitten van een monumentale boom, is het verkrijgen van een monumentale status niet per definitie een wens van een eigenaar. Dit omdat het gepaard kan gaan met bijkomende verplichtingen, waarbij de benodigde specifieke kennis soms onvoldoende aanwezig is. De potentiële bedrei-

gingen vanuit het eigenaarschap is in tabel 8 samengevat. Onvoldoende specifieke kennis van dergelijke veteraanbomen op het gebied van beheer en uitvoering is een bedreiging die voor veel van de casusbomen geldt.

Boomnr	Boomnaam	Eigenaar	(Potentiële) bedreiging
1	Rondkopboom	Gemeente Borger-Odoorn	Boom staat in openbare ruimte. Onvoldoende specifieke kennis over specifiek de snoei van dit type vormbomen.
2	Linde bij het bakhuisje	Natuurlijk persoon (perceeeigenaar)	Boom staat op particulier terrein. Bij overgang nieuwe eigenaar mogelijk onvoldoende overdracht van de waarde van de boom.
3	Reuzeneik	Gelders Landschap	De boom staat in een het midden van een weiland, waarin specifiek een afgezet gebied omheind is van 25 x 25 m. Dit gebied is eigendom van het Gelders Landschap. Daaromheen is de grond in gebruik door een pachter (agrarische bestemming), het is niet in eigendom van het Gelders Landschap. De pachter heeft een ander belang bij het beheer van de grond, zoals bemesting wat ongunstig is voor de boom.
4	De Twaalf Apostelen Ampsen	Landgoed Ampsen	De bomen staan op particuliere grond (landgoed). Kijkend naar de huidige situatie (veel betreding & bemesting vanuit de omgeving) is er ruimte voor verbetering in het beheer omtrent specifieke kennis van dergelijke veteraanbomen.
5	Beuk Zaltbommel	Gemeente Zaltbommel	De boom staat op een openbare begraafplaats en is eigendom van de gemeente. Rustplaatsen van graven – Grafrecht. Graafwerkzaamheden zijn hierin de mogelijke bedreiging.
6	Leibeuk Grootegast	Gemeente Westerkwartier	Boom staat in openbare ruimte. Onvoldoende specifieke kennis over specifiek de snoei van dit type vormbomen.
7	Hagelkruiseik	Gemeente Horst aan de Maas	Niet van toepassing.
8	Heilige Eik	Gemeente Oosterhout	De boom staat op gemeentelijke grond, echter het netwerk aan kabels en leidingen vallen onder een andere eigenaar. Hieruit kunnen conflicten ontstaan, zoals het voorkomen van graafwerkzaamheden.
9	Linde op de Kattenberg	Natuurmonumenten	Als terreinbeherende organisatie ligt de focus niet op het individuele exemplaar. Daarnaast hebben terreinbeherende organisaties veel kennis van bossen en natuurlandschappen, maar minder van de individuele (veteraan)boom.
10	Kroezeboom	RK Kerk (+ gemeente Tubbergen)	De boom staat op grondgebied van RK-Parochie Tubbergen, het beheer is in afstemming met Noaberkracht Dinkelland Tubbergen (gemeente Tubbergen). Het grondgebied van de RK-Parochie gaat gepaard met intensief maaibeheer.

Boomnr	Boomnaam	Eigenaar	(Potentiële) bedreiging
11	Plataan Potgietersingel	De Groote Sociëteit	De boom staat op particuliere grond. De boom hangt met een gedeelte van de kroon over het naastgelegen (particuliere) perceel. Dat kan daarmee een vorm van overlast met zich meebrengen, wat ten koste kan gaan van het draagvlak.
12	Eiken en linde Droffelaar	Landgoed De Boom	De bomen staan op particuliere grond (landgoed). Het betreft een landgoed waarbij natuur en landbouw samengaan, dit onder de pachtregeling. De individuele (veteraan)boom krijgt te weinig juiste aandacht, getuige de spoorvorming binnen de kroonprojectie en 'grove' snoeiwonden.
13	Aanplaklinde van Overberg	Gemeente Utrechtse Heuvelrug	De boom staat op gemeentelijke grond. Wel grenst de boom direct aan 2 particuliere percelen (nr. 16 en 16a). Deze percelen dienen ontsloten te worden met een inrit naar de rijbaan, wat ten koste gaat van de groeiplaats van de boom. Tevens vormt het mogelijk geen éénduidige afstemming.
14	Grenslinde Biezelingse	Waterschap Scheldestromen	De boom staat op grondgebied van het Waterschap. Getuige de recente geschiedenis, waar de boom 'als verloren bestempeld was', krijgt deze onvoldoende de waardering.
15	Paardenkastanje Rapenburg	Natuurlijk persoon	De boom staat op particuliere grond. Aanvraag omgevingsvergunning ingediend voor de kap van de boom op zowel 14 september 2022 als 27 april 2024 (beide geweigerd).

Tabel 8: Overzicht van de eigenaren en de (potentiële) bedreigingen per boom.

1.6 Beleid en juridische status

Voor het onderdeel 'beleid en juridische status' is een inventarisatie uitgevoerd van huidige juridische en beleidsmatige bescherming per boom, beschouwd vanuit elk niveau (bovennationaal, nationaal, provinciaal, gemeentelijk, privaatrechtelijk). Daarbij is het van belang dat de locaties van de bomen in kaart gebracht worden ten opzichte van de buurpercelen. Tevens is navraag gedaan bij de eigenaren en gemeentes over afgewikkelde, lopende of potentiële juridische bedreigingen van de bomen.

Het onderhavige onderzoek richt zich met name op de 15 casusbomen. Er is geen gericht onderzoek gedaan naar de oorzaak van het verlies van monumentale bomen in het verleden. Dit zou nader onderzoek verdienen omdat daarmee mogelijk veel voorkomende oorzaken van verlies kunnen worden vastgesteld en nog gericht-

ter maatregelen kunnen worden genomen om toekomstige verliezen te voorkomen.

Naar schatting, op basis van gegevens van de Bomenstichting, blijkt dat over de afgelopen 20 jaar 26,2% van de monumentale bomen in het door haar opgestelde register, is verdwenen. Daarbij is niet voor al deze bomen duidelijk wat daarvan de oorzaak is geweest.

1.6.1 Beschermingsregimes

Bomen kunnen vanuit verschillende niveaus bescherming genieten. Des te lager het niveau, des te specifiek de bescherming en restricties afgestemd kunnen worden. In tabel 9 is een overzicht van de toepasbare beschermingsregimes uitgewerkt.

Niveau	(Potentiële) bedreiging
Bovennationaal	Op Europees niveau zijn er over beleid en juridische status geen beschermende regels of maatregelen opgenomen als het gaat om monumentale bomen. De casusbomen zijn geen onderdeel van een Natura 2000-gebied en genieten geen habitatbescherming.
Nationaal	Wet natuurbescherming, nu Omgevingswet Per 1 januari 2024 is de Omgevingswet in werking getreden. Dit biedt kansen en bedreigingen op het gebied van bescherming van (monumentale) bomen. Veel omgevingsvisies en regels zijn vanwege het overgangsrecht nog niet uitgeschreven of vastgesteld.

Niveau	(Potentiële) bedreiging
Nationaal	De Omgevingswet geeft als kader dat de minister en provincie het bevoegd gezag zijn voor het vellen en beheren van houtopstanden (artikel 4.11 lid 1 onder i (provincie) en artikel 4.12 lid 1 onder m. (minister). De provincie is het primair bevoegd gezag en de minister is enkel voor bijzondere 'rijksgebieden' aangewezen in art. 4.12 Omgevingsbesluit. Deze bevoegdheden van de provincie en minister betreffen uitsluitend de grotere houtopstanden (minimaal 10 are en meer dan 20 bomen buiten de bebouwingscontour houtkap (zoals bedoeld in artikel 5.165b Besluit kwaliteit leefomgeving). Artikel 4.35 Omgevingswet beperkt de bevoegdheid van gemeenten buiten de bebouwingscontour houtkap, omdat enkel provincie en rijk daar bevoegd zijn tot het stellen van regels met het oog op instandhouding van het bosareaal, de natuurbescherming of het beschermen van landschappelijke waarden. De nadere regels voor de meldplicht, de herplantplicht en het kapverbod zijn geregeld in het Besluit activiteiten leefomgeving (artikelen 11.111 t/m 11.131 Bal). De gemeentelijke bevoegdheid voor houtopstanden is naast haar algemene bevoegdheid op grond van de Gemeentewet gebaseerd op artikel 11.111 lid 2 Bal. Dit betekent praktisch dat gemeenten buiten de bebouwingscontour houtkap geen bevoegdheid hebben ten aanzien van houtopstanden op grond van artikel 4.35 Ow en 5.165b Bkl behoudens de uitzonderingen van artikel 11.111 lid 2 Bal, samengevat: houtopstanden in erven en tuinen, houtopstanden kleiner dan 10 are of 20 of minder bomen en alle houtopstanden aangewezen als cultureel erfgoed of een ander oogmerk dan die genoemd in art. 4.35 Ow. Het Norminstituut Bomen heeft de Handreiking Omgevingswet en Bomen (2021) geschreven. Kort samengevat geeft zij aan dat er nog veel mogelijk is op het gebied van boombescherming, er zijn nog geen gemeentes die dat al (volledig) geregeld hebben. De grootste uitdaging is dat de ondergrond (het maaiveld inclusief de bodem) nog niet in het omgevingsplan is opgenomen. Omgevingsplannen zijn in veel gevallen alleen nog voorlopige samenraapsels van verordeningen en bestemmingsplannen, die alleen in juridische zin als één geheel beschouwd worden. De focus ligt op regelen wat nu moet. Er zijn tot nu toe geen verplichtingen vanuit het Rijk ten aanzien van bomen binnen de bebouwingscontour houtkap neergelegd. Tegelijkertijd bieden de nieuwe instrumenten (visie, plan en programma) veel mogelijkheden om meer te regelen en daarmee gunstigere omstandigheden voor bomen in en om stedelijke omgeving te creëren.
Nationaal	Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) Het Besluit activiteiten leefomgeving bevat, samen met Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl), de algemene regels waaraan burgers en bedrijven zich moeten houden als ze bepaalde activiteiten uitvoeren in de fysieke leefomgeving. De volgende openbare plannen of activiteiten rondom de 15 casusbomen zijn bekend (de nummering staat voor het boomnummer): • Boom 1 – Bestemmingsplan Borger, gemeente Borger-Odoorn. Ontwerp op 10/10/2023, met het Identificatienummer NL. IM-RO.1681.01BP0023-OW01. Veranderingen of ontwerp rondom Rondkopboom zijn onbekend. • Boom 4 – Geen openbare plannen of activiteiten in de directe omgeving van de zomereiken (Twaalf Apostelen Ampsen) bekend. In het Bestemmingsplan Hooislagen 7 Lochem, Gemeente Lochem, staan wel plannen beschreven die mogelijk plaats gaan vinden op het Landgoed Ampsen. • Boom 7 – Ja, voor het aangrenzende perceel, eigendom van veredelingsbedrijf Limgroup, is een aanvraag ingediend voor de bouw van glastuinbouw (kassen). De gemeente Horst aan de Maas is (zeer recent) niet akkoord gegaan met deze aanvraag. Het is niet bekend of hiertegen bezwaar is gemaakt. • Boom 14 – De recente plannen om de zeedijk te verzwaren op locatie waar de desbetreffende linde (Grenslinde Biezeling) staat, zijn na protest en heroverweging aangepast. Er was namelijk een omgevingsvergunning voor het vellen van deze boom aangevraagd. De ruimtelijke plannen zijn zodanig aangepast dat de linde behouden kan blijven. • Boom 15 – Op 14 september 2022 is voor het kappen van deze boom een omgevingsvergunning voor de activiteit vellen aangevraagd en verleend. Na bezwaar door onder meer de Bomenstichting is bij beslissing op bezwaar de vergunning alsnog geweigerd. Op 27 april 2024 is een tweede omgevingsvergunning gevraagd en die is ook geweigerd door gemeente Leiden. Het is niet bekend of de aanvrager bezwaar heeft gemaakt tegen deze tweede afwijzing. Aanvullend op boom 7 en 15: <i>Het enkele feit dat de aangevraagde omgevingsvergunning voor de activiteit vellen is afgewezen geeft aan dat de gemeente en/of bezwaarmakers deze boom willen beschermen. Dat laat echter onverlet dat bij bezwaar tegen een afwijzing, een adviescommissie</i>

Niveau	(Potentiële) bedreiging
Nationaal	<i>advies over deze afwijzing geeft waarna de gemeente een nieuw besluit neemt (Besluit op bezwaar). In dat nieuwe besluit kan de vergunning verleend of geweigerd worden.</i> <i>Mocht ook na het besluit op bezwaar de vergunning geweigerd blijven, dan kan de aanvrager de rechtbank – en in hoger beroep de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State – vragen om dit besluit te beoordelen. Het is dan niet uitgesloten dat de rechter of de Afdeling anders oordelen en concluderen dat de vergunning wel verleend had moeten worden. Overigens werkt dit ook omgekeerd en kan een verleende vergunning soms worden teruggedraaid bij de rechter. Maar in ieder geval hebben naast de gemeente dus ook andere partijen invloed op de mate van bescherming die het gemeentelijk beschermingsregime biedt, wat een knelpunt voor de bescherming van de boom kan zijn.</i>
Nationaal	In het boek 'Bomen en Wet'¹ staat in paragraaf 5.4.5. Monumentale bomen het volgende beschreven: Of het 'beschermden bomen' of 'niet-beschermden bomen' betreft is vaak een thema in de rechtspraak. Door de beperkte formulering van de lokale kapregels vallen niet alle bomen onder de 'beschermden groenstructuur'. Het plaatsen op een lijst van bijzondere bomen vergt extra inspanning, zorg en onderzoek door de gemeente. Het feit dat bomen zijn opgenomen in het landelijk Register van Monumentale Bomen (Bomenstichting) en daarmee van nationaal belang zijn, speelt soms een rol in de rechtspraak. Maar deze, door de Bomenstichting verleende monumentale status geniet geen 'juridische' bescherming omdat het register geen wettelijke status heeft. In een civiel geschil over een boom, heeft de enkele stelling dat de boom is opgenomen in dit register daarom slechts een geringe rol van betekenis bij de beoordeling door de rechter.
Nationaal	Rijksmonumenten Voor de 15 casusbomen geldt dat de volgende bomen onderdeel zijn van een volgend Rijksmonument: • Boom 4 – De twaalf apostelen Ampsen: Deze boom (bomengroep) valt onder <i>Buitenplaatsen en Landgoederen</i>; • Boom 5 – Beuk Zaltbommel: Deze boom valt onder <i>Stadsparken en plantsoenen</i>; • Boom 9 – De linde op de Kattenberg: Deze boom valt onder <i>Buitenplaatsen en Landgoederen</i>. Dit maakt dat bovenstaande bomen weliswaar onderdeel zijn van een rijksmonument, maar als boom/individu niet worden beschermd omdat ze ook bij de bescherming vervangen kunnen worden. Door een boom zelf, ook zonder de samenhang met de buitenplaats, het landgoed, het park of het plantsoen te herkennen en erkennen als een zelfstandig element met een eigen hoogwaardige en beschermwaardige cultuurhistorische waarde en die status ook wettelijk te formaliseren, verkrijgt de boom een betere bescherming. Daarmee kan voorkomen worden dat de eigenaar de boom lichtvaardig vervangt. Er zou ook een inspanningsverplichting kunnen worden opgelegd om de beschermwaardige boom in stand te houden. Gelet op het feit dat de drie onderhavige casusbomen al onderdeel zijn van een rijksmonument, ligt het voor de hand om de boom als zelfstandig natuurlijk monument een beschermd status te geven van hetzelfde niveau, dus een status als zijnde 'Natuurlijk Rijksmonument'.
Provinciaal	Provinciale bescherming van houtopstanden in het kader van afdeling Bal is niet primair gericht op bescherming van (individuele) bomen maar op natuurbescherming, instandhouding bosareaal en beschermen landschappelijke waarden (art. 4.35 Ow). De bomen worden op provinciaal niveau wel indirect beschermd door afdeling 11.3 van het Bal met de daarin opgenomen meldplicht in samenhang met de mogelijkheid van een kapverbod. Dat kan alleen wanneer de boom buiten de bebouwingscontour houtkap staat en onderdeel is van een eenheid van meerdere bomen. Individuele bomen vallen dus niet onder het begrip 'houtopstand' en een individueel, cultuurhistorisch beschermwaardige boom wordt dus niet door de regels van het Bal beschermd. Maar houtopstanden die een kleinere oppervlakte grond beslaan dan 10 a, of bestaan uit een rijbeplanting die 20 of minder bomen omvat, gerekend over het totaal aantal rijen, kunnen door gemeente worden beschermd (art. 11.111 lid 2 onder j. Bal). De bescherming geldt op grond van het provinciale kapverbod maar voor een periode van 5 jaar (art. 11.128 Bal), en is niet gericht op de lange termijnbescherming die een monumentale boom vereist.

¹ Bas M. Visser en E. Koot, Bomen en Wet, 7de editie

Niveau	(Potentiële) bedreiging
Provinciaal	Wel heeft de Provincie de mogelijkheid om (eerder of gedurende de 5 jaar kapverbod) een beschermwaardige boom beter te beschermen bijvoorbeeld door in de Omgevingsverordening beschermingsregels voor kleine landschapselementen voor bomen op te nemen als zij die bomen van Provinciaal belang achten of het element gemeentegrenzen overschrijdt. Een voorbeeld daarvan is paragraaf 6.2.3 van de Omgevingsverordening van de provincie Utrecht. Daarin staan regels voor onder andere kap van en ontgravingswerkzaamheden nabij deze kleine landschapselementen beschreven. De grondeigenaar (of anderszins gebruiksgerechtigde) moet ervoor zorgen dat het beschermde klein landschapselement niet beschadigd of vernield wordt. Ook moet het beschermd klein landschapselement het noodzakelijk onderhoud verkrijgen en moet ervoor worden gezorgd dat het in goede staat blijft. De bescherming van groeiplaatsen van monumentale bomen kan of door de provincie in de provinciale omgevingsverordening worden geregeld bij instructieregel aan gemeenten voor verplichte opname in het omgevingsplan (art. 2.23 lid 3 sub c Ow). Een voorbeeld van bescherming van houtopstanden en oude (bos)groeiplaatsen is de Instructieregel van de provincie Utrecht over oude bosgroeiplaatsen². Mogelijk zou dit ook kunnen door aanwijzing van de groeiplaats als beschermde habitat op grond van de Europese habitatrichtlijn/ artikel 11.46 t/m 11.53 Besluit activiteiten leefomgeving. Iedere gemeente kan zelf bepalen of bomen buiten de bebouwingscontour houtkap onder het gemeentelijk beschermingsregime vallen. In situaties waarbij de boom geen gemeentelijke bescherming geniet en de provincie geen beschermingsregels of instructieregels heeft opgesteld, wordt het moeilijk om te voorkomen dat deze boom wordt geveld. Zo heeft de Provincie Drenthe weliswaar haar waardevolle locaties van autochtone bomen en struiken beschreven en streeft zij naar behoud en uitbreiding, maar die enkele beschrijving en dat streven bieden geen bescherming voor individuele bomen.
Gemeentelijk niveau	Regelgeving over boombescherming op individueel niveau is in Nederland vrijwel uitsluitend op gemeentelijk niveau vastgelegd. De gemeentelijke regels staan meestal beschreven in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) of een specifieke Bomenverordening. Sinds de invoering van de Omgevingswet verplaatst deze bescherming zich naar het Omgevingsplan. Een gemeente is niet verplicht regels voor boombescherming op te stellen. Binnen de bebouwingscontour houtkap kan uitsluitend de gemeenteregels stellen rondom het beschermen en vellen van bomen. Daarbuiten kan de gemeente optioneel regels stellen én geldt het eventuele Provinciaal beschermingsregime. De huidige gemeentelijke beschermingsregimes tegen kap van monumentale bomen bestaan in vrijwel alle gevallen, samengevat uit een kapverbod behoudens vergunningplicht voor: 1. Bescherming op basis van een 'waardevolle', 'karakteristieke' of 'monumentale' bomenlijst. Deze lijst wordt veelal opgebouwd uit óf een 'punten-criterium' of een 'beslisboom'; 2. Bescherming op basis van een minimale stamdiameter of stamomvang voor alle bomen (algemeen kapverbod en vergunningplicht). 3. Een combinatie van punt 1 en 2. Voor de verschillende 'methodieken' geldt dat er voor- en nadelen aan kleven. In de praktijk blijkt dat géén van de 3 methodieken 'waterdicht' is voor bescherming van bomen. De huidige beschermingssystematiek ziet uitsluitend op een verbod om een beschermwaardige boom te vellen of beschadigen. Deze regimes bieden weinig handvatten om de eigenaar aan te zetten tot instandhouding of het nemen van verbeteringsmaatregelen. Dat kan anders zijn als duidelijk wordt dat een eigenaar zonder vereiste vergunning voornemens is de boom te vellen. Een last onder dwangsom kan dat voorkomen. Maar het langdurig behoud van een veterane boom vereist soms meer dan alleen een verbod tot vellen of instandhouding. Deze regimes bieden geen mogelijkheid om (groeiplaats)verbetering op te leggen.

² <https://www.provincie-utrecht.nl/sites/default/files/2024-04/Handreiking%20bij%20instructieregel%20oude%20bosgroeiplaatsen.pdf>

Niveau

(Potentiële) bedreiging

Gemeentelijk niveau

Gemeenten kunnen er voor kiezen om de bescherming van groeiplaatsen van monumentale bomen in het omgevingsplan op te nemen door het kapverbod en de vergunningplicht uit te breiden tot een verbod tot het verrichten van alle handelingen die monumentale boom en/of haar groeiplaats (bij voorkeur een vierkant van 50 meter bij 50 meter rond de boom) verstoren.

Gemeenten kunnen er ook voor kiezen om groeiplaatsen van waardevolle en monumentale bomen op te nemen in het bestemmingsplan/het omgevingsplan. Er is geen overzicht over hoeveel en welke gemeenten dit op deze manier geregeld hebben.

Er zijn ook mogelijkheden voor gemeenten om cultuurhistorisch beschermwaardige bomen te beschermen als onderdeel van een beschermd cultuurlandschap. De gemeente kan daarbij putten uit de voorbeeldregels inzake cultureel erfgoed.³

In alle gevallen geldt dat de gemeentelijke beschermingsregimes gevoelig zijn voor politieke koerswijzigingen. Ook de aanwijzing van beschermde groeiplaatsen, bedoeld voor bescherming van bomen over een lange termijn, kan onder druk komen te staan. Dit gebeurt bijvoorbeeld als een opvolgend college voorkeur geeft aan woningbouw of een andere ruimtelijke ontwikkeling die conflicteert met de beschermde groeiplaats.

De kap van een boom is onomkeerbaar. Bij veel 'normale' bomen kan een (opgelegde) herplant van een nieuwe boom een manier zijn om de vergunning te verlenen en het verlies van de boom ervan in enige mate en op (de lange) termijn te compenseren. De kap van een veterane of cultuurhistorische boom is vrijwel nooit te compenseren. Kap van een boom met een hoge culturele erfgoedwaarde, betekent het definitieve verlies daarvan. Daarom zijn voor monumentale bomen ook regels en beleid noodzakelijk die zien op behoud en verbetering naast een verbod op kap of beschadiging.

In de APV/het omgevingsplan is doorgaans geen methode benoemd voor het taxeren van de boomwaarde en schade. De richtlijnen van de Nederlandse Vereniging van Taxateurs van Bomen (NVTB) is voor deze situatie ongeschikt, omdat de erfgoedwaarde en ecologische waarde niet worden meegenomen in de berekening van de boomwaarde. Verder doordat volumeschades tot 15–20%, afhankelijk van de locatie, niet als schade wordt gezien. Dit is feitelijk een vrijbrief voor onzorgvuldig handelen nabij oude en monumentale bomen.

Burgerlijk Wetboek
Eigenaars- en burenniveau

Voor beschermwaardige bomen geldt dat veel exemplaren op particuliere grond staan. Eigendom is het meest omvattende recht dat iemand op een zaak, zoals een boom, kan hebben. De eigenaar heeft dan ook de beste juridische handvatten om zijn boom te behouden.

Weliswaar is eigendom een goede manier om een monumentale boom te beschermen, tegelijkertijd is het beschermingsniveau voor het grootste deel afhankelijk van de wil van de eigenaar. Die kan ervoor kiezen om de boom te behouden maar ook om ervan af te willen. Diens wil kan ook met het verstrijken van tijd wijzigen. En daarbij komt dat het particuliere eigendom van een groeiplaats met een monumentale boom ook geregeld wijzigt. Een oude boom heeft vele, verschillende eigenaren voorbij zien komen gedurende zijn leven. Als daar een eigenaar tussen zit die de boom niet wil behouden, kan dat meteen het einde van de boom betekenen. Het is voor een overheidsorgaan als langdurig eigenaar eenvoudiger om voor de lange termijn bestendig beheer en behoud te borgen.

Van de 15 casusbomen zijn 6 exemplaren particulier eigendom. Daarnaast hebben 4 'publieke' bomen, die eigendom zijn van een overheidsorgaan, een indirecte, privaatrechtelijke verhouding tot een particuliere buurman. Deze bomen groeien namelijk met de kroon over en/of met de beworteling in een naburig, particulier perceel. Daardoor krijgt deze buurman op grond van het burenniveau in het BW ook rechten en bevoegdheden ten aanzien van die boom. Boom 10 is eigendom van de rooms-katholieke parochie maar het onderhoud is volledig in handen van de gemeente. Zie ook het onderstaand overzicht:

Boomnummer	Boom	Particulier of overheidseigendom	Burenrecht van toepassing
2	Linde bij het bakhuisje	Particulier, natuurlijk persoon	○
3	Reuzeneik	Particulier, Gelders Landschap	●
6	Leibeuk Grootegast	Overheid, gemeente Westerkwartier	●
8	Heilige Eik	Overheid, gemeente Oosterhout	●
10	Kroezeboom	Particulier, RK Kerk	○

Niveau	(Potentiële) bedreiging			
Burgerlijk Wetboek Eigenaars- en burenniveau	Boomnummer	Boom	Particulier of overheidseigendom	Burenrecht van toepassing
	11	Plataan Potgieterssingel	Particulier, De Groote Sociëteit	●
	12	Eiken en linde Droffelaar	Particulier, Landgoed De Boom	○
	13	Aanplaklinde van Overberg	Overheid, gemeente Utrechtse Heuvelrug	●
	15	Paardenkastanje Rapenburg	Particulier, natuurlijk persoon	●

Bomen op een privéperceel of dicht bij een ander perceel kunnen soms 'overlast' veroorzaken, zoals schaduw, vallende bladeren, overhangende takken of wortels die in de tuin groeien. Deze ongewenste eigenschappen kunnen als gevolg hebben dat bij de eigenaar of omwonenden bezwaar ontstaat tegen de boom. Dat kan een bedreiging vormen voor behoud van de boom, bijvoorbeeld wanneer de eigenaar de boom wil gaan vellen of de boom de vereiste verzorging onthoudt.

Het is belangrijk te beseffen dat in sommige gevallen de privaatrechtelijke bepalingen uit het Burgerlijk Wetboek (BW) voorrang kunnen hebben op gemeentelijke beschermingsregels voor bomen. Wanneer deze regels met elkaar in conflict komen, prevaleren in sommige gevallen de BW-bepalingen. Een recent voorbeeld hiervan is de kap van een gemeentelijk beschermde, oude boom, waarbij de BW-regels zwaarder wogen dan de lokale beschermingsmaatregelen.³

De belangrijkste privaatrechtelijke regels waarover het hier gaat zijn de regels ten aanzien van de afstand van bomen tot de erfgrans (5:42 BW), de onrechtmatige inbreuk op het eigendomsrecht door overhang van takken en doorschieten van wortels (art. 5:1 & 5:21 jo 6:162 BW) en de onrechtmatige hinder (5:37 BW). Als de boomeigenaar op grond van een van deze regels uit het BW iets aan de boom moet doen omdat hij zich daartegen niet kan verweren, dan kan die verplichting niet worden tegengehouden met gemeentelijke regelgeving. Het gemeentelijke beschermingsregime is dan dus ontoereikend om de monumentale boom te beschermen tegen klagende burens.

Speciale aandacht hierbij verdient art. 5:44 lid 2 BW dat bepaalt dat de buurman de bevoegdheid heeft om (onder een aantal formele voorwaarden) zelf overhangende takken te snoeien en doorgeschoten wortels door te hakken. Hier vindt geen rechterlijke beoordeling vooraf plaats. Door de nogal ongenueanceerde formulering in het wetsartikel kan de indruk ontstaan dat alle overhang en alle doorgeschoten wortels zomaar kunnen worden verwijderd. Weliswaar is de jurisprudentie daarin veel genuanceerder en kan de boomeigenaar proberen ter voorkoming van snoei privaatrechtelijke verweren in te zetten zoals misbruik van bevoegdheid. Maar ook hier geldt dat eenmaal uitgevoerde overmatige snoei of kap onomkeerbaar is. Achteraf kan nog worden beoordeeld of de buurman te ver is gegaan in de uitoefening van zijn bevoegdheid en wellicht een schadevergoeding worden gevorderd. Maar dan is het kwaad al geschied. Omdat deze snoei- en kapbevoegdheid uitdrukkelijk in het BW is toegekend aan de buurman, kan deze niet door voorschriften van lagere wetgevers worden beperkt.⁴ De Erfgoedwet juist die mogelijkheid weer wel.

Tabel 9: Niveau beschermingsregime en beschrijving.

³Raad van State 16 augustus 2017, ECLI:NL:RVS:2017:2197

⁴Hijma/Olthof, Compendium Nederland Vermogensrecht, nr. 214

1.6.2 Vastgestelde beschermingsregimes bij de 15 casusbomen

In onderstaande tabel zijn de beschermingsregimes van de 15 casusbomen opgenomen. Ook is opgenomen op welke manier bomen beschermd zijn binnen het gemeentelijk niveau.

Boomnr.	Boomnaam	Vigerend specifieke beschermingsregime(s)		
		Nationaal	Provinciaal	Gemeentelijk
1	Rondkopboom	○	○	Ja, stamdiameter >15 cm
2	Linde bij het bakhuisje	○	○	Ja, stamomvang >75 cm
3	Reuzeneik	○	○	Ja, markante bomen
4	De Twaalf Apostelen Ampsen	●	○	Ja, stamdiameter >30 cm
5	Beuk Zaltbommel	●	○	Ja, monumentale en waardevolle bomen
6	Leibeuk Grootegast	○	○	Ja, stamomvang >110 cm
7	Hagelkruiseik	○	○	Ja, monumentale of bijzondere bomen
8	Heilige Eik	○	○	Ja, beschermde of monumentale boom
9	Linde op de Kattenberg	●	○	Ja, monumentale bomen
10	Kroezeboom	○	○	Ja, monumentale bomen
11	Plataan Potgietersingel	○	○	Ja, bijzondere bomen
12	Eiken en linde Droffelaar	○	○	Ja, monumentale bomen
13	Aanplaklinde van Overberg	○	○	Ja, bijzondere bomen
14	Grenslinde Biezelingse	○	○	Ja, monumentale bomen
15	Paardenkastanje Rapenburg	○	○	Ja, waardevolle bomen

● ○
Ja, Rijksmonument Nee

Tabel 10: Overzicht van vigerende beschermingsregimes per casusboom.

1.6.3 Vragenlijst eigenaren 15 casusbomen

Om een zo volledig mogelijk beeld te kunnen vormen over de juridische bescherming en bedreigingen van de 15 casusbomen is een vragenlijst voor de eigenaren opgesteld. De vragenlijst is opgesteld naar het type eigenaar, waarbij onderscheid is gemaakt tussen een particuliere eigenaar, een gemeente als eigenaar of een provincie als eigenaar. De vragen en antwoorden van de vragenlijst staan in bijlage 5.

Er hebben 8 eigenaren gereageerd. Van 6 boomeigenaren is geen reactie ontvangen. Daarvan zijn 5 bomen in gemeentelijk beheer (boomnummer 1, 6, 8, 13, 14) en is 1 boom in particulier beheer (boomnummer 2). De reden waarom er niet gereageerd is, is onbekend. De verwachting is dat dit (ook na herhaaldelijk vragen) alsnog vergeten wordt of anders als ballast ervaren wordt; Er zijn 2 boomeigenaren (boomnummer 12 en 15) die duidelijk aangegeven hebben niet te willen meewerken.

Uit de reacties blijkt dat de boomeigenaren zich intrinsiek inzetten voor de bescherming en het behoud van hun monumentale bomen. Het behoud van bomen wordt als belangrijk beschouwd. Eigenaren zijn voornamelijk op de hoogte van het beleid en de bescherming van hun bomen. Ze weten gekwalificeerde specialisten voor beheer en onderhoud te vinden. Opvallend is dat de gemeentelijke eigenaren die hebben gereageerd, allemaal hebben aangegeven geen regels of beleid te hebben rondom noodkap bij deze bomen.

Wegens het ontbreken van voldoende reacties kunnen we op basis van de vragenlijsten niet vaststellen welke juridische knelpunten bekend zijn bij de eigenaren. Ook is het onduidelijk welke risico's deze knelpunten mogelijk meebrengen voor het behoud van de bomen.

1.6.4 Internationale ervaringen

Naast een literatuurstudie zijn ook interviews gehouden om ervaring met de bescherming van monumentale bomen in kaart te brengen. Zeven experts uit België, Duitsland, Polen, Zweden, Italië en Engeland hebben hun ervaringen gedeeld. Thema's waren beleid, beheer en boombescherming. Voorafgaand aan de interviews is een vragenlijst opgesteld. De antwoorden zijn genoteerd en als bijlage 6 toegevoegd. Samengevat komen de volgende bedreigingen en kansen naar voren:

- Diverse Europese landen, waaronder België, Duitsland, Engeland, Zweden, Polen en Italië, bieden voornamelijk nationale bescherming aan bomen door middel van natuurmonumenten of als habitatbomen. Deze bomen worden feitelijk beschermd als nationaal erfgoed.
- Het functioneren van deze bescherming is afhankelijk van:
 - Het signaleren en naleven van de regels;
 - Het betrekken van gekwalificeerde experts. In meerdere landen wordt het certificaat Veteran Tree Specialist (veteraanboomspecialist – VET cert) erkend;
 - Ondersteuning in de vorm van beheer of een financiële bijdrage, gekoppeld aan aantoonbaar bewijs of resultaatverplichting. De methode in Vlaanderen, namelijk het opstellen van (boom)beheerplannen voor effectief beheer, is een mooi voorbeeld.
- Duidelijke criteria voor het verkrijgen van de status van beschermwaardige boom bevorderen begrip en acceptatie, wat de effectiviteit van de bescherming ten goede komt.
- Uitdagingen voor het behoud van beschermwaardige bomen:
 - Risico's vanuit de omgeving;
 - De noodzaak voor interventie, waarbij er vaak een afweging moet worden gemaakt over wanneer ingrijpen vereist is.

Enkele voorbeelden van waar en hoe groen erfgoed in het buitenland georganiseerd is:

Duitsland: <https://nationalerbe-baeume.de/nationalerbe-baeume/>

Engeland: <https://www.woodlandtrust.org.uk/protecting-trees-and-woods/threats-to-woods-and-trees/>

België: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/130968>

Voorbeeld uit België van integratie cultuurhistorische en ecologische waarde:

De toegepaste methode om boomwaarde en boomschade te taxeren in België, vanuit de organisatie Vereniging van Openbaar Groen (VVOG), heeft zowel cultuurhistorische als ecologische waarde geïntegreerd. Dat wil zeggen dat bepaalde objectief te beoordelen cultuurhistorische en/of ecologische waarde gescoord kunnen worden en dit als 'meerwaardefactor' kan gelden boven op de berekende (monetaire) boomwaarde. Deze methode biedt kansen om bomen de benodigde bescherming te bieden.

1.6.5 Bekende juridische knelpunten

Vanuit juridisch perspectief is er bij 2 bomen een actueel conflict vastgesteld. Bij Grenslinde Biezeling (14) vindt een verzwaringsproject van de Zeedijk plaats, in de nabijheid van de linde. Deze werkzaamheden worden beschouwd als een *zwaarwegend algemeen maatschappelijk belang*, hetgeen in strijd is met het behoud van de monumentale boom. Inmiddels zijn de plannen voor de verzwaring aangepast, waardoor deze boom behouden blijft. De paardenkastanje op Rapenburg 15 beschadigt traptreden bij de ingang, onderdeel van de rijksmonumentale stadsmuur. Renovatie of behoud van de stadsmuur conflicteert mogelijk met het behouden van de gemeentelijk monumentale boom.

Vanuit juridisch oogpunt kunnen er bij ten minste 3 bomen mogelijke knelpunten of conflicten ontstaan. Bij de Rondkopboom (1) kunnen veranderingen optreden als gevolg van (her)inrichtingswerkzaamheden, maar de exacte plannen zijn momenteel niet duidelijk. Het is belangrijk dat een Bomen Effect Analyse (BEA) wordt uitgevoerd zodra de voorlopige conceptplannen bekend zijn, waarbij het behoud van de monumentale boom als uitgangspunt meegenomen dient te worden. Nabij de Hagelkruiseik (7) is een aanvraag ingediend voor de bouw van kassen op het naastgelegen perceel. Deze aanvraag is afgewezen en er heerst op dit moment onzekerheid over de procedure van bezwaar en beroep. Tot slot is er op 27 april 2024 voor boom 15 een aanvraag omgevingsvergunning voor het vellen ingediend. De boomeigenaar heeft de intentie om de boom te vellen, maar deze omgevingsvergunning is door gemeente Leiden geweigerd. Het is onbekend of de aanvragers bezwaar hebben gemaakt tegen deze afwijzing.

1.6.6 Algemene knelpunten

De bescherming van individuele bomen is binnen Nederland vrijwel uitsluitend geregeld op gemeentelijk niveau. Ook hier geldt dat het geen waterdicht systeem betreft maar de betreffende casusbomen worden allemaal gemeentelijk beschermd tegen vellen.

Geen enkele casusboom staat op provinciaal niveau op de feitelijke of juridische kaart.

Na ontvangst van de antwoorden op de vragenlijst is duidelijk geworden dat geen van de responderende gemeenten regels heeft rondom beschermwaardige bomen en noodkap. Noodkapregels vallen buiten de Omgevingswet waardoor de beschermende doelen van de Omgevingswet niet automatisch worden meegenomen bij een besluit in een noodkapsituatie. Het hanteren en/of toepassen van een noodkap kan gepaard gaan met het verdwijnen van een monumentale boom. Noodkap is een

bevoegdheid voor de burgemeester waarmee de gemeentelijke bescherming door de APV, Bomenverordening of Omgevingsplan eenvoudig kan passeren. Zo heeft de burgemeester op grond van artikel 4, eerste lid van de Wet veiligheidsregio's (Wvr) bij ongevallen het gezag over de brandweer. Een burgemeester kan op grond van die wet het bevel geven een boom te vellen als die bijvoorbeeld op een doorgaande weg of gebouw dreigt te vallen.

Ook art. 172 van de Gemeentewet (Gw) geeft de burgemeester de bevoegdheid om bij plotseling opkomend gevaar bevel te geven een boom te vellen. In beide gevallen hoeft geen omgevingsvergunning te worden verleend om over te gaan tot vellen waarmee het gehele gemeentelijke beschermingsregime op eenvoudige wijze wordt gepasseerd.

Ter vergelijking: bij gevaarlijke situatie die ontstaan door Rijksmonumenten, wordt eerst beoordeeld hoe het monument kan worden gestut/behouden, in plaats van bij gevaar meteen over te gaan tot sloop. Bij bomen wordt vaak direct gekozen voor vellen.

1.6.7 Potentiële algemene beleidsmatige en juridische knelpunten

Hieronder wordt een niet-limitatieve opsomming gegeven van situaties waarbij bescherming tekortschiet of ontbreekt die niet zijn vastgesteld bij de 15 casusbomen, maar wel in potentie kunnen voorkomen:

- Gemeentelijke beschermingsregimes zien op een verbod op kap of beschadiging. Er is geen mogelijkheid om een eigenaar te verplichten tot instandhouding of verbetering. Met beleid kan instandhouding en noodzakelijke verbetering wel worden gestimuleerd (beheerplan, aanbieden kennis, aanbieden financiële middelen) maar dergelijk beleid wordt zelden aangetroffen.
- Veel gemeenten gebruiken al de cultuurhistorische waarde van een boom als weigeringsgrond bij de aanvraag van een omgevingsvergunning voor de activiteit vellen. Bij sommige gemeenten is deze weigeringsgrond niet altijd uitgewerkt in een toelichting of beleid. Daardoor kan vanaf vergunningsaanvraag discussie ontstaan over de vraag of een boom (voldoende) cultuurhistorische waarde heeft, om in de weg te staan aan een kapvergunning. Die discussie wordt dan soms beslecht door de rechter, waarbij de uitkomst niet altijd goed is in te schatten.
- Gemeentelijke beschermingsregimes zijn divers. Dat draagt niet bij aan de bekendheid, de toepassing en de handhaving ervan. Als voorbeeld zijn er:
 - Stamdiametermethodiek: Deze methodiek brengt veel vergunningsaanvragen met zich mee en iedere aanvraag dient beoordeeld te worden. In de praktijk blijkt dit soms niet goed uitvoerbaar te zijn. Er zijn gemeenten waar > 90% van de aanvragen als gevolg van capaciteitsproblemen

geaccepteerd worden.

o **Puntencriteriummethodiek:** De opname van de waardevolle en/of monumentale bomenlijst is een arbeidsintensieve onderneming. De actualisatie van een dergelijke lijst (momentopname) ontbreekt vaak.

o **Beslisboommethodiek:** Vergelijkbaar als de puntencriteriummethodiek. Deze methodiek is praktisch en overzichtelijk maar heeft een grotere mate van subjectiviteit.

- Politieke keuzes op gemeentelijk niveau zijn soms aan veranderlijkheid onderhevig. Er is een ruime beleidsvrijheid om een boom te beschermen maar ook om haar die bescherming te onthouden of te ontnemen.
- Niet alle gemeenten kennen regelingen om de eigenaren van beschermwaardige bomen financieel of praktisch te ondersteunen in het behoud en beheer.
- Hiërarchie van wetgeving, met name in de verhouding tussen gemeentelijke beschermingsregimes en het BW.
- Invloed van derde partijen, zoals bureaus, kabelaanleggers (zie ook hieronder over ondergrondse bescherming), bezwarencommissies en rechters.
- Een actueel knelpunt is de recentelijk ingevoerde Omgevingswet die een behoorlijke wissel trekt op de regelgeving- en beleidsontwikkeling bij gemeenten en provincies. Het is de vraag of bescherming van monumentale bomen momenteel een hoge prioriteit heeft, helemaal als over 5 jaar (eind 2031) het tijdelijk deel van het omgevingsplan en andere regels over de fysieke leefomgeving om omgezet moeten zijn naar een nieuw omgevingsplan.
- Wanneer een gemeente individuele bomen buiten de bebouwingscontour houtkap wil beschermen, een goede regeling daarvoor moet worden opgenomen in de het omgevingsplan m.n. de aanwijzing van cultuurhistorische erfgoed bescherming voor monumentale bomen⁵.

Ondergrondse bescherming bomen

Speciale aandacht verdient het borgen van de groeiplaats van de bomen in het omgevingsplan of anderszins. Dat is niet in elke gemeente voldoende vormgegeven.

In hoeverre zijn de bomen ondergronds beschermd? Om te beginnen is het van belang dat bij uit te voeren werkzaamheden binnen de invloedssfeer van de boom bekend is in hoeverre dit mogelijk schade kan veroorzaken, direct of indirect. In de openbare ruimte geldt voor veel gemeenten dat 'planologie, landschapsinrichting en gebiedsontwikkeling' nabij bomen getoetst worden, waarbij beoordeeld wordt of bomen gehandhaafd/ingepast kunnen worden. Dit kan worden gedaan door

een BEA (Boom Effect Analyse) uit te voeren. Bij een BEA wordt ook de ondergrondse groeiruimte van bomen beoordeeld en meegewogen. Ook dit kent risico's. Bijvoorbeeld dat niet elke gemeente of bij elke situatie een BEA wordt ingezet, of dat het voor een ontwerp wordt uitgevoerd. Daarnaast is er geen zekerheid dat de adviezen uit de BEA juist worden opgevolgd of uitgevoerd. Tevens laat de kwaliteit van BEA's in sommige gevallen te wensen over en zijn gemeenten niet altijd in staat om de BEA's goed op hun inhoud te beoordelen.

Daarnaast blijven werkzaamheden voor nutsvoorzieningen, zoals de aanleg van glasvezel, een uitdaging. In principe is in de Verordening ondergrondse infrastructuur (een blauwdruk vanuit de VNG – Vereniging van Nederlandse Gemeenten) opgenomen dat men bij werkzaamheden geen schade toebrengt aan bomen (onderdeel van de in de staalkaart benoemde 'bijzondere landschapselementen'). Daar is handhaven en signaleren een belangrijk onderdeel in. Helaas blijkt dit vaak niet effectief te worden uitgevoerd.

De Telecommunicatiewet brengt met zich mee dat de aanbieder, bijvoorbeeld de glasvezelleverancier, en gedogende partij (vaak de gemeente) voorafgaand aan de werkzaamheden het werk, waaronder het traject inplannen. Dit moet voorkomen dat graafwerkzaamheden te dicht op de boom plaatsvinden met mogelijke schade tot gevolg. Vaak komt dat doordat beschermwaardige bomen en hun groeiplaatsen onvoldoende op het netvlies van de gedogende partij staan. Of ze houden er bewust te weinig rekening mee. Dit heeft in 2021 nog plaatsgevonden bij de Linde van Sambeek, mogelijk oudste lindeboom van Nederland, waar er niet juist gehandeld is en uiteindelijk op korte afstand van de boom gegraven is voor aanleg van glasvezel.

De grootste bedreigingen in het kader van ondergrondse bescherming zijn:

- Kabels en leidingen;
- Wisselingen in grondwaterstand;
- Grondgebruik (onder en direct buiten de kroonprojectie).

In de Omgevingswet zijn nog geen concrete onderdelen opgenomen over 'bescherming van de groeiplaats van bomen'.

In veel gemeentelijke verordeningen/omgevingsplannen wordt soms het begrip "vellen" op ruime wijze omschreven waardoor de boom ook ondergronds bescherming geniet. Een voorbeeld daarvan is:

Vellen: afzagen, afhakken, rooien met inbegrip van verplanten en het verrichten van handelingen, zowel boven- als ondergronds, die de dood of ernstige beschadiging

⁵ Bijvoorbeeld: VNG, Verordeningen en omgevingsplan, art. 4.41

of ontsiering van houtopstand ten gevolge kunnen hebben. Dit betekent dat bij juiste toepassing en handhaving ook de 'ondergrondse' situatie bij bomen in zekere zin beschermd is. De omschrijving biedt echter wel ruimte voor interpretatie en handhaving is niet eenvoudig.

Een goed voorbeeld waarbij de ondergrondse bescherming bij een casusboom goed is geregeld, is de Hagelkruiseik met boomnummer 7. Van deze boom is de groeiplaats opgenomen in het bestemmingsplan. Bij een juiste signalering en opvolging heeft de gemeente Horst aan de Maas daarmee de ondergrondse bescherming in hoge mate gewaarborgd. Zie daarvoor ook de onderstaande tekst en het Bomenbeleidsplan van deze gemeente.

Bijzondere en monumentale bomen zijn opgenomen in het bestemmingsplan. Onder de groeiplaats van de boom wordt verstaan: de maximaal te bereiken kruindiameter met inbegrip van een extra afstand van twee meter. In de bomenverordening en het bomenbeleidsplan zijn de nadere beschermingsbepalingen van de groeiplaats opgenomen.

(Bron: Bomenbeleidsplan gemeente Horst aan de Maas, hoofdstuk 8.4.2 Juridische bescherming)

2. Analyse en conclusies

Het onderzoek naar de verbetering van de bescherming van monumentale bomen geeft inzicht in de geschiedenis, eigenaarschap, waarden en bedreigingen van de 15 casusbomen. Deze diverse groep van bomen, verspreid over Nederland, zijn door de opdrachtgever geselecteerd. Aan de hand van de resultaten van het veldwerk, literatuurstudie, informatie van derden, interviews met de boomeigenaren en kennis en ervaring in het onderhoud van deze bomen zijn onderstaande analyses en conclusies uitgeschreven. Gericht op een betere bescherming van monumentale bomen. Gedurende de onderzoeksperiode werd duidelijk dat er zowel binnen als buiten het vakgebied brede betrokkenheid en interesse bestaat.

2.1 Omstandigheid van de boom en zijn groeiplaats

De knelpunten van de bomen en de groeiplaatsen van de vijftien casusbomen zijn geïdentificeerd tijdens veldbezoeken door een specialist op het gebied van veteranenbomen. De belangrijkste conclusies die op basis hiervan getrokken kunnen worden zijn als volgt.

Knelpunten voor de bomen

- Mechanische en biologische staat: Veel bomen vertonen mechanische schade zoals takbreuk, aanrij schade en grote snoeiwonden. Biologische problemen zoals aantasting door schimmels (bijvoorbeeld korsthoutskoolzwam) en houtrot zijn ook vastgesteld.
- Onderhoud en beheer: Onjuist beheer, zoals te grote snoeiwonden en onnodig snoeien van zware (en dikke) takken, kan leiden tot verdere schade aan de bomen. Er is niet altijd duidelijkheid over wie verantwoordelijk is voor het onderhoud en beheer van de bomen.

Knelpunten voor de groeiplaatsen

- Bodem- en groeiplaatsbescherming: Veel groeiplaatsen zijn niet boomvriendelijk door factoren zoals verdichting, verharding, en intensief gebruik van bestrijdingsmiddelen. Dit kan de wortelontwikkeling belemmeren en de levenskwaliteit van de bomen verminderen.
- Planologische gevaren: Stadsontwikkeling, projectontwikkeling en infrastructuurwerken vormen een bedreiging voor de groeiplaatsen van de bomen. De

bomen worden niet altijd als gelijkwaardig element beschouwd in deze plannen.

- Eigenaarschap en budget: Eigenaren erkennen vaak de waarde van de monumentale bomen niet of willen er niet in investeren. Daarnaast is er geen landelijk budget beschikbaar voor het onderhoud en de verbetering van de groeiplaatsen.

Deze knelpunten benadrukken de noodzaak van een geïntegreerde aanpak voor het behoud van monumentale bomen en hun groeiplaatsen. Het is essentieel om zowel de mechanische en biologische staat van de bomen als de kwaliteit van hun groeiplaatsen te verbeteren om hun levensverwachting te vergroten.

Het omgaan met of toepassen van maatregelen voor duurzaam behoud van de bomen

Om bomen duurzaam te kunnen behouden is er als het ware een 'gevulde gereedheidskist' aan maatregelen mogelijk, waarbij de boom centraal staat. Juist bij oude monumentale bomen is het van belang dat de desbetreffende eigenaar bekend raakt met de diversiteit aan mogelijkheden, mogelijk in overleg met een adviesgroep. Als voorbeeld:

- Maatregelen gericht op het bovengrondse gedeelte van de boom als kroonreductie, verankeren, stutten, snoeien of verwijderen van buurbomen.
- Maatregelen gericht op het ondergrondse gedeelte van de boom als het aanpassen van de omgeving op de boom, groeiplaats inrichtende of -verbeterende maatregelen treffen.

2.2 Ecologische waarden

Oude bomen hebben een belangrijke ecologische waarde doordat hun boomhabitats dienen als rust- en verblijfplaats voor beschermde diersoorten. De 15 casusbomen zijn ecologisch beoordeeld met de Eco-score, wat een objectieve beoordeling van de ecologische bijdrage biedt.

De classificatie van de bomen varieert, waarbij de meeste bomen als 'gemiddeld' of 'waardevol' zijn beoordeeld. Er is een aanzienlijk verschil in 'ecologische meerwaarde' tussen boomsoorten, waarbij zomereik, gewone beuk en Hollandse linde

de hoogste diversiteit aan flora en fauna aantrekken. De ecologische waarde van bomen is sterk afhankelijk van hun standplaats, waarbij een 'vrij natuurlijke' groeiplaats gunstig is voor de ecologische bijdrage.

Er is voortdurende behoefte aan gericht onderzoek om de onderlinge relaties tussen bomen, organismen en antropogene invloeden beter te begrijpen. Het recent onderzoek wijst uit dat bij toename van leeftijd (levensfase, omvang) van een boom het aantal 'interacties' met de flora, fauna en schimmelnetswerk exponentieel toeneemt. Dit komt overeen met de ecologische waardering die is uitgevoerd bij de casusbomen, waarbij 5 van de 6 bomen die beoordeeld zijn met de hoogste score, ouder zijn dan 200 jaar.

De 15 casusbomen zijn overwegend van grote waarde voor de bijdrage aan de ecologie. Maar de boom en zijn ecologie is een complexe wereld, waarbij de wetenschap steeds meer inzicht krijgt in de interacties en samenhang van het symbiotische systeem.

'Oude bomen zijn waardevol. Er is weinig anders op aarde, wat gastheer is voor een dergelijke rijke gemeenschap van leven binnen één levend organisme'

Sir David Attenborough

2.3 Geschiedenis en verhaal

De geschiedenis van de 15 casusbomen is zeer divers. Een deel van de bomen heeft een functie in het landschap, zoals kruisboom, grensboom, herinneringsboom of zonwering. Andere bomen maken deel uit van een ontworpen parkaanleg, bijvoorbeeld als blikvanger. Verder kunnen bomen een bijzondere historie hebben door middel van hovenierskunsten, zoals snoeien en enten, die resulteren in een bijzondere verschijningsvorm van de boom. Een paar bomen hebben een eeuwenlange geschiedenis en andere bomen zijn hoogstens 150 jaar oud.

Het verhaal dat de boom draagt, is de geschiedenis van de rol van de boom in het landschap of de functie van de boom in het ontwerp van een park. Twee bomen hebben een extra verhaal in de vorm van een sage en een overlevering.

De 15 casusbomen van dit onderzoek kunnen in twee hoofdcategorieën en meerdere subcategorieën van geschiedenis en verhalen verdeeld worden, namelijk:

Hoofdcategorie 1 Bomen in het landschap met een verhaal of functie in de maatschappij

- Laanbomen op binnendijken, misschien ter beschutting van de akkers (boom 14).
- Begeleiden van een kerkepad (boom 4).
- Leibomen als zonwering voor woningen en boerderijen (boom 6).
- Grensbomen voor het markeren van een grens tussen onder andere gemeentes, provincies (boom 8).
- Bakenbomen als herkenningspunt voor reizigers bij een kruispunt of splitsing van wegen (boom 8, 13).
- Kruisweg- of kroezebomen vergezeld van een kruis en/of kapel: voor het katholieke geloof, rituelen of bijeenkomsten (boom 10).
- Herinneringsbomen of bomen met een sage of verhaal (boom 1, 8).
- Aanplakboom voor lokale mededelingen (boom 13).

Hoofdcategorie 2 Bomen in een ontworpen park, tuin of omgeving

- Solitaire boom als blikvanger in zichtlijnen door de vorm van de boom en/of kleur en vorm van bloemen, bladeren en stammen. Dit kan zijn in een barokke parkaanleg of in een park in de landschapstijl (boom 2, 5, 9, 11 en 15).
- Bomen die hun vorm en aanzien hebben gekregen door 'hovenierskunsten' zoals enten en vormsnoei (boom 1, 5).

Bomen in het landschap met functie in de maatschappij:

Figuur 3: Boom 8: Heilige eik met grens (geel) en wegen Figuur 4: Boom 13: Aanplaklinde (1982)

Bomen in het landschap met functie in de maatschappij.

Figuur 5: Boom 14: Grenslinde op binnendijk (1943)

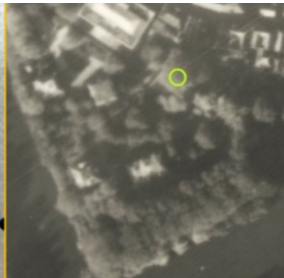
Figuur 6: Boom 5: Bruine beuk vormt met andere bomen een 'schilderij' van kleuren en vormen

Bomen in een ontworpen park of omgeving:

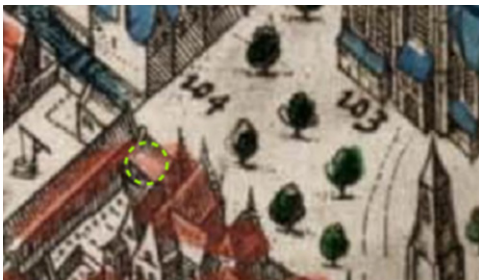
Figuur 7: Boom 2: Linde bij het bakhuysje

Figuur 8: Boom 9: Linde op de kattenberg (1971)

Figuur 9: Boom 11: Bastion met plataan in het park (1944)

Figuur 10: Boom 15: Locatie huidige paardenkastanje (1649)

Figuur 11: Boom 5: Bruine beuk met meerdere enten op de onderstam

2.4 Cultuurhistorische waarden

De verschillende waarden op het gebied van de boom, groeiplaats, ecologie en cultuurhistorie van de 15 casusbomen zijn geïnventariseerd, beschreven en bevatten enkele overeenkomstige factoren. Deze onderlinge raakvlakken kunnen elkaar versterken in het verbeteren van het beheer en de bescherming van monumentale bomen.

Opvallende cultuurhistorische waarden

De zichtbaarheid en/of onvervangbaarheid van een boom zijn de meest voorkomende cultuurhistorische waarden van de 15 casusbomen. Daarnaast zijn bijna alle bomen zeer oud en in het (vroeg)veterane levensstadium. Bijna alle bomen hebben een functie in het landschap of zijn solitaire bomen in een ontworpen park.

Mooie en imposante bomen worden gewaardeerd door een groot publiek. Het publiek komt in actie bij bedreigingen voor bomen die voor iedereen zichtbaar zijn. Deze iconische bomen hebben daardoor een grotere kans om oud te worden en die kans is vrijwel onafhankelijk van de CH-waarden. Factoren als bekendheid en herkenbaarheid van het verhaal, naamgeving of de functie van bomen bij eigenaren en een breed publiek, dragen daarin ook bij aan het behoud van de bomen.

Ook bestaan er bomen met hoge cultuurhistorische waarden die lastig herkenbaar zijn. Dat komt doordat de bomen niet meer mooi of imposant zijn of geen bekend verhaal of bekende functie meer hebben. Het kan ook zijn dat de boom en/of de omgeving te veel is veranderd, de historische functie of rol van de boom is verloren gegaan. Verder zijn er cultuurhistorisch waardevolle bomen die door snoei, schade of ouderdom van uiterlijk veranderd zijn en in meerdere gevallen alleen voor boomdeskundigen als zodanig herkenbaar. Deze lastig te herkennen bomen hebben een grotere kans op onderwaardering en dus een grotere kans op knelpunten die hun leven verkorten.

Cultuurhistorische- en ecologische waarden van de boom

De grote eiken en linden hebben zowel cultuurhistorische als ecologische waarden. Dit heeft te maken met de boomsoorten en de omvang van de bomen. Deze inheemse boomsoorten zijn het huis van heel veel organismen, die in hun leven afhankelijk en gebonden zijn aan eiken of linden. Verder is in grote bomen veel meer ruimte voor organismen (boom 4, 10 en 12).

De kleine of uitheemse bomen hebben een cultuurhistorische waarde, maar slechts een gemiddelde ecologische waarde:

- Enkele inheemse bomen zijn altijd klein gehouden, vanwege functie en daarbij horende de jaarlijkse snoei. Andere inheemse bomen zijn door hun ouderdom

en door veiligheidssnoei klein geworden (boom 1, 6, 8, 13 en 14).

- De uitheemse plataan heeft een cultuurhistorische waarde vanwege zijn allure, omvang, leeftijd en opvallendheid. De ecologische waarde van de plataan is in verhouding tot de omvang van de boom vrij laag. Platanen zijn uitheemse bomen, waar weinig inheemse organismen van afhankelijk zijn of een geschikte plek kunnen vinden (boom 11). Wel zijn andere ecosysteemdiensten, zoals koeling en luchtzuivering, groot bij deze soort.

Cultuurhistorische- en ecologische waarden van de groeiplaats

Bij enkele bomen zijn de cultuurhistorische en, de hieraan gekoppelde, ecologische waarden van de groeiplaats, verloren gegaan. Dat zijn bijvoorbeeld de groeiplaatsen van bomen, waar historische akkers en weides zijn vervangen door uniforme en intensief beheerde raaigraslanden met lagere ecologische waarde (boom 3, 4, 10). Verder zijn bij enkele bomen de historische halfverhardingen vervangen door asfalt. Asfalt en raaigras hebben als omgeving en groeiplaats van bomen nauwelijks ecologische en cultuurhistorische waarden (boom 1, 6, 8, 13, 14).

De historische groeiplaats van de monumentale bomen had vroeger bij vrijwel alle 15 casusbomen een hogere ecologische waarde dan in de huidige situatie. De herkenbaarheid van de cultuurhistorische waarden kan een monumentale boom en zijn groeiplaats beschermen. De cultuurhistorische en ecologische waarden kunnen elkaar versterken, door bij het beheer van de monumentale bomen gebruik te maken van cultuurhistorische en ecologische informatie over de groeiplaats. Dit beheer kan onderverdeeld worden in het beheer van de boom en het beheer van groeiplaats of omgeving.

- Voor de vormbomen (Rondkopboom met boomnummer 1 en Leibeuk Groote-gast met boomnummer 6) geldt dat de kennis en ervaring voor dit specialistisch beheer behouden en overgedragen dient te worden op de huidige beheerders van de bomen;
- Omtrent de groeiplaats en directe omgeving kunnen historische kaarten, beschrijvingen of tekeningen aanwijzingen geven voor een betere inrichting met bijbehorend beheer;
- De kracht van 'het verhaal' van een boom kan ingezet worden bij mogelijke overtuigingen om financiële of andere compenserende middelen voor een boom te realiseren;
- Het brede maatschappelijke belang van biodiversiteit. Juist de ecologische waarde welke bomen herbergen, vormen vaak een bedreiging binnen het huidige risico gestuurde boombeheer.

2.5 De invloed van de mens op de boom

In het algemeen geldt dat het menselijk handelen rondom bomen kansen biedt, maar ook bedreigingen kan vormen. Voor deze bedreigingen geldt dat we er in meer of mindere mate invloed op uit kunnen oefenen. Voor met name de klimatologische bedreigingen geldt dat die op directe of indirecte manier veroorzaakt zijn door de mens. Deze processen zijn door de mens óf moeilijk óf nauwelijks omkeerbaar.

2.5.1 Positieve invloed van de mens

Het menselijk handelen heeft door onderstaande factoren een positieve impact op bescherming en behoud van monumentale bomen:

Het uiterlijk van de boom (7 bomen)

- Het grote publiek koestert mooie, imposante en fotogenieke bomen en komen in opstand als de boom in zijn voortbestaan bedreigd wordt (boom 1, 3, 4, 5, 10, 11, 12). Kleine, gedrochtige, veterane en geknotte bomen missen juist deze publieke bescherming (boom 2, 6).

Verhalen of functies van de boom (6 bomen)

- Bij cultuurhistorisch waardevolle bomen die moeilijk herkenbaar zijn, kan het verhaal over de historische functie of een sage zorgen voor bescherming via bekendheid bij het grote publiek (boom 8, 10).
- Bij bomen in een park valt de functie van de boom vaak samen met een imposant of mooi uiterlijk van de boom (boom 4, 5, 9, 11).

De beschermende rol van de eigenaar (5 bomen)

- Meerdere eigenaren koesteren en beschermen hun boom. Zij hebben zelf de benodigde kennis en/of zorgen voor deskundige hulp bij het beheer en bescherming van de boom (boom 2, 3, 4, 7, 10). Juist het bereiken van deskundige partijen is bij dit soort complexe bomen met specifieke beheeruitdagingen van essentieel belang.

Kampioenseigenschappen

Deze eigenschappen kunnen een boom bekendheid bezorgen, zodat een breder publiek de boom gaat koesteren. Een kenmerk van kampioenen is dat er maar weinig van zijn.

2.5.2 Negatieve invloed menselijk handelen

Het menselijk handelen heeft door onderstaande factoren een negatieve impact op bescherming en behoud van monumentale bomen:

Handelen met voldoende kennis en ervaring

- Monumentale bomen zijn doorgaans bomen met een respectabele leeftijd. De toename van leeftijd (levensfase) gaat gepaard met de toename van uitdagingen voor beheer, vooral omdat oude bomen veel langzamer reageren op wijzigingen dan jonge bomen. Het is een risico als het beheer van monumentale (veteraan)bomen niet gekoppeld is aan erkende certificering of aantoonbare bewijsvoering van expertise. Ook verandering van eigenaar kan een risico voor de boom vormen als de nieuwe eigenaar de boom niet koestert of beschermt. Of dat diegene de benodigde kennis over het beheer en het beschermen van de boom niet heeft of inschakelt (boom 2).

Aanpassen van het huidige 'risico-gestuurd beheer' naar 'waarde-gestuurd beheer' van bomen

Het boombeheer in Nederland is in zijn algemeen gericht op het beheren van de risico's van bomen in relatie tot de omgeving. Uiteraard is dit een belangrijk uitgangspunt, echter omwille van de 'veiligheid' worden bomen te snel gekapt of onnodig hard gesnoeid waardoor de boom haar waarden verliest. Een keerzijde van monumentale bomen, vanuit het risico-gestuurd beheer, is dat de toename van leeftijd of levensfase van bomen overwegend gepaard gaat met toename van potentiële risico's voor omgeving, zoals afgestorven takken in de kroon. Dit risico-gestuurd beheer vormt dus een bedreiging voor oude (monumentale) bomen. Andere type maatregelen kunnen het risico misschien ook beperken zonder dat de boom wordt gekapt of gesnoeid. Bij monumentale bomen is het essentieel om over te stappen op waarde-gestuurd beheer. In dit type beheer wordt een bepaald risico geaccepteerd om de waarde van de boom te behouden.

2.5.3 Invloed eigenaarschap

Voor de 15 casusbomen varieert het eigenaarschap van particulier, gemeenten, natuurbeschermende instanties en andere overheidsorganen. Deze eigenaren nemen over het algemeen hun verantwoordelijkheid serieus en zijn trots op het beheer van deze monumentale bomen. De betrokkenheid van de eigenaren toont zich in de inzet voor duurzaam behoud en zorgvuldige afwegingen bij beheerkeuzes.

Waar mogelijk streven de meeste eigenaren naar duurzaam behoud. Bomen, en vooral oudere exemplaren, zijn echter complexe levende organismen. Dit is kennis waarvan eigenaren niet altijd op de hoogte zijn. Daarnaast is een boom tijdens zijn leven op verschillende momenten kwetsbaar voor incidenten of gebeurtenissen en wordt hij blootgesteld aan algemene abiotische of biotische bedreigingen. Dit betekent dat uitgebreide kennis en expertise vereist zijn om de juiste beheer keuzes te kunnen maken.

Uit de analyse van 15 casusbomen blijkt dat in zowel het verleden als het heden niet altijd optimale beslissingen zijn genomen of het juiste beheer is toegepast. Onvoldoende kennis kan soms een risico vormen voor het behoud en de bescherming van deze monumentale bomen.

2.6 Beleid en juridische status

De bescherming van (individuele) bomen kent in Nederland een lange traditie waarbij de focus ligt op bescherming op gemeentelijk niveau. Veel gemeenten spannen zich in om hun monumentale bomen te beschermen door het opstellen van daartoe strekkende beleid en regelgeving. Gelukkig gebeurt dat vaak met succes.

De 15 casusbomen zijn allemaal op gemeentelijk niveau beschermd en enkele ook als onderdeel van een Rijksmonument. Uit de reacties van de vragenlijst blijkt dat er voor een groot deel daarvan aanzienlijke inspanningen zijn en worden verricht om deze exemplaren te beschermen. Dat is ook mogelijk een van de redenen waarom deze bomen er nog in volle glorie staan. Tegelijkertijd moet worden vastgesteld dat een aantal exemplaren, ondanks deze gemeentelijke bescherming op korte termijn in hun voortbestaan worden bedreigd.

Veterane of monumentale bomen onderscheiden zich van de gemiddelde beschermwaardige boom door haar uitzonderlijke status en vereiste bijzondere zorg. Maar ook voor deze uitzonderlijke bomen bestaat het risico dat de beschermingsregels tekortschieten, bijvoorbeeld door de hogere rangorde van het BW, doordat ze onvoldoende beschermd buiten de bebouwingscontour houtkap staan, of door toepassing van de regels rondom noodkap. Kap of beschadiging heeft bij bomen onomkeerbare gevolgen. Dat geldt temeer bij veterane of monumentale bomen. Het verlies van hun meerwaarde weegt extra zwaar. Daarom verdienen deze bomen extra bescherming in de vorm van een kapverbod maar ook in een gebod tot instandhouding en verbetering.

Het ontbreekt aan voldoende specifieke regels en beleid om eigenaren van veterane of monumentale bomen te verplichten tot instandhouding of aan te zetten tot verbetering, helemaal als de boom geen onderdeel vormt van een beschermd Rijksmonument of bijvoorbeeld een provinciaal beschermd klein landschapselement. Er wordt niet altijd gebruik gemaakt van de mogelijkheden om bomen met een monumentale status beter te beschermen. Het delen van toegespitste informatie of succesvolle voorbeelden met eigenaren van beschermwaardige bomen en met de gemeenten waarin deze staan, kan al tot een betere bescherming door beleid en regelgeving leiden.

2.6.1 Middelen om op het gebied van beleid en regelgeving de levensverwachting van bomen te vergroten

Hieronder worden middelen uiteengezet welke kunnen bijdragen aan het vergroten van de levensverwachting bij (monumentale) bomen, dit op het gebied van beleid en regelgeving:

- Een overheidsorgaan dat een individuele boom van een privaatrechtelijk (rechts)persoon beter wil beschermen, kan ervoor kiezen om de groeiplaats met de boom te kopen of daar een zakelijk recht op te vestigen. Zo heeft zij zelf zowel het recht op kap(aanvraag) als de mate van instandhouding en verbetering beter in de hand. De provincies kunnen hier als bestuursorgaan een belangrijke rol in hebben omdat die nu al het natuur- en grondbeleid coördineren waar het gaat om aankoop of uitruil ten behoeve van bossenstrategie en versterking van biodiversiteit en landschappelijke waarden. Cultuurhistorisch beschermwaardige bomen kunnen daarin een belangrijke (dubbel)rol spelen. Maar ook gemeenten, waterschappen of het Rijk kunnen hierin een rol spelen.
- Door toepassing van instructieregels kunnen gemeenten er door de provincie toe worden bewogen om bomen en groeiplaatsen beter te beschermen. Er zijn op die manier twee bestuursorganen die toezien op de bescherming van bijzondere bomen. Daarbij is die bescherming dan ook minder afhankelijk van het gemeentelijke politieke klimaat. Provincies worden dus geadviseerd om in kaart te brengen welke beschermwaardige monumentale bomen zich binnen hun provinciegrenzen bevinden, waarbij ook met een scherp oog gekeken dient te worden door provincie en gemeente tezamen naar bomen buiten de bebouwingscontour houtkap.
- Gemeenten zouden een handreiking gegeven kunnen worden om de bescherming voor de lange termijn beter te waarborgen, bijvoorbeeld door niet alleen de boom zelf, maar juist ook de groeiplaats beter te beschermen. Een goed voorbeeld van groeiplaatsbescherming is toegepast bij de Hagelkruiseik (boomnummer 7), waar de groeiplaats is opgenomen in het bestemmingsplan. Een ander voorbeeld is de gemeente Scherpenzeel die waardevolle groeiplaatsen heeft opgenomen in de Bomenverordening. De gemeente Apeldoorn heeft haar monumentale (bijzondere) bomen binnen de bebouwingscontour in het omgevingsplan opgenomen. Op deze wijze zijn de bomen juridisch en vooral planologisch beschermd. De VNG zou ook hier een rol kunnen spelen.
- Een goede toepassing van de model-verordening van de VNG biedt de mogelijkheid tot betere bescherming van individuele, monumentale bomen, waarbij met name bomen buiten de bebouwingscontour houtkap goede aandacht verdienen in de APV of Bomenverordening/Omgevingsplan of Omgevingsvisie.
- Gemeenten kunnen binnen het nieuwe stelsel ook bomen aan wijzen als cultuurlandschap. Of ze kunnen een cultuurlandschap beschermen met daarin een monumentale boom als onderdeel.
- Wanneer een gemeente voor haar APV/Bomenverordening/Omgevingsplan/Omgevingsvisie duidelijke criteria vaststelt voor het bepalen van de cultuurhistorische waarde, bestaat minder ruimte voor debat gedurende een omgevingsvergunningstraject. Een gemeente kan er ook voor kiezen om aan die hand van de opgestelde criteria een lijst van gemeentelijke monumentale bomen op te stellen. Met een dergelijke lijst ontstaat ook de mogelijkheid voor monitoring en beleidsmatige instandhouding of verbetering.
- Als de cultuurhistorische waarden meegewogen worden bij de juridische bescherming van bomen, dan kunnen bomen met een grote cultuurhistorische waarde beter worden beschermd. In dit onderzoek is een voorzet gemaakt voor een cultuurhistorische waarderingsmethode. Voor het breed dragen, objectiveren en valideren van de cultuurhistorische waardering zijn vervolgonderzoek en discussie in het werkveld nodig. Met een breed gedragen, objectieve en gevalideerde methode kan de cultuurhistorische waarde van een boom bepaald worden, waarna dat resultaat gebruikt kan worden als argument voor het wel of niet beschermen van de boom.
- Soms gaat een recht of verplichting uit het BW op grond van hiërarchie voor op de gemeentelijke beschermingsregels. Een gemeente kan in sommige gevallen zelf risico's als gevolg van deze hiërarchie voorkomen. Dit kan bijvoorbeeld door in de APV/Bomenverordening/Omgevingsvisie de 2 meter afstand van art. 5:42 BW voor gemeentebomen of monumentale bomen op een lijst, te verminderen, maximaal tot nihil. Discussies over overhangende takken, doorschietende wortels of onrechtmatige hinder komen dan vaker voor. Een grotere afstand tot de erfgrans van buurpercelen door aankoop van grond, of met buurpercelen overeen te komen zakelijke rechten (erfdienstbaarheden), voorkomen op een meer praktische wijze discussie op grond van het BW. Bescherming op grond van nationale regels, bijvoorbeeld door erkenning van rijksmonumentale status aan een boom, neemt ook het hiërarchisch verschil met het BW weg. Daarmee wordt een hoog niveau van bescherming geboden.
- Voor particuliere eigenaren van een monumentale boom kunnen de kosten van hun uitzonderlijke bezit in de weg staan aan de bescherming die deze nodig heeft. Gemeenten kunnen beleid opstellen om onderhoudskosten deels te vergoeden (zoals in Delft). Ook kunnen ze eigenaren praktisch ondersteunen, bijvoorbeeld door een beheerplan of onderhoud op kosten van de gemeente uit te voeren. Voordeel van dit laatste is dat daarmee ook kan worden toegezien op de kwaliteit van de specifieke zorg die dergelijke houtopstanden nodig hebben. Ook zouden gemeenten vaker aankoop van de monumentale boom kunnen overwegen.
- Voor de nationale "toppers" is nationale aandacht van belang. Hierbij is een

rijksmonumentale status een logische bescherming. Dat komt omdat het iedereen (de eigenaar, derde-betrokkenen zoals burens, kabelbaars, bezwarencommissies, rechters en andere inwoners van Nederland) wijst op de uniciteit van deze bomen van nationale waarde. Zeker voor deze 'toppers' zou aankoop door de provincie van deze unieke bomen inclusief hun royale groeiplaats een goed optie zijn, net zoals dat nu door de 'Kreis' (regio) in Duitsland gebeurt.

2.7 Integratie van de conclusies tussen de verschillende disciplines

Uit het onderzoek bij de 15 casusbomen, blijken overeenkomstige factoren aanwezig te zijn. De onderlinge raakvlakken en versterkende mogelijkheden zijn:

1. Het beheer bij monumentale bomen moet gekoppeld worden aan het juiste niveau van kennis en ervaring. Dit is iets wat vaak ontbreekt. Het vergroten van kennis en vaardigheden over de de bomen, waarbij de bomen als complexe levende organismen worden gezien is essentieel. Hierbij is het ook belangrijk om de interactie van de bomen met de omgeving, zowel boven- als ondergronds te begrijpen.
2. Het belang van de geschiedenis en cultuurhistorische informatie om een advies te kunnen geven voor een optimaal beheer van de bomen. Denk hierbij aan de inrichting en het beheer van een groeiplaats, maar ook specifiek aan vormbomen zoals leibomen;
3. Het brede maatschappelijke belang van biodiversiteit. Juist de ecologische waarde die bomen herbergen vormen vaak een bedreiging binnen het huidige beheer, met als voorbeeld afgestorven takken die vanwege veiligheid verwijderd worden. Bewustwording en kennis zijn essentieel;
4. De methodiek om de cultuurhistorische waarden te beoordelen dient gevalideerd en erkend te worden. Dit kan een bijdrage leveren aan de bescherming van een monumentale boom, door een juridische basis te bieden of beleid op vast te stellen;
5. Het waarderen van een boom door de ecologische waardering te combineren met de resultaten van de cultuurhistorische waardering geeft meerwaarde in de bescherming van de bomen. Anders dan bij het scoren van de ecologische waarde binnen de Eco-score wordt binnen de Rijksmonumentenwereld niet met 'scores' gewerkt.;
6. Er zijn in de Omgevingswet mogelijk kansen, zodat zowel de boom als de groeiplaats een juridische vastgelegde bescherming kunnen genieten. Dit moet nog verder uitgezocht worden;
7. Vanuit de eigenaar kan een boom als onwenselijk ervaren worden. Dan kan de huidige gemeentelijke bescherming tot op een bepaalde hoogte behoud veiligstellen. Als voorbeeld lijkt het beleid omtrent kapvergunningen bij boomnummer 15 na bezwaar van de Bomenstichting zo te werken;
8. Compensatie in de vorm van financiële vergoeding of middelen voor het beheer van monumentale bomen kan bescherming bieden en het behoud van de bomen bevorderen. Gekoppeld aan een beheerplan en resultaatverplichting geeft dit enige zekerheid van goed beheer van deze bijzondere bomen;
9. Om te beantwoorden welke middelen er zijn om de levensverwachting van een monumentale boom te vergroten, moet er onderscheid gemaakt worden over het niveau van handelen. Feitelijk zijn beleid, beheerplan en uitvoering de 3 pijlers om de levensverwachting van een boom te vergroten.

3. Aanbevelingen

De aanbevelingen zijn gericht op het creëren van een robuuste basis voor de bescherming van deze bomen op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau. De aanbevelingen richten zich onder andere op de beleidsvorming en wetgeving rondom de bescherming en het behoud van monumentale bomen in ons land. Hierbij spelen zowel regelgeving als beheer een cruciale rol, ondersteund door politieke wil en samenwerking tussen verschillende overheden en maatschappelijke organisaties.

De aanbevelingen richten zich op:

1. Het overkoepelend verbeteren en borgen van bescherming van monumentale bomen, in eigendom van landgoedeigenaren, gemeenten, terrein behorende organisaties en particuliere grondeigenaren;
2. Huidige (gemeentelijke) bescherming van monumentale bomen optimaliseren;
3. Nationale bescherming van monumentale bomen onderzoeken.

3.1 Landelijke lijst bomen

Uit ons onderzoek blijkt dat de 15 onderzochte, monumentale bomen hoge waarde- ring genieten als levende erfgoedobjecten. Niettemin lopen oude bomen het risico op vroegtijdige verdwijning, onder meer door menselijk toedoen.

De attentiewaarde en het belang van monumentale bomen kan worden vergroot door de introductie van een landelijke erelijst van een aantal bijzondere monumentale bomen. Deze erelijst op zichzelf geeft bomen geen speciale wettelijke bescherming, maar heeft wel een symbolische waarde. Andere voordelen zijn extra inzet op behoud en bescherming voor de bomen op die lijst.

Een lijst met circa 25–100 bomen van exceptionele monumentale bomen op Nationaal niveau geeft handvatten om het belang van monumentale bomen voor het voetlicht te brengen en stimuleert gemeenten en Provincies om in hun omgevingsverordeningen en omgevingsplannen meer waarborgen in te bouwen voor behoud van deze bomen op de erelijst.

De lijst kan worden samengesteld door de Bomenstichting in samenspraak met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Deze inventarisatie dient in de visie van de onderzoekers een opmaat te zijn tot

het verlenen van bescherming op nationaal niveau voor deze exceptionele monumentale bomen. Bescherming op nationaal niveau impliceert een erkenning van het wetenschappelijke, historische en culturele belang van de boom voor Nederland. Dit kan het draagvlak voor behoud vergroten, zowel bij de overheid als in de samenleving. Een nationale, hogere beschermingsstatus biedt gemeente- en provinciegrens overschrijdende bescherming voor zeer waardevolle houtopstanden. Het brengt ook de mogelijkheid van strengere regelgeving en handhavingsmechanismen met zich mee.

Nationale beschermingsstatus voorkomt risico's als gevolg van lokale beleidsveranderingen en biedt mogelijk een meer stabiele en langdurige bescherming. Een wettelijke bescherming op nationaal niveau creëert ook een gelijk speelveld wanneer de belangen van de boom en boomeigenaar botsen met andere belangen, die worden beschermd door nationale regelgeving, zoals het Burgerlijk Wetboek. Als gevolg van landelijke status, na het in aanmerking komen bij een strenge selectie, biedt een nationaal beschermde status ook betere toegang tot financiering en subsidies. Zoals het huidige onderzoek onderschrijft is dit op dit moment onvoldoende. Duidelijke verantwoordingsplicht en toetsingscriteria, de beslissingen over mogelijke ingrepen kunnen getoetst worden aan duidelijke en uniforme criteria. Mogelijk door de hier ontwikkelde methode van cultuurhistorische waarden te gebruiken. Samenvattend kan de toekenning van bescherming op een nationaal niveau leiden tot een robuustere en beter gefinancierde bescherming, met een groter juridisch vangnet en een sterkere institutionele steun voor het behoud van exceptionele monumentale bomen.

Aanbeveling:

Ontwikkel een landelijke lijst met exceptionele monumentale bomen. Verleen daarnaast een rijksbescherming voor een selectie van de bomen zelf. Dit door de waarden van deze bomen in heel Nederland voor het voetlicht te brengen, deze te beschermen voor de lange termijn en de bescherming financieel en praktisch beter te ondersteunen. Vanuit de lijst landelijke lijst met exceptionele monumentale bomen, dient er op basis van een vervolgonderzoek, beoordeeld te worden welke bomen in aanmerking komen voor de Erfgoedwet. Mogelijk de bomen die het 'meest bedreigd' worden of juist bomen welke door het publiek gewaardeerd worden (als

voorbeeld, verkozen als 'Boom van het Jaar Verkiezing'). Welke bomen dat zijn, dient afgestemd en geïnventariseerd te worden door de Bomenstichting. Onderzoek daarbij of de erkenning van de geselecteerde bomen van de lijst exceptionele monumentale bomen als Natuurlijk (Rijks)monument zal leiden tot voldoende wettelijke bescherming op nationaal niveau, gebaseerd op cultuurhistorische waarde. Voor elke exceptionele monumentale boom is een boombeheerplan verplicht.

Aanbeveling:

Het opnemen van de groeiplaats van bomen in nieuwe omgevingsplannen, dit voor tenminste de exceptionele monumentale bomen. Daarnaast ook de opname van de benodigde groeiplaats van de boom als vlak in de Basisregistratie Grootschalige Topografie (BGT). Dit vergt afstemming tussen de Bomenstichting, de RCE en VNG.

Voorbeeld voor de opnameprocedure, waarin objectieve en doordachte criteria centraal staan:

- **Leeftijd en omvang:** Een minimale leeftijd (bijvoorbeeld 100 jaar) of levensfase en een bepaalde stamomtrek kunnen als basiscriteria dienen om bomen te selecteren die in aanmerking komen voor monumentale status.
- **Boomkwaliteit en vitaliteit:** Het is van belang dat bomen een zekere levensverwachting hebben om in aanmerking te komen voor een nationaal monumentale status.
- **Cultuurhistorische waarde:** Bomen die een belangrijke rol hebben gespeeld in de geschiedenis of die cultuurhistorische waarde vertegenwoordigen, dienen objectief beoordeeld te worden.
- **Ecologische waarde:** Bomen met een belangrijke ecologische functie dienen meegewogen te worden door een objectieve beoordeling.
- **Boombeheerplan:** Verplichting tot het vastleggen van een boombeheerplan voor de specifieke boom en zijn groeiplaats. Knelpunten voor de boom vastleggen en een plan ter verbetering opnemen. De huidige groeiplaats vastleggen, knelpunten registreren en een plan voor de optimalisatie van de groeiplaats opnemen. Een royale groeiplaats is nodig, waar mogelijk, van 50 bij 50 meter of in stedelijk gebied, tot 5 meter buiten de kroonprojectie.

3.2 Nationale richtlijn voor beheer en onderhoud

Wat kan er – op basis van de bevindingen in dit rapport – verbeteren in de bescherming van monumentale bomen?

Uit ons onderzoek blijkt dat monumentale bomen verschillend worden beheerd. Kennis en deskundigheid over duurzame instandhouding van monumentale bomen is versnipperd en uiteenlopend van aard. Met als gevolg negatieve effecten op een duurzaam leven voor oude bomen.

Het ontbreekt aan landelijke normering voor monumentale bomen, waaraan (gemeentelijke) boombeheerplannen kunnen worden getoetst.

Het opstellen van een nationale en dynamische richtlijn voor het beheer van monumentale bomen kan bovengeschetst probleem ondervangen.

Die richtlijn wordt benut bij het opstellen van boombeheerplannen door lokale overheden. Het bevat minimaal de volgende onderdelen:

- Beoordeling van de boom, gericht op boom-mechanische en boom-biologische factoren;
- Beoordeling van de groeiplaats en omgeving van de boom, met inschatting van kansen en bedreigingen;
- Omschrijving en waardering van cultuurhistorische en ecologische waarden van de boom;
- Integrale beheervisie op de boom, op basis van de beoordelingen en waarden;
- Beheerplan voor de boom met omschrijving van boombeschermingszone, specifiek onderhoud en monitoring, groeiplaatsinrichting en groeiplaatsbeheer, evaluatie van beheer.

De meeste gemeenten (circa 90 procent) werken met Het Handboek Bomen van het Norminstituut Bomen. Dit handboek bevat gestandaardiseerde kwaliteitseisen, richtlijnen en normen die van toepassing zijn bij de uitvoering van werkzaamheden in, rond en met bomen. Het Handboek bevat geen gerichte normering voor monumentale bomen. De Expertgroep Veteraanbomen van de Bomenstichting is bezig met een richtlijn voor beheer en onderhoud veteraanbomen waar het Norminstituut naar kan verwijzen. Deze richtlijn zou geschikt gemaakt kunnen worden voor zowel veterane als monumentale bomen.

Het is wenselijk om een nationale richtlijn voor monumentale bomen te ontwikkelen, die behulpzaam kan zijn bij gemeentelijke boombeheerplannen. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten kan hierin een rol spelen met de ontwikkeling van model-beheerplannen, specifiek voor monumentale bomen, in samenwerking met de Bomenstichting en het Norminstituut Bomen.

Het Norminstituut Bomen is bezig met een herziening van hun handboek voor 2026. In dit traject kan dit eventueel worden meegenomen.

Aanbeveling:

Ontwikkel landelijk richtlijnen voor het beheer van monumentale bomen. Borg die richtlijnen via de Bomenstichting (op inhoud) en het Norminstituut Bomen (op overdracht), zodat ze benut kunnen worden bij het beheer van monumentale bomen door gemeenten.

Monumentale bomen behoeven periodieke begeleiding door deskundige boomverzorgers. Particuliere eigenaren van monumentale bomen moeten in aanmerking kunnen komen voor een tegemoetkoming in de kosten van boomonderhoud. Dat stimuleert het behoud van oude bomen en voorkomt dat eigenaren een boom kappen vanwege hoge onderhoudskosten.

Een aantal gemeenten in Nederland biedt daar een regeling voor in hun boombeheerplan.

Ook de Bomenstichting kent sinds 1991 een regeling om eigenaren van monumentale bomen tegemoet te komen in de onderhoudskosten. De kosten van deze regeling worden betaald door het Cultuurfonds. Hiervan maken circa 30 boomeigenaren gebruik. De vergoeding is echter te laag. Gemeenten, Provincie en Rijk moeten meer fondsen ter beschikking stellen e.v.t met de verplichting tot cofinanciering. Te denken valt aan een subsidieregeling Monumentale Bomen.

Het zou helpen als er een landelijke richtlijn of handreiking komt voor gemeenten over de hoogte van de vergoeding voor onderhoud van monumentale bomen, onderverdeeld in de voorgestelde categorieën van exceptionele monumentale boom.

Aanbeveling:

Ontwikkel als VNG een landelijke regeling of handreiking voor gemeenten en provincies om eigenaren van monumentale bomen van nationale of provinciale waarde tegemoet te komen in hun onderhoudskosten.

3.3 Verbeterpunten in bestaande (gemeentelijke) regelgeving

Uit ons onderzoek blijkt dat geringe aanpassing van bestaande gemeentelijke regelgeving mogelijkheden biedt voor verbetering van de bescherming van monumentale bomen. De bescherming van oude bomen verdient verbetering.

Gemeentelijk niveau

Een goed omschreven toepassing van een model-APV van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten zal naar verwachting een positieve invloed hebben op een betere bescherming van individuele monumentale bomen. De modelverordening kan worden uitgebreid met wenselijke beheerstrategieën voor monumentale bomen en hun ondergrondse groeiplaatsen. Deze verordening krijgt een plek in omgevingsplannen van gemeenten.

Ook een aanvulling van monumentale bomen in de handreiking van het Norminstituut bomen kan leiden tot het opnemen in het omgevingsplan van meer en betere regels voor bescherming van monumentale bomen en een positief effect hebben op duurzaam behoud.

Monumentale bomen vragen om waarden-gestuurd beheer in plaats van veiligheidsrisico-gestuurd beheer, zoals nu nog vaak voorkomt.

In de voorwaarden in de model-AVP is het onder meer van belang om iets te omschrijven over noodkap uit veiligheidsoverwegingen of anderszins met suggesties te komen voor bijvoorbeeld beleid rondom noodkap. Om zo duidelijk te maken dat zeer terughoudend moet worden besloten als het gaat om kap van monumentale bomen en op andere wijze voor veiligheid gezorgd moet worden. De Intergemeentelijke Studiegroep Bomen kan hierin een rol spelen.

Aanbeveling:

Pas de bestaande modelverordening VNG aan met aanvullende wensen en voorwaarden voor instandhouding en verbetering monumentale bomen en biedt suggesties voor regels of beleid rondom noodkap. Dit kan opgepakt worden door het VNG in samenwerking met de Bomenstichting, ondersteund door de RCE.

Aanbeveling:

Het Norminstituut Bomen heeft een handreiking opgesteld voor het opnemen van regels over bomen in omgevingsplannen van gemeenten. Die handreiking kan worden aangevuld met regels voor monumentale bomen. De provincie en de gemeente kunnen dan uit die nog aan te vullen handreiking putten om tot gemeentelijke beschermingsregels te komen.

Besluit Activiteiten Leefomgeving

In het Besluit Activiteiten Leefomgeving (Bal) formuleert de rijksoverheid instructies voor onder meer gemeentelijke omgevingsplannen. Het opnemen van een aantal specifieke instructieregels in het Bal over de waarde en het behoud van monumentale bomen kan bijdragen aan verbetering van de bescherming van oude bomen, zodat die bescherming minder afhankelijk is van het politieke klimaat bij een gemeentelijke overheid.

Aanbeveling:

In het Besluit Activiteiten Leefomgeving (Bal) voegt de rijksoverheid instructies toe over instandhoudingsplicht, kapvergunningplicht, toegang tot subsidies voor onderhoud en het opstellen van beheerplannen van monumentale bomen en hun groeiplaats.

Provinciaal niveau

Provincies hebben de mogelijkheid om na een kapmelding inzake het Bal, aan de boomeigenaar een kapverbod van 5 jaar op te leggen voor (monumentale) bomen buiten de bebouwingscontour houtkap. Dit kapverbod kan telkens voor vijf jaar worden verlengd. Dit is een ad-hoc bescherming die niet volstaat voor de langdurige

bescherming die monumentale bomen vereisen. De betreffende paragraaf in het Bal is ook niet bedoeld om individuele bomen te beschermen. Als de monumentale boom van provinciaal (of nationaal belang) wordt geacht, kan de Provincie eigen beschermingsregels (voor kleine landschapselementen) opnemen in haar omgevingsverordening of de gemeente via instructieregels aanzetten tot bescherming. Ook zou een provincie de groeiplaats kunnen kopen van de eigenaar.

Aanbeveling:

Laat (naast de inventarisatie nationale exceptionele monumentale bomen) provincies inventariseren welke bomen zij van provinciaal belang achten. Geef de provincie en de gemeente daarna handreikingen om zo nodig de vereiste bescherming vorm te geven.

Landelijk register Bomenstichting

Het huidige landelijke register monumentale bomen van de Bomenstichting heeft geen formele status. Het is een vrijblijvende en zeer uitgebreide lijst met bomen van waarde.

De lijst kan meer betekenis en zeggingskracht krijgen als gemeenten en provincies zich eraan committeren. Een overheidsorgaan kan ervoor kiezen om te bepalen dat bomen in het landelijk register van nationaal, provinciaal of gemeentelijk belang zijn en enkel al door de aanwezigheid op die lijst bijzondere bescherming via eigen beschermingsregimes verdienen. Welke juridische implicaties dat heeft, dient nader te worden uitgezocht. Wellicht ligt ook daar een taak voor de VNG in samenspraak met de Bomenstichting en de RCE.

Aanbeveling:

Kom tot een minder vrijblijvende waardering van de vermeldingen in het Landelijk Register van Monumentale Bomen.

3.4 Kennis over monumentale bomen

Uit de onderzochte bomen blijkt dat monumentale bomen veel maatschappelijke waardering krijgen, maar dat dit geen garantie is voor een duurzame instandhouding. Eigenaren van monumentale bomen hebben behoefte aan kennis over cultuurhistorie, onderhoud en expertise over wat monumentale bomen nodig hebben

om duurzaam oud te kunnen worden.

Het is raadzaam om met enige regelmaat momenten te organiseren om kennis te delen over monumentale bomen. Daarin kunnen de Bomenstichting, het Norminstituut Bomen en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed gezamenlijk optrekken. Doelgroep zijn (onder andere) landgoedeigenaren, gemeenten, terrein beherende organisaties, particuliere grondeigenaren en boomspecialisten. Een vraag uit het 'veld' is bijvoorbeeld in hoeverre de monumentale boom (incl. groeiplaats) als individu te beschermen is, binnen de al aangewezen groene rijksmonumenten?

Aanbeveling

Het organiseren van workshops, cursussen en andere leermomenten om kennis te delen over monumentale bomen.

Kennis van het onderhoud van monumentale bomen kan geborgd worden in de opleiding veteraanboomspecialist (VETcert – Veteran Tree Specialist). Sinds enige jaren bestaat de Leerlijn 'Veteraanbomen beheer'. Deze opleiding is de basis voor het examen VETcert, een Europese erkende 'veteraanboomspecialist' certificaat. Het is vrijblijvend welke rol veteraanboomspecialisten krijgen in het beheer van groen erfgoed. Eigenaren worden tot dusver niet aanbevolen om voor het onderhoud van een monumentale boom gebruiken te maken van een veteraanboomspecialist.

Aanbeveling

De geselecteerde monumentale bomen moet standaard voorzien worden van een lange termijn beheerplan, geschreven door specialisten die hiervoor zijn opgeleid en daarna door specialisten worden onderhouden. Wellicht is een certificering noodzakelijk, zoals gangbaar in het domein van het stenen monumentale erfgoed.

Aanbeveling

Het wordt aanbevolen om het VETcert-specialisme op te nemen in het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen (NCE). Hovenier Historisch Groen is al onderdeel van het NCE. Het ligt voor de hand dat de zorg voor monumentale bomen als groen erfgoed ook onder de vleugels van het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen valt.

3.5 Cultuurhistorische en ecologische waardebeoordeling van monumentale bomen

De term 'monumentale bomen' wordt in Nederland voor meerdere doeleinden gebruikt. Er zijn geen scherpe definities en criteria voor die consequent worden toegepast.

Een waardebeoordeling voor 'monumentale bomen' heeft eenduidige criteria en definities nodig. Voor de ecologische score is een gevalideerd systeem beschikbaar. De scores van de ecologische waardebeoordelingen kunnen in gedefinieerde ecologische waarden geïnclassificeerd worden. Voor het vaststellen van de cultuurhistorische waarden van bomen is in dit onderzoek een waarderingmethode ontwikkeld. Voor de waardebeoordeling van de boom kunnen de ecologische en cultuurhistorische waarden met elkaar gecombineerd worden tot een breed gedragen, integrale en geobjectiverende waarderingssystematiek voor oude bomen.

Aanbeveling

De nieuwe cultuurhistorische en de bestaande ecologische waarderingssystemen van oude bomen kunnen gecombineerd en als een uniform en breed gedragen waarderingssysteem geïmplementeerd worden. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Bomenstichting kunnen hiervoor richtlijnen opstellen en deze bijvoorbeeld als een (digitale) brochure uitgeven. Oude bomen zijn – net als oude gebouwen die onderhoud behoeven – een vorm van levend erfgoed, dat zich laat uitdrukken in een financiële waardering.

Binnen de in Vlaanderen toegepaste waardebeoordeling (taxatie) wordt nu al gebruik gemaakt van een ecologische en cultuurhistorische meerwaardefactor.

Aanbeveling

Het ontwikkelen en vastleggen van een gestandaardiseerde methode voor de waardebeoordeling (taxatie) van monumentale bomen. De ecologische en cultuurhistorische waarden kunnen aan deze taxatie methode toegevoegd worden en de financiële waardering van bomen verhogen. Dit kan overgenomen en vastgelegd

worden door de NVTB (Nederlandse Vereniging van Taxateurs van Bomen) of het Norminstituut Bomen in hun herziening Handboek Bomen 2026.

3.6 Rol Bomenstichting en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

De Bomenstichting vervult sinds 1970 een landelijke rol als organisatie die opkomt voor bomen in het algemeen en markante bomen in het bijzonder. De Bomenstichting is initiatiefnemer en beheerder van het Landelijke Register van Monumentale Bomen. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is als opdrachtgever van dit onderzoek betrokken en voert met gemeenten overleg over (groen) erfgoed. Door gezamenlijk op te trekken kunnen beide organisaties een rol spelen in het bijeenbrengen van kennis over monumentale bomen en het creëren van aandacht voor duurzame instandhouding van monumentale bomen.

Dat vraagt overigens wel om een versterking van de Bomenstichting, want deze organisatie draait vrijwel geheel op vrijwilligers. Belangrijke vragen zijn: Hoe zou die versterking eruit moeten zien, en hoe zou dat structureel bekostigd kunnen worden? Zou de subsidie die het Cultuurfonds nu geeft voor onderhoud wellicht hierheen gekanaliseerd kunnen worden? Wat is de impact daarvan?

Om het proces van betere bescherming van monumentale bomen te stroomlijnen, kunnen de Bomenstichting en RCE gezamenlijk optreden als procesbegeleiders. Dat geldt ook voor het geven van een vervolg aan de aanbevelingen uit dit rapport.

Aanbeveling

Kennisbundeling van de Bomenstichting en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Samen kunnen ze betere bescherming van monumentale bomen begeleiden en de aanbevelingen van dit rapport vervolgen.

Literatuurlijst

Boeken

Alterra Wageningen UR (2011). Insecten op inheemse en uitheemse boomsoorten.

Atsma, J. (1996). Stadsbomen Vademecum 1, Beleid en Planvorming. Arnhem, Nederland: IPC Groene Ruimte.

Berk, B.G. (2004). Van den Berk over Bomen. Sint-Oedenrode, Nederland: Boomkwekerij Gebr. Van den Berk B.V.

European Forest Institute (2018). Catalogus voor boommicrohabitats: Veldgids.

Fay, N. & Van Loon, A. (2007). Ancient Trees. Arnhem, Nederland: Bomenstichting.

Janssen, I.J. (2013, 5^e geheel herzien druk). Stadsbomen Vademecum 4: Boomsoorten en gebruikswaarde. Arnhem, Nederland: IPC Groene Ruimte.

Hellevoort, J. (2022). De wortels van ons land; Cultuurgeschiedenis van de 21 beroemdste bomen van Nederland. Elikser uitgeverij.

Joye, T. (2012). Het beheer van veteranabomen. Brussel, België: Inverde: forum voor groenexpertise en Agentschap voor Natuur en Bos. (vertaling van Veteran trees: a guide to good management, Read, H.).

De Koning, J. & Van den Broek, J. (2009). Dendrologie van de lage landen. Zeist, Nederland: KNNV Uitgeverij.

Kopinga, J. (1991). The effects of restricted volumes of soil on the growth and development of street trees. Wageningen, Nederland. Research Institute for Forestry and Urban Ecology.

Kunnenman, B.P.A.M. & Albers, M.R.J. (1991). Linden trees. In Y.P.S. Bajaj (Red.), Biotechnology in Agriculture and Forestry. Vol. 16: Trees III. Springer-Verlag.

Kutschera, L. & Lichtenegger, E. (2002). Wurzelatlas, mitteleuropäischer Waldbäume und Sträucher. Graz, Oostenrijk: Leopold Stocker Verlag.

Lonsdale, D. (2013). Ancient and other veteran trees: further guidance on management. London, UK: The Tree Council.

Norminstituut Bomen (2018 & 2022). Handboek Bomen 2018 & 2022. Gouda, Nederland.

Percival, G., Gklavakis, E. & Noviss, K. (December 2009). Influence of pure mulches on survival, growth and vitality of containerized and field planted trees. Journal of Environmental Horticulture.

Peter, G. (2008). Plant Roots, Growth, Activity and Interactions with Soils. Oxford, Engeland: Blackwell Publishing.

Reinbault, P. (1995) Physiological Diagnosis. Proceedings; 2nd European Congress in Arboriculture, Versailles, Societe Francaise d'Arboriculture.

Swiss Federal Institute for Forest, Snow and Landscape Research WSL (2020). Field Guide to Tree-related Microhabitats; Descriptions and size limits for their inventory.

Urban, J. (2008). Up by Roots, Healthy Soils and Trees in the Built Environment. Champaign, Illinois, USA: International Society of Arboriculture.

Van Prooijen, G. (2006). Stadsbomen Vademecum 2A, Groeiplaatsaspecten. Arnhem, Nederland: IPC Groene Ruimte.

Van Prooijen, G. (2011). Stadsbomen Vademecum 2B, Groei en Aanplant. Arnhem, Nederland: IPC Groene Ruimte.

Van Prooijen, G. (2012). Stadsbomen Vademecum 3B, Boomverzorging en Groeiplaatsverbetering. Arnhem, Nederland: IPC Groene Ruimte.

Veteran Tree Network – Vetree. Biotoopbeoordeling veteranaboom – veldopnameformulier.

Visser, B.M. & Koot, E. (2022). Bomen en wet, Handboek bomenrecht en bomenrechtspraak.

Wageningen University & Research (2019). Groen in de stad: Soortentabel.

Witkoś-Gnach, K., Tyszkowski, P. (red.) (2016). Trees – a Lifespan Approach. Contributions to arboriculture from European practitioners. Fundacja Ekorozwoju, Wrocław.

Interviews met:

M. Brunings, Norminstituut Bomen, Nederland

W. Peeters, Vives hogeschool Campus, België

T. Joye, Inverde, België

N. Fay, Treework Environmental Practice, Engeland

V. Bengtsson, Pro Natura, Zweden

K. Witkoś-Gnach, Instytut Drzewa, Polen

A. Roloff, Leiter Deutsches Baum-Institut, Duitsland

S. Vecchio, Regione Emilia-Romagna, Italië

Bijlage 1

Methode van onderzoek

Dit onderzoek omvat verschillende typen van 'aanpak', zoals de onderstaande tabel beschrijft, welke is opgenomen in het Plan van Aanpak: 'Onderzoeksrapport Verbetering bescherming monumentale bomen ten behoeve van de Staat der Nederlanden' – Datum 24/04/2024. Voor het beoordelen van de boom en zijn groeiplaats is specifiek de onderstaande 'Methode van onderzoek' gehanteerd.

	Onderzoeksvragen voorgeselecteerse bomen	Aanpak	Werkwijze
SITUATIE /CULTUURHISTORIE	Wat is de situatie van de boom en de groeiplaats?	Lokatieonderzoek	Opnemen boomenmerken in GIS, maken foto's boom en omgeving, verrichten 1 grondboring
	Welke geschiedenis kent de boom? En welk verhaal draagt de boom?	Archief- en kaartonderzoek, interview eigenaar	Kaarten en info via lokale historische vereniging en eigenaar
	Wie is de eigenaar en hoe verhoudt de eigenaar zich tot de boom?	Onderzoek eigendomsverhouding	Net de gemeente en/of het kadaster contact opnemen
	Welke groene erfgoedwaarde vertegenwoordigt de boom?	Analyse interview, archief-, beeld- en kaartmateriaal	Kaarten en info verkrijgen via lokale historisch vereniging en eigenaar, bureaustudie uitvoeren
MENSELIJK HANDELEN /ECOLOGIE	Welke mogelijke bedreigingen zijn er voor de boom?	Lokatieonderzoek, plannenonderzoek, interview eigenaar	Locale bedreigingen vaststellen en onderzoek naar (bouw) plannen
	Welk menselijk handelen in de omgeving is dienstbaar of juist bedreigend voor de boom?	Lokatieonderzoek, interview eigenaar	Aanwezigheid van menselijk handelen vaststellen, bijvoorbeeld, stichting wereldboom, bomenridders e.a.
	Welke betekenis heeft de boom (bodem) voor de ecologie?	Locatieonderzoek, groeipl, onderzoek, omgevingsanalyse	Opnemen ECO-kenmerken tbv de ECO-score en visueel beoordelen groeiplaats
BELEID EN JURIDISCHE STATUS	Welke beschermde status heeft de boom in verordening of beleid?	Bronnenonderzoek, analyse lokale verodening gemeente/provincie	Bavraag bij gemeente en doen bureaustudie naar lokale APV en provincie verodening
	Welke knelpunten zijn er in de bescherming van de boom?	Locationonderzoek, interview eigenaar en gemeente/provincie	Bepalen welke beleidsmatige en juridische knelpunten naar voren komen en deze analyseren
	Welke middelen zijn nodig om de levensverwachting van de boom te vergroten?	Locatieonderzoek, analyse lokale verodening	Zowel boomtechnisch als beleidsmatig bepalen van middelen
	Welke erfgoedstatus heeft de boom nodig om oud te worden?	Bronnenonderzoek, kaartonderzoek, fotoanalyse	Bepalen welke erfgoedstatus de boom nodig heeft

Tabel 1: Overzicht van (potentiële) bedreiging en bescherming per boom, gezien vanuit de cultuurhistorische waarden

I Opzet beoordeling bovengrondse boomdelen

Visuele boomcontrole

De onderstaande boomgegevens worden tijdens het onderzoek opgenomen.

Boomsoort

Bepaald aan de hand van de soortkenmerken.

Stamdoorsnede

De diameter van de boom wordt gemeten op 1,30 meter hoogte in centimeters.

Boomhoogte

Bepaald in meters met behulp van een digitale hoogtemeter.

Gevaarzetting

Op grond van boomhoogte, kroonbreedte en positie van aanwezige gebreken is de gevaarzetting per boom bepaald in relatie tot betreden gebied zoals voetpaden en rijbanen. De gevaarzetting is geclassificeerd aan de hand van risicoprofielen: hoog, matig of laag. De te nemen beheermaatregel is mede gebaseerd op de feitelijke gevaarzetting rond de boom.

Soorteigenschappen

Op basis van de beschikbare literatuur en praktijkervaring is informatie verzameld over de eigenschappen en eisen aan de groeiplaats van de toegepaste boomsoorten. Hierbij is alleen relevante informatie gegeven voor deze situatie.

Conditie

De conditie van de boom wordt bepaald aan de hand van de scheutlengte, knop- of bladbezetting en de knop- of bladgrootte en de kroonontwikkeling.

Vitaliteit

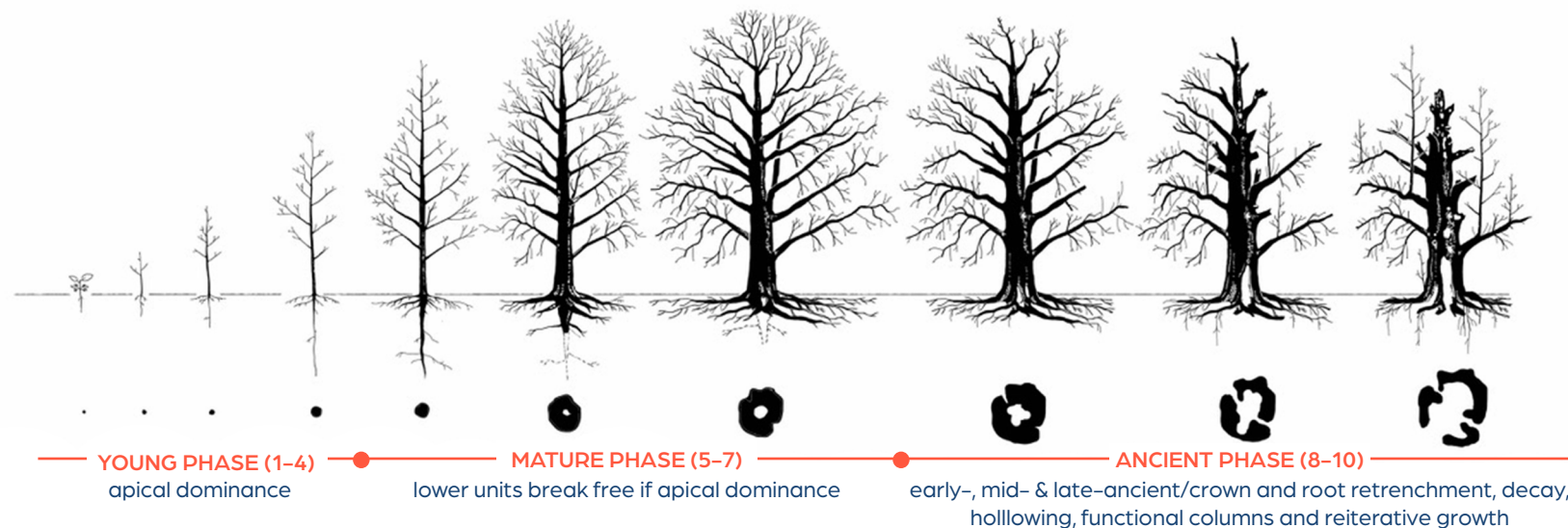
De vitaliteit wordt bepaald door genetische eigenschappen en is soort specifiek. Wel is het zo dat een boom met een goede conditie, een hoger herstelvermogen heeft dan een boom met een slechte conditie. De vitaliteit van een boom is het vermogen om te reageren op de verandering in de omgeving, bijvoorbeeld herstel na een verbetering van de groeiplaats. Een vitale boom heeft een goede weerstand tegen ziekten en aantastingen, bijvoorbeeld door het afgrendelen van wonden of het snel herstellen van aantastingen door insecten.

Visuele boomcontrole

Bomen worden zowel visueel beoordeeld op biologische als mechanische eigenschappen met inbegrip van randfactoren als standplaats en bodemtype. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de VTA-methode (Mattheck & Breloer, 1995), SIA-methode (Wessolly, 1995, 1996, Wessolly & Erb, 2014), en IBA-methode (Reinartz & Schlag, 1996).

Levensfase

Raimbault (Raimbault, 1995) deelt de levenscyclus van een boom in 3 fasen in: van jonge spruit, volwassen boom, veteraan of zeer oude boom. De volgroeide boom heeft een gesloten paraplubladerdak (fase 6-7). Bij een veteraan (definitie veteraanboom blijft een 'grijs gebied', zie V - Opzet literatuurstudie Veteraanbomen) is de aftakeling begonnen: onder de hoofdkroon is een subkroon gevormd. Een zeer oude boom is in zwaar verval, maar kan voldoende vitaal zijn.

Figuur 1: Verschillende levensfasen van de ontwikkeling van een boom, daarbij de kroon in relatie tot de stamvoet. Vertaalt betreft het de 'jonge fase', 'volwassen fase' en de 'veteraanfase'. (bron: Trees – a Lifespan Approach, 2016, Figuur J. Józefczuk)

II Opzet beoordeling groeiplaats en omgeving

Bodemprofiel en beworteling

Het bodemprofiel wordt door middel van profielsleuven en/of grondboringen beoordeeld. Het bewortelingsprofiel waarbij de kwaliteit van beworteling wordt beoordeeld. Kwalitatief goede wortels zijn te herkennen aan een witte kern en een slecht loslatende, vochtige bast.

Vochtgehalte

De hoeveelheid voor de boom beschikbaar vocht in de bodem, is afhankelijk van het seizoen, weersinvloeden, bodemtype, bodemstructuur, grondwaterstand en ontwatering. Het vochtgehalte wordt gemeten met een vochtmeter, of gekwantificeerd aan de hand van visuele kenmerken.

Zuurstofgehalte in de bodemlucht

Beworteling en het bodemleven hebben zuurstof nodig voor de ontwikkeling van het wortelgestel en opname van water en voedingselementen. Hiervoor is het noodzakelijke dat er in de bodem zuurstof wordt aangevoerd en koolzuurgas wordt afgevoerd. Deze uitwisseling van bodemlucht met atmosferische lucht, vindt normaal gesproken plaats aan het oppervlak van de bodem. In het stedelijk groen is deze bodemlucht huishouding dikwijls verstoord. Enkele redenen voor een verstoring zijn:

- Verdichting, waardoor er te weinig lucht in de bodem aanwezig is.
- Verslemping van de bovenste laag, waardoor de uitwisseling van bodemgasen met atmosferische lucht wordt belemmerd.
- Grondophoging, waardoor de bodem wordt verdicht en de uitwisseling van bodemgasen wordt geremd door een langere transportafstand.
- Een zeer hoog vochtgehalte in de bodem, waardoor er te veel poriën zijn gevuld met water, zodat er weinig tot geen zuurstoftransport is.

Bij een vermindering van de hoeveelheid zuurstof in de bodem, neemt de wortelgroei en opname van water en voedingselementen af. Dit is bovengronds zichtbaar in een verminderde tot zeer slechte groei, of afsterving van kroondelen. In een situatie met zuurstoftekort, schakelen wortels om naar een anaerobe omzetting van suikers om toch in hun energiebehoefte te voorzien. Bij langdurige perioden met zuurstoftekort sterven ook grote wortels af, wat fataal is voor de gehele boom. In een zuurstofloze situatie kleuren wortels paars en/of is in het bodemprofiel een blauwe kleur te zien.

Bodemverdichting

Bomen in het stedelijk groen hebben vrijwel allemaal met bodemverdichting te maken, dit geldt in mindere mate voor bomen in het buitengebied. Wanneer een bodem wordt verdicht, wordt deze in volume verminderd. Een duidelijk voorbeeld is het berijden van een gazon met te zwaar materieel, waardoor er sporen in het gazon ontstaan. Bodemverdichting gaat in de eerste plaats ten koste van de grote holten en poriën in de bodem. Dit levert direct beperkingen op voor de doorwortelbaarheid en de zuurstofhuishouding. Wortelgroei vindt plaats in de poriën tussen de vaste bodemdelen. Als er te weinig poriën zijn met een grootte van minimaal 0,2 millimeter, wordt wortelgroei onmogelijk. De wortelpuntjes kunnen in een verdichte bodem de gronddeeltjes niet of zeer slecht aan de kant duwen, zodat de ontwikkeling van het wortelgestel stagneert, evenals de ontwikkeling van het bovengrondse

gedeelte van de boom.

III Toelichting bij cultuurhistorische waarde en criteria 15 monumentale bomen

Per boom de type CHE-waarden die van toepassing zijn. Deze toelichting legt beknopt de verschillende waarden en de daarbij passen de eigenschappen van de bomen uit:

Verhaal of functie

- Eén boom is een etageboom, zoals die bij speciale gebeurtenissen werd aangeplant (boom 1);
- Een groep eiken begeleidde een middeleeuws kerkepad (boom 4);
- Vier bomen hadden een rol in of maakten deel uit van een ontworpen groen-aanleg (boom 5, 9, 11 en 12);
- Zes bomen hadden een rol in het landschap als zonwering, kruiswegboom, als grensboom, aanplakboom of laanboom (boom 6, 7, 8, 10, 13, 14);
- Twee bomen hadden een sage (boom 7 en 8).

Zeldzaamheid (betreft een inschatting van alle betrokkenen bij het onderzoek)

- Drie bomen zijn zeldzaam vanwege de combinatie van hun ouderdom met een gekunstelde vorm zoals een etageboom, leiboom of meervoudig geënte boom (boom 1, 5, 6);
- Eén boom vanwege de combinatie van het gebruik van een beuk als leivorm voor een boerderij (boom 6);
- Vier bomen of boomgroepen zijn zeldzaam vanwege de combinatie van hun ouderdom en het deel uitmaken van een historisch en ruimtelijke ensemble met een kerkepad, een kruispunt, een heuvel, een kapel of rijen bomen op een boerenerf (boom 4, 9, 10, 12, 13);
- Twee bomen zijn zeldzaam vanwege de combinatie van hun ouderdom een maatschappelijke functie. Zoals de Aanplakboom en de Heilige eik (boom 8, 13).

Zeer oud of veteraan (betreft een inschatting in samenwerking met de boomspecialist)

- Dertien van de 15 casusbomen waren zeer oud of veteraan.

Kampioen (betreft een inschatting van betrokkenen bij het onderzoek)

- Vier bomen behoren tot de oudste bomen van Nederland of de oudste bomen in hun soort:
 - Twee bomen behoren tot de oudste van alle bomen. (boom 8 en 10)
 - Twee bomen behoren tot de oudste door mensen gemaakte vormbomen (boom 6 en 10).

Zichtbaar-/onvervangbaarheid

- Alleen de linde bij het bakhuisje (boom 2) is niet meer beeldbepalend en is als geknotte boom de sierlijke relatie met de tuin verloren.
- Alle andere 14 bomen zijn groot, opvallend van vorm, opvallend van kleur en/of staan op een markante en goed zichtbare locatie (boom 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15).

IV. Opzet beoordeling ecologische waarde

De opnamekenmerken voor beoordeling van boombiotopen, als het ware de ecologische meerwaarde die een boom representeert, worden in de huidige gangbare boomtechnische beoordeling aangemerkt als 'gebreken'. Voor het beoordelen van de verschillende boombiotopen bij de bomen kunnen deze juist gescoord gaan worden als zijnde 'kwaliteiten'. De huidige opzet voor boombiotoop beoordeling betreft een door Terra Nostra ontwikkeld (en door 2 gecertificeerd veteraanboomspecialisten uit België) en gevalideerd Eco-scoringsstelsel, dit omdat hiervan voorheen geen systematiek bekend was in zowel Nederland als daarbuiten. Daarnaast is het ook het doel van de methodiek om het ecologisch bewustzijn te creëren. De onderbouwing is op basis van literatuur, waarnemingen, aantallen als maatvoering.

De visuele beoordeling is onderverdeeld in een 'boomhabitat beoordeling' en een 'omgevingsbiotoop beoordeling', waarna het aantal punten gecategoriseerd wordt binnen de 'ecologische boom beoordeling'.

De 'boomhabitat beoordeling' bestaat uit de volgende onderdelen, zie tabel 2 en onderstaande beschrijving:

• Stamomvang

De stamomvang is een goed meetbaar onderdeel. Het toenemen van de stamomvang gaat gepaard met het toenemen van andere factoren als vitaliteit in lagere kroon, maar vooral boombiotopen nemen toe. Denk hierbij aan het toenemen van activiteit van (dood-hout) schimmels en houtrot, maar ook het toenemen van vestiging van flora en fauna. Een complexe levensgemeenschap van onderling afhankelijke organismen. Voor bomen van 2^e en 3^e grootte geldt dat deze 1 trede naar boven schuiven en daarmee sneller een hogere score aan toegekend wordt.

• Holte stamvoet / holte stam

Ongewervelden, maar ook o.a. reptielen en amfibieën maken gebruik van holtes in stam/stamvoet. Zo zijn veteraanbomen bijvoorbeeld waardevol gebleken voor de ringslang. Afhankelijk van het wel of niet actief rottend hout zijn insecten en ongewervelde de grootste soortgroep die samenleeft met veteraanbomen. Denk hierbij aan het Vliegend hert, wettelijk beschermd door de Europese Habitatrichtlijn. Op Europese schaal zijn *Osmoderma eremita* (juchtleerkever) en *Rosalia alpina* (alpenboktor) de meer iconische soorten welke gelinkt zijn aan veteraanbomen, alleen komen niet meer voor in Nederland en België.

• Holte(s) kroon

Verschillende organismen stellen verschillende eisen. Vogels kiezen holtes boven spleten, echter is bij vleermuizen complexer dan bij vogels, alleen al omdat vleermuizen nachtdieren zijn (zie <http://battreehabitatkey.co.uk/>). Holtes van verschillende grootte zijn geschikt voor verschillende vogelsoorten. Ongewervelden leven in bijna oneindige variatie van rottend hout, holtes en spleten.

• Afgestorven takken/kroondelen

Afgestorven takken en kroondelen verschillen in kwaliteit doordat aanwezigheid van bijvoorbeeld kernhout of wel/niet uitgedroogd hout een voedselbron vormen voor verschillende organismen. Zo vormt afstervend en afbrokkelend spinthout een habitat voor oorwormen, welke vervolgens weer kunnen parasiteren op processierups (eten eitjes van).

• Verwondingen (breukvlakken)

Een verwonding bij een levende boom verschaft vele organismen een gemakkelijke toegang, mede door behoud van de xyleem- en floëemstroom (sap stromingen). Dit zijn geschikte locaties voor eiafleg van kevers en voor schimmelkolonisatie.

• Lengtescheuren/spleten

Verschillende organismen stellen verschillende eisen. Vleermuizen hebben een voorkeur voor diepe, smalle spleten. Ongewervelden leven in bijna oneindige variatie van rottend hout, holtes en spleten.

• Epifyten en/of schimmels

Verschillende organismen stellen verschillende eisen. Vleermuizen hebben een voorkeur voor diepe, smalle spleten. Ongewervelden leven in bijna oneindige variatie van rottend hout, holtes en spleten.

• Ecologische niche

Gerelateerde boomhabitats welke aanwezig kunnen zijn, worden ecologische niches gescoord. Ecologische niches omschrijven tijdelijk (seizoensgebonden) aanwezige ecologisch waardevolle kenmerken. Als voorbeeld het wortelopschot bij lindebomen, dit biedt met name in de bladperiode veel nestgelegenheid voor vogels binnen de groep 'cultuurvolgers'. Daarnaast zijn er bij de stamvoet van oude beuken regelmatig dendrohelmen aanwezig. Ook vallen bastwoekeringen en losse bastplaatsen onder deze categorie.

Onderwerp	Beschrijving / verschillende klasse	Score
Stamomvang (doorsnee op 1.30 m+mv)	<75 cm	0
	76 – 100 cm	1
	101 – 125 cm	2
	126 – 150 cm	3
	>151 cm	5
Holte stamvoet / holte stam	Nee	0
	Ja, holte Ø < 10 cm (doorsnee holte)101 – 125 cm	1
	Ja, holte Ø < 10 cm met actieve houtrot/molm>151 cm	2
	Ja, holte Ø > 10 cm	3
	Ja, holte Ø > 10 cm met actieve houtrot/molm	5
Holte(s) kroon	Nee	0
	Ja, ingerotte snoeiwond/spechtengat/holte	1
	Ja, ingerotte snoeiwond/spechtengat/holte met actieve houtrot	2
	Ja, minimaal 2 ingerotte snoeiwond/spechtengat/holte	3
	Ja, minimaal 2 ingerotte snoeiwond/spechtengat/holte met actieve houtrot	5
Afgestorven takken / kroondelen	Nee	0
	Ja, takken van Ø ≤4 cm	1
	Ja, takken van Ø >4 cm	2
	Ja, takken van Ø >4 cm; zowel spint als kernhout	3
	Ja, kroondelen Ø >20 cm	5
Verwondingen (breukvlakken)	Nee	0
	Gebroken (gestel)tak Ø < 20 cm	1
	Gebroken kroondeel Ø < 20 cm	2
	Gebroken (gestel)tak Ø >20 cm	3
	Versplinterende stam Ø >20 cm	5
Lengtescheuren / spleten	Nee	0
	Ja, lengte <1 meter, breedte (<2 cm)	1
	Ja, lengte >1 meter, breedte (<2 cm)	2
	Ja, lengte >1 meter, breedte (≥2 cm)	3
	Ja, lengte >1 meter, breedte (≥2 cm); vuurscheur (verkoold hout)	5
Epifyten en/of schimmels	Geen	0
	Ja, 1 aanwezig	1
	Ja, 2 aanwezig	2

Onderwerp	Beschrijving / verschillende klasse	Score
Epifyten en/of schimmels	Ja, 3 aanwezig	3
	Ja, 3 aanwezig	5
	Geen	0
Ecologische niches	Ja, 1 aanwezig met beperkte potentie	1
	Ja, 1 aanwezig met grote potentie	2
	Ja, meer dan 1 aanwezig met beperkte potentie	3
	Ja, meer dan 1 aanwezig met grote potentie	5

Tabel 2: Overzicht criteria boomhabitat beoordeling.

De 'omgevingsbiotoop beoordeling' bestaat uit de volgende onderdelen, zie tabel 3 en onderstaande beschrijving:

• Uniciteit

Onder de uniciteit verstaan we de mate waarin een specifiek kenmerk van de veterane boom in de omgeving voorkomt. Een hoge uniciteit betekent dat het kenmerk in de nabije omgeving niet meer voorkomt. Het is dan raadzaam om na te denken over de manier waarop de soorten die afhankelijk zijn van het kenmerk ter zake een refuge kan geboden worden om tijdelijk (habitatverlies) te compenseren. Een lage uniciteit impliceert dat de locatie een zeer rijke hotspot zou kunnen zijn en dat daarmee omzichtig omgesprongen dient te worden. Wanneer de uniciteit van een locatie erg hoog is, is de impact van de individuele boom een stuk groter dan bij een lage uniciteit.

• Vervangbaarheid

Onder vervangbaarheid wordt verstaan of de functie / totale boomwaarde inclusief ecologische kwaliteiten kunnen worden overgenomen door bomen in de nabije omgeving (buurbomen).

• Omgeving (landschappelijke waarde)

Dit onderdeel is gerelateerd aan de directe omgeving, niet aan de desbetreffende boom. Dit vanuit het ecologische benaderbaar. Er zijn verschillen in de standplaats, zoals bomen in verharding of bomen in bossituatie. Zeer belangrijk hierin zijn bloeiende planten/struiken. De volwassen dieren van veel ongewervelden hebben namelijk nectar nodig om te overleven, terwijl de larven in rottend hout leven. Daarnaast zijn er verschillen in beheer/onderhoud. Als voorbeeld kan het standplaatstype gras intensief beheerd worden, denk aan frequent maaien, maar ook het gebruik van kunstmest. Anderzijds kan het standplaatstype extensief beheerd worden, namelijk niet frequent maaien of toepassen van extensieve begrazing. Daarnaast geen gebruik van kunstmest of pesticiden.

• Nest- en verblijfplaatsen

Nest- en verblijfplaatsen worden beoordeeld of ze in potentie aanwezig zijn en wel/

niet bewoond zijn. Er wordt onderscheid gemaakt tussen interne nesten; denk aan holtes en spechtengaten of externe nesten; denk aan nesten op takken.

• Algemeen

Het is bekend dat meer flora en fauna afhankelijk zijn van inheemse boomsoorten, dan van uitheemse boomsoorten. Daarnaast is de vruchtdracht of bloeiwijze van een boom een voedselbron voor zoogdieren, vogels, ongewervelden, bijen en vlinders. Onder 'bekend om soortenrijkdom' wordt verstaan dat er meer dan 100 soorten insecten en mijten op een bepaalde boomsoort leven (Bron: WUR – Leen Moraal). Daarnaast wordt de literatuur 'Groen in de Stad, soortentabel' aangehouden. Specifiek de waardering van het onderdeel 'Biodiversiteit: Nectar- / Stuifmeelbron voor insecten'. Lees: *'De waardering in de tabel is op soortniveau; cultivars binnen de soort kunnen onderling verschillen in geschiktheid als nectar of pollen leverancier; met name dubbel- of gevuld bloemige cultivars dienen voor dit doel vermeden te worden omdat die meestal steriel zijn'* (Bron: WUR – Soortentabel Groen in de stad – Hiemstra et al. (2019)).

• Ecologische bijdrage in jaren

De ecologische bijdrage van een bepaald 1 of meerdere boomhabitats worden beoordeeld, ingeschat in een bepaald termijn. Als voorbeeld heeft een afgestorven staande berkenstam een minder lange ecologische bijdrage dan een afgestorven staande eikenstam met dezelfde afmetingen. Zo draagt de houtkwaliteit van een taxus eraan bij dat een holte in potentie langer aanwezig zal blijven als een holte bij een populier.

In totaal kan er een score van maximaal 100 punten worden bereikt. Het aantal punten wordt ingedeeld in de classificatie op de volgende pagina, zie tabel III. Hierdoor wordt een bepaalde mate van waardering toegekend per boom, welke kritisch en objectief is onderbouwd. Er is een zwaardere weging toegekend aan omgevingsbiotoop, omdat het belang hiervan voor omgeving groter is. Dit doordat het in mindere mate vervangbaar en maakbaar is.

Onderwerp	Beschrijving / verschillende klasse	Score
Uniciteit	Geen vergelijkbare (veteraan)boom in de nabije omgeving (< 500 m – zichtafstand)	0
	Minimaal 1 vergelijkbare (veteraan)boom in de nabije omgeving (< 500 m)	2
	2 tot 5 vergelijkbare (veteraan)boom in de nabije omgeving (< 500 m)	4
	> 5 vergelijkbare (veteraan)boom in de nabije omgeving (< 500 m)	6
	> 10 vergelijkbare (veteraan)boom in de nabije omgeving (< 500 m)	10
Vervangbaarheid	Vervangbaar	0
	Vervangbaar op korte termijn (<15 jaar)	2
	Vervangbaar op middellange termijn (16–30 jaar)	4
	Vervangbaar op lange termijn (>31–50 jaar)	6
	Niet vervangbaar (>50 jaar)	10
Omgeving (landschappelijke waarde)	Vanuit ecologisch perspectief een onvriendelijke inrichting, zeer intensief beheer	0
	Vanuit ecologisch perspectief een ongunstige inrichting, intensief beheer	2
	Vanuit ecologisch perspectief een ongunstige inrichting, extensief beheer	4
	Vanuit ecologisch perspectief een gunstige inrichting, extensief beheer	6
	Vanuit ecologisch perspectief een vriendelijke inrichting, zeer extensief beheer	10
Nest- en verblijfplaatsen	Minimale kenmerken waarbij nest- en verblijfplaatsen nagenoeg geen kans krijgen	0
	Potentieel extern	2
	Potentieel extern en/of intern	4
	Actief extern	6
	Actief extern en/of intern	10
Algemeen	Uitheems geen waarde vruchtdracht/bloei	0
	Uitheems wel waarde vruchtdracht/bloei	2
	Inheems geen waarde vruchtdracht/bloei	4
	Inheems wel waarde vruchtdracht/bloei	6
	Inheems wel waarde vruchtdracht/bloei, bekend om soortenrijkdom	10
Ecologische bijdrage in jaren	Ecologische meerwaarde gaat op zeer korte termijn (<1 jaar) verloren	0
	Ecologische meerwaarde gaat op korte termijn (<5 jaar) verloren	2
	Ecologische meerwaarde gaat op korte termijn (<15 jaar) verloren	4
	Ecologische meerwaarde voor lange termijn (>15 jaar)	6
	Ecologische meerwaarde voor lange termijn (>25 jaar), redelijk onbedreigd	10

Tabel 3: Overzicht criteria omgevingsbiotoop beoordeling.

Visuele weergave

Classificatie biotoopwaarde

Onderontwikkeld

Opkomend

Gemiddeld

Waardevol

Optimaal

Aantal punten

0-20

21-40

41-60

61-80

81-100

Figuur 2: Aantal punten ingedeeld in specifieke classificatie Eco-score. (bron tekening: N. Fay)

V Opzet literatuurstudie veteranabomen

Wat is een veterane boom?

De website van Wageningen University & Research geeft de volgende omschrijving: 'Een veterane boom hoeft niet een oude of heel dikke boom te zijn. Belangrijker dan leeftijd of omvang zijn de kenmerken die een veteranaboom ecologisch interessant maken: een holle stam, kleine en grote holtes in de stam, takken en stamvoet, allerlei (houtrot)schimmels, zwaar dood hout in de kroon, spleten en scheuren in stam en takken. Allemaal kenmerken die geassocieerd zijn met bomen die over hun hoogtepunt heen zijn en in hun laatste levensfase zijn aanbeland. Dit wordt soms de 'aftakelingsfase' genoemd, echter is deze benaming verkeerd. Een betere term is 'reorganisatie' van de boom. Veteraanbomen zijn namelijk allesbehalve 'stervend'. Ze zijn op weg naar een nieuw evenwicht tussen door het compenseren van afgestorven delen, door op nieuwe plekken, nieuwe structuren te vormen vanuit waterlot. Dergelijke veteranabomen kunnen nog tientallen tot honderden jaren verder leven.

Wettelijke context

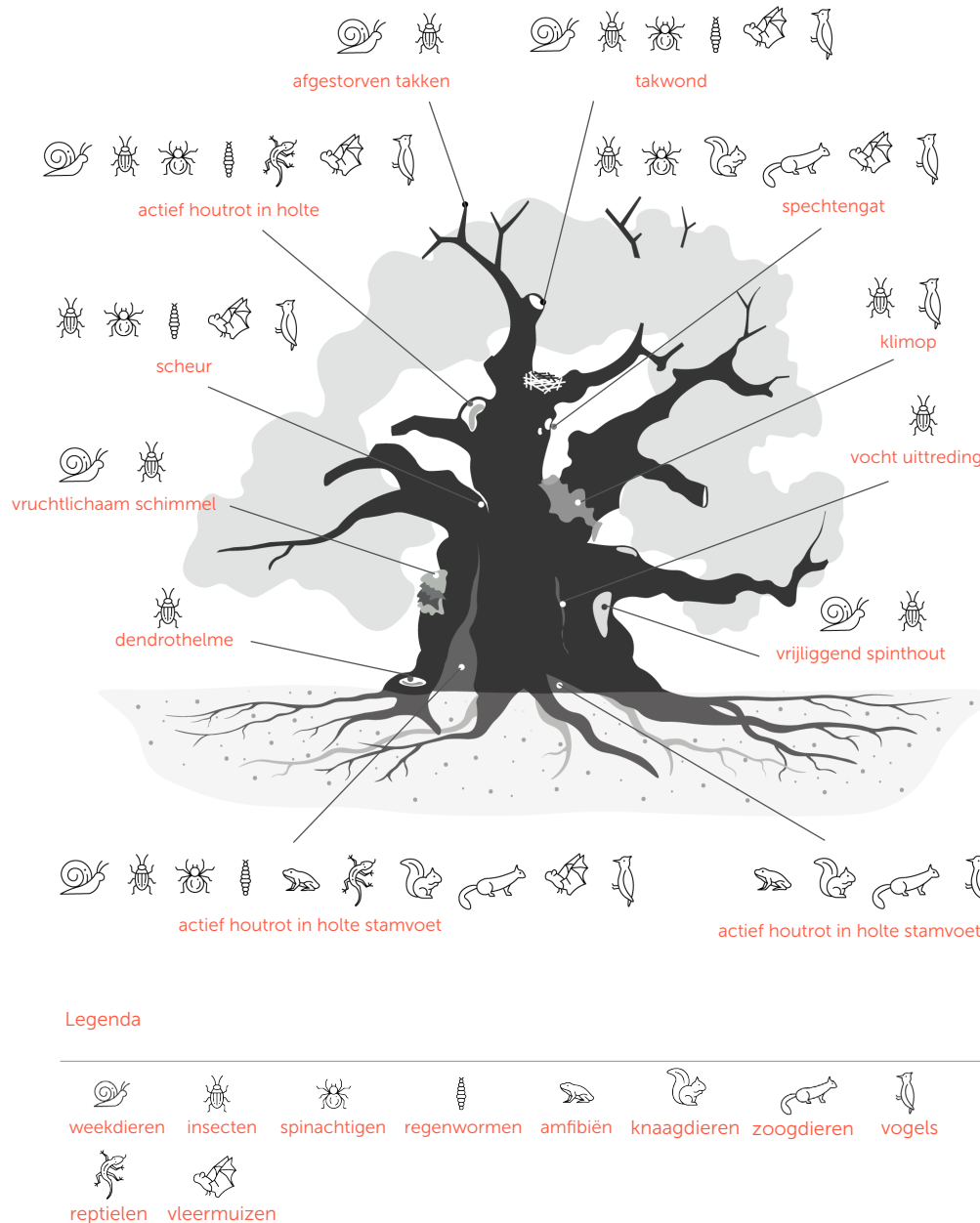
De wetgever verwacht van boomeigenaren dat voldoende zorg wordt besteed aan de boom. Doel is voorzienbare risico's voor de veiligheid (citaat van prof. D. Ball – Centre for Decision Analysis and Risk Management: 'Veiligheid is slechts één van de vele doelen die wij nastreven; de fout die vaak wordt gemaakt is zich te concentreren op veiligheid alsof dat het enige doel is') te registreren en hierop tijdig passend te handelen met een beheermaatregel. In eerste instantie ben je als boomeigenaar/beheerder niet aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door je bomen. Dat kan anders zijn als komt vast te staan dat je als eigenaar tekort bent geschoten in het betrachten van voldoende zorg voor de boom. Een belangrijk aspect bij aansprakelijkheidsstelling is de voorzienbaarheid van schade door een risicoverhogend kenmerk van de boom. Denk daarbij aan een zichtbare afwijking aan de boom, die

binnen 3 jaar tot breuk of omvallen van de boom kan leiden. Met het uitvoeren van een regelmatige boomtechnische beoordeling (boomveiligheidsinspectie) door een ter zake deskundige en het opvolgen van hieruit volgende adviezen, bijvoorbeeld het uitvoeren van nader onderzoek of snoei, voldoet de boomeigenaar vaak aan de op hem rustende zorgvuldigheidsnormen. Registratie van al deze stappen is essentieel.

Bij incidenten rond bomen zal de rechter bij zijn oordeel alle omstandigheden van het geval in overweging nemen. Van met name bomen in bos- en natuurgebieden verwacht de rechter niet dat elke boom geheel vrij van gebreken wordt gemaakt. De gevaarstelling rond de boom is een factor die wordt gewogen door de rechter. Daarnaast kunnen er andere overwegingen worden gemaakt, zoals de noodzakelijkheid van het ruimtegebruik. Er is bijvoorbeeld geen noodzakelijk gebruik van bospaden door personen. De intensiteit/betredingsdruk is doorgaans lager dan op reguliere wegen.

Het handhaven van veteranabomen in bewoonde omgeving vraagt om intensivering van inspectie en onderhoud. Er zijn immers in het kader van de zorgplicht toenemende veiligheidsrisico's te voorzien. Tegelijkertijd neemt de natuurwaarde van een dergelijke boom door veroudering toe. Meer dieren en andere planten maken gebruik van de boom door zich er tijdelijk of permanent in te vestigen. De boom wordt in dat geval een biotoop: een vestigingsplaats voor een gemeenschap van organismen.

Er is een wettelijke plicht om bij beheeringrepen zoals snoei of kap, zorgvuldig om te gaan met natuurwaarden in en rond bomen. Verstoringen van dieren moeten in principe worden voorkomen of tot een minimum worden beperkt. De wettelijke plicht is sinds 1 januari 2024 opgenomen in de Omgevingswet.

Veteraanbomen zijn bomen in hun laatste levensfase, vol holtes en dood hout. Ze hebben een zeer hoge ecologische en historische waarde en vragen een apart beheer. De ecologische waarde van veteranabomen blijkt uit de belangrijke rol die ze spelen in verscheidene Natura 2000 habitats en voor vele door Natura 2000 beschermde soorten, denk aan ongewervelden en aanverwanten. Omdat het per definitie eeuwen duurt om veteranabomen te vervangen, is het beheer van bestaande veteranabomen van cruciaal belang. Minstens het in leven houden van de bomen tot er een volgende generatie veteranabomen voorhanden is, is van levensbelang (Bron: Veteran Tree Network).

Veteraanbomen in Nederland en Europa

Op het vaste land van West-Europa, maar zeker in Nederland zijn er maar zeer weinig 'veteraanbomen'. Van de circa 15.000 door de Bomenstichting geregistreerde monumentale bomen hebben er slechts een beperkt aantal veteraanmerken en dan nog staan deze in de schaduw van buitenlandse voorbeelden, zoals die in het Verenigd Koninkrijk. De exacte aantallen zijn onbekend, echter betreft het een kleine selectie van de meer beeldbepalende en 'oudere' bomen in Nederland. Op de website www.monumentaltrees.com zijn een (groot) aantal bomen opgenomen, dit vanuit passie en interesse, niet vanuit bepaalde criteria of anders. Organisaties die zich bezighouden met veteranabomen in Nederland zijn de Bomenstichting en Stichting Wereldboom. Daarnaast heeft PC-Bomen, in samenwerking met S. Brunia, M. de Boer, H. Kuppen en B. van Duijnhoven, in 2023 een leerlijn Veteraanboombeheer opgesteld. Deze 6-daagse cursus, te combineren met een 2-daagse basis-cursus veteranaboombesluit (gegeven door T. Joye), omvat het curriculum van het VETcert. Dit is een internationale organisatie die de kennis rondom veteranabomen in Europa wil harmoniseren en verspreiden.

De afnemende aantallen van de reeds beperkte hoeveelheid veteranabomen worden verklaard door een combinatie van verschillende factoren. Het gaat dan om zowel factoren in de verre geschiedenis zoals de VOC-periode, aangezien voor de omvangrijke vloot van Nederland veel bomen benodigd waren. Maar ook met name omdat er in de afgelopen 120 jaar sprake was van:

- Het steeds toenemende gebruik van grond voor landbouw, woningbouw en industrie, denk aan het kanaliseren of toepassen van ruilverkaveling. Veel groeiplaatsen werden zo verwijderd of beperkt;
- Depositie en ophoging van groei verstorende stoffen vanuit de landbouw, veeteelt en industrie;
- Toenemende verdroging in combinatie met 'slecht' gebruik van bodem;
- Boomtechnisch foutief beheer van veteranabomen in Nederland tijdens de periode van boomchirurgie. Weliswaar met de juiste intentie, maar met de kennis van vandaag is duidelijk dat niet de juiste methodieken werden toegepast;

Figuur 3: Veteraanboom met beschrijving biotopen. (Bron: K. Witkoś-Gnach, Z. Gagoś)

- Rechtlijnig beheer gericht op “boomveiligheid”, waarbij de focus ligt op het verwijderen van de ‘gebreken’ uit de boom, voornamelijk bij straat- en laanbomen. Er is verder een tendens om afscheid te nemen van bomen zodra de ‘functievervulling’¹ gering is, de technische toekomstverwachting laag is en de kosten van behoud relatief hoog zijn.

De kennis op het gebied van ‘veteraanbomen’, maar ook de erkenning van de noodzaak van het behoud daarvan neemt in Nederland en Europa nog dagelijks toe. Naar verwachting zullen bepaalde samenwerkingen tussen boom- en bodemschimmel, strategieën van bomen en groeiwijzen nooit helemaal doorgrond worden. Maar is er steeds meer wat wij wel begrijpen. Organisaties als ‘Veteran Tree Network’ en ‘Ancient Tree Forum’ dragen bij aan het zo breed mogelijk verspreiden van de kennis over het beheer van veteranenbomen. Indirect heeft het project de doelstelling om bij beleidsmakers, zowel op nationaal als Europees niveau, de tegenstrijdige wetgeving (b.v. landbouwbeleid vs. beheer van veteranenbomen) aan te kaarten.

Resultaten literatuurstudie

Een vergelijkbaar document of onderzoek waarbij boombiotopen bij veteranenbomen zijn gescoord is tijdens literatuurstudie niet gevonden. Bekend is dat veteranenbomen allerlei natuurlijke processen doorlopen. Dit zijn processen die een boomeigenaar niet eenvoudig kan plaatsen binnen het ‘regulier boombeheer’. Kwaliteiten vanuit het oogpunt van boombiotopen worden in ‘regulier boombeheer’ beoordeeld als zijnde ‘gebreken’. Daarmee worden ze meestal vanuit het oogpunt van veiligheid verwijderd, aangezien ze een ‘potentieel risico’ vormen.

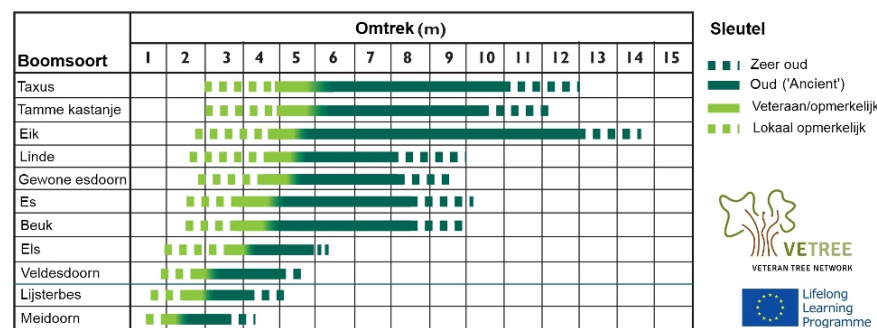
Het Ancient Tree Forum (<https://www.ancienttreeforum.org.uk/ancient-trees/>) uit het Verenigd Koninkrijk heeft de laatste 20 jaar (eerste uitgave in 2000) de kennis over het beheer van veteranenbomen verzameld en beschreven in het boek ‘Veteran Trees – A guide to good management’. Dit boek is vertaald naar het Nederlands door de heer T. Joye met de titel ‘Het beheer van veteranenbomen’. De heer T. Joye is Veteran Tree Specialist en vertegenwoordigt Inverde binnen het Veteran Tree Network. Veel informatie komt uit dit boek. Wat duidelijk naar voren komt in dit boek, is dat er geen ‘regulier boombeheer’ wordt beschreven. Wel wordt een uitgebreide beschrijving gegeven van het beheer van veteranenbomen als biotoop. Ook het omgaan met ‘tegenstrijdige beheerdoelstellingen’, publieke toegankelijkheid en juridische aspecten bij beheer van veteranenbomen zijn belangrijke thema's.

Exacte cijfers over het aantal veteranenbomen in Nederland zijn niet bekend, maar naar schatting is dit minder dan 1% van het totaal aantal bomen in Nederland. Als bomen in bos- en natuurgebieden meegerekend worden, dan is dit naar schatting minder dan 0,1%.

Praktijkervaringen veteranenbomen

Omdat er in Nederland een zeer beperkt aantal veteranenbomen is, zijn de praktijkervaringen met veteranenbomen gering. Van een aantal veteranenbomen in Nederland is bekend dat de bomen in het verleden statisch verankerd zijn. Om deze bomen te beheren zijn specifieke snoei- en verankeringsmaatregelen van toepassing. De ervaring leert dat er doorgaans een ‘team van specialisten’ ingezet wordt bij bomen die zich bevinden in het ‘vroeg tot laat veteranen stadium’ volgens de ontwikkelingsstadia van N. Fay. Zoals ook het geval is geweest bij ‘De linde van Sambeek’, één van de oudste bomen van Nederland. Dit geeft de complexiteit van dergelijke veteranenbomen weer. Wanneer we spreken van een veteranenboom of een erg oude (Ancient) boom is niet definieerbaar, onderstaand een figuur waarbij men de stamomtrek gerelateerd hebben aan het levensstadium van een boom.

Een ander aspect van praktijkervaringen omtrent veteranenbomen zijn de ‘alternatieve’ snoeimaatregelen die sporadisch toegepast worden. Een voorbeeld hiervan is het toepassen van ‘fractuur- of breuksnoei’. Hierbij wordt er getracht de natuur na te bootsen door het gecontroleerd uit(af)scheuren van takken/stammen.

Figuur 4: Stamomtrek gerelateerd aan levensstadium van bomen.

¹ De functievervulling is het moment waarop de meeste kosten voor onderhoud zijn bereikt en de boom het eindbeeld heeft bereikt. Standaard voor de gemiddelde straat- en laanboom is 40 jaar. De term is bedoeld om financiële waarde uit te drukken

Algemene ecologische waarden van oude bomen in relatie tot Natuurbeschermingsregels in Omgevingswet en Besluit activiteiten leefomgeving

Hieronder worden enkele soortgroepen toegelicht die voorkomen in oude bomen:

Vogels

Alle van nature in Nederland voorkomende vogels zijn beschermd op het moment dat deze broeden. Het broeden start doorgaans vanaf het moment dat gestart wordt met nestbouw en eindigt op het moment dat de jongen uitvliegen. Een bezet nest mag daarom niet verwijderd of verstoord worden. Er zijn ook vogels waarvan de nesten jaarrond beschermd zijn. Deze nesten kunnen voorkomen in boomholtes, maar het betreft ook roofvogelnesten als een horst. De steenuil (*Athene noctua*) maakt bijvoorbeeld gebruik van holtes in bomen, met name in knotwilgen en oude fruitbomen. Ook bosuil (*Strix aluco*), waarvan de nesten in sommige gevallen ook jaarrond beschermd zijn en de kerkuil (*Tyto alba*), maken gebruik van holtes in oude bomen als nestlocatie of als rust- en verblijfplaats. Meer algemeen geldt dat hollenbroeders als duiven, kauwen, spreeuwen en spechten gebruik maken van holtes in bomen. Voor deze nesten geldt dat deze ook buiten de broedperiode niet aangetast mogen worden.

Vleermuizen

Alle vleermuissoorten in Nederland zijn beschermd onder de Omgevingswet en Besluit activiteiten leefomgeving. In Nederland komen 18 vleermuissoorten voor. Een deel hiervan, zoals de ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*), rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*) en watervleermuis (*Myotis daubentonii*) is afhankelijk van bomen als verblijfplaats. De rosse vleermuis maakt gebruik van boomholtes voor de winterrust. Een boomholte is niet direct geschikt voor vleermuizen. De holte dient omhoog ingerot te zijn zodat vleermuizen boven de opening kunnen hangen. Het gaat hier vaak om oude holtes van soms tientallen jaren oud. Op het moment dat vastgesteld wordt dat vleermuizen gebruik maken van de boomholtes, zijn deze vanuit de Omgevingswet beschermd. Stukken loshangend boomschors kunnen in gebruik genomen worden als zomerverblijfplaats.

Zoogdieren

Holtes in bomen zijn van groot belang voor beschermde zoogdieren zoals de boom-marter (*Martes martes*) die zijn nest en rustplaatsen heeft in oude spechtengaten of inrottingsholtes. Daarnaast maken de boom-marter, wezel (*Mustela nivalis*), hermelijn (*Mustela erminea*) en de bunzing (*Mustela putorius*) gebruik van ruimtes tussen boomwortels als rustplaats.

Vlinders

Beschermde vlindersoorten zoals de grote vos (*Nymphalis polychloros*), maken gebruik van boomholtes in (fruit)bomen om te overwinteren. Daarnaast voedt de vlinder zich o.a. met het sap van bloedende bomen en vindt de ei-afzet plaats op de bovenste takken van hoge, vrijstaande bomen. Andere beschermde vlinders, zoals de grote weerschijnvlinder (*Apatura iris*), voeden zich met name met het sap van bloedende bomen en gebruiken de bovenste takken van hoge bomen voor de ei-afzet.

Niet beschermde fauna

Naast de bovengenoemde soortgroepen zijn er nog honderden andere diersoorten die gebruik maken van stamholtes, spleten, stamvoetholtes en ruimtes tussen wortels van oude bomen. Denk hierbij aan overwinterende vlindersoorten zoals de dagpauwoog, de gehakelde aurelia en de kleine vos. Diverse kleine zoogdieren en amfibieën gebruiken holtes in de stamvoet en ruimtes onder boomwortels als rustplaats of om te overwinteren.

Bijlage 2

Overzicht 15 boomsoorten

1 Linde in Borger (Rondkopboom)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Hollandse linde uit de periode 1880_1890, eigendom van gemeente.

Redelijk boomvriendelijk ingericht binnen de kroonprojectie. Aan zuidzijde verder uitgebreid, overig beperkt door verharding.

Vormboom, namelijk een etagelinde. Geplant ter gelegenheid van de geboorte van Prinses Wilhelmina. Rondom ondersteund door houten constructie (gestut)

Vermoedelijke leeftijd eerder 1820. Denk aan benodigde tijd voor opbouw kroon en oude foto's.

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1691998
 Boomnummer Terra Nostra: 1
 Boomsoort: *Tilia x europaea*
 Nederlandse naam: Gewone linde
 Plantjaar: 1880
 Boomhoogte: 10 m
 Stamdiameter: 48 cm
 Kroondiameter: 13 m
 Conditie: Normaal
 Openbare ruimte: Gemeente Drenthe
 Woonplaats: Borger

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk register monumentale bomen
 Levensverwachting: >25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ●
 Cultuur historische waarde: ○
 Opmerkingen: Geboorteboom

Vrijblijvend advies

Binnen de 'haalbare ruimte' zijn op het gebied van instandhouding positieve maatregelen getroffen. Op dit moment is geen actie noodzakelijk. Waar mogelijk de fietsparkeervak in de toekomst opofferen voor een ruimere groeiplaats.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
 Uitzonderlijk volume: ○
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
 Bijzondere snoei- of verschijningsvorm: ○
 Herkennings- of oriëntatiepunt: ●
 Opmerkingen: Opvallende vorm snoei

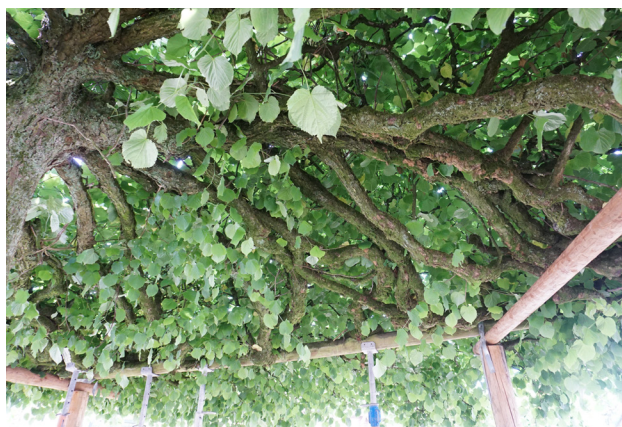
40

Score
ecologische
waarde

Opkomend

Boombiotop
categorie

Legenda:
 ● ja ○ nee

2 | Linde in Tytsjerkstrediel (Linde bij het bakhuisje)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Hollandse linde op deze locatie uit de periode 1860–1870 is eigendom van particulieren.

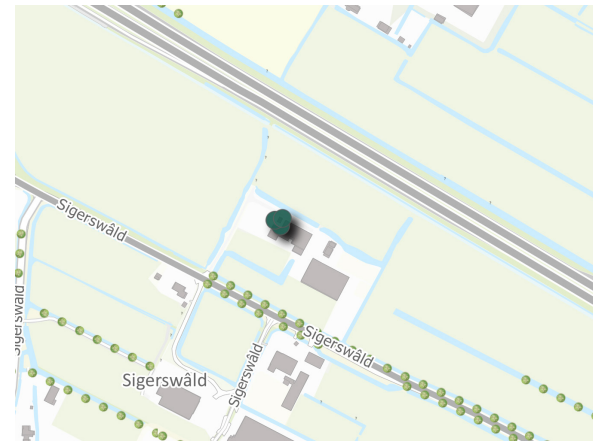
Een boom onvriendelijke groeiplaats bestaande uit grind en klinkers. Daarnaast op korte afstand van het gebouw.

Plantjaar vermoedelijk ouder. Rond 1810–1820 (Roodbaard architect).

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1692005
 Boomnummer Terra Nostra: 2
 Boomsoort: *Tilia ×europaea*
 Nederlandse naam: Gewone linde
 Plantjaar: 1860
 Boomhoogte: 5,6 m
 Stamdiameter: 110 cm
 Kroondiameter: 7 m
 Conditie: Normaal
 Openbare ruimte: Particulier,
 Sigerswald 15
 Woonplaats: Garyp

47

Score
ecologische
waarde

Gemiddeld

Boombiotop
categorie

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
 register monumentale bomen
 Levensverwachting: > 25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ○
 Bijzondere dendrologische waarde: ●
 Cultuur historische waarde: ○
 Opmerkingen: Woning ook
 rijksmonument, schuur en bakhuisje

Opmerking advies

Hekwerk dynamisch verruimen.
 Het vele stamschot, wortelopschot en de holtes in de
 wortels vormen ecologische niches

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ○
 Uitzonderlijk volume: ○
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
 Bijzondere snoei- of
 verschijningsvorm: ○
 Herkenning- of oriëntatiepunt: ●
 Opmerkingen: Snoeivorm

Legenda:
 ● ja ○ nee

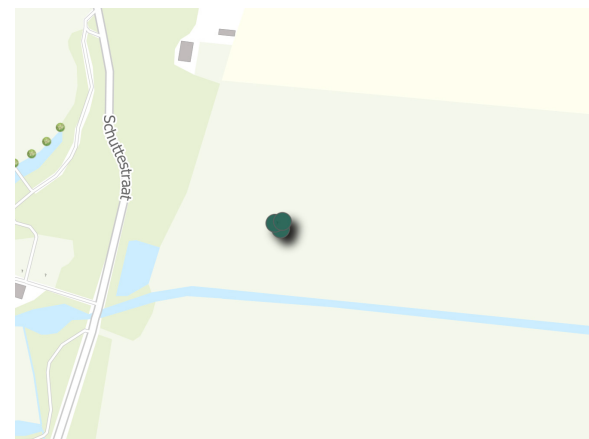
3 | Zomereik in Bronckhorst (Reuzeneik)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Zomereik uit de periode 1750–1800, eigendom van natuur- beschermingsorganisatie.

Een extensief beheert grasland, afgezet (in totaal 25 x 25 m). Daaromheen een intensief gemaaid grasland, van een andere eigenaar, pachtgrond.

In 2008 een uitgebroken gesteltak. Aan de hand van jaarringanalyse is de geschatte aanplantjaar uit de periode van 1770.

70

Score
ecologische
waarde

Waardevol

Boombiotop
categorie

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1680575
Boomnummer Terra Nostra: 3
Boomsoort: *Quercus robur*
Nederlandse naam: Zomereik
Plantjaar: 1770
Boomhoogte: 23 m
Stamdiameter: 229 cm
Kroondiameter: 28 m
Conditie: Verminderd
Openbare ruimte: Landgoed
Kasteel Vorden (oostzijde, weiland)
Woonplaats: Vorden

Legenda:

● ja ○ nee

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
register monumentale bomen
Levensverwachting: > 25 Jaar
Karakteristieke habitus: ●
Bijzondere dendrologische waarde: ●
Cultuur historische waarde: ●
Opmerkingen: Onderdeel van het
landgoed

Opmerking advies

Invloed van buitenaf mogelijk beperken? Belang weiland en boom is in conflict, zeker omdat groeiplaats onder een 'stijlrand' lijkt te liggen (de hoogteverschillen <2m in het weiland) en landbouwgrond intensief beheerd en bemest wordt. Afgestorven takken binnen de groeiplaats behouden, stapelen en niet afvoeren. Meer schuilplaatsen creëren met rillen of wallen.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
Uitzonderlijk volume: ●
Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
Bijzondere snoei- of
verschijningsvorm: ●
Herkennings- of oriëntatiepunt: ●
Opmerkingen: Solitaire boom in
open weiland

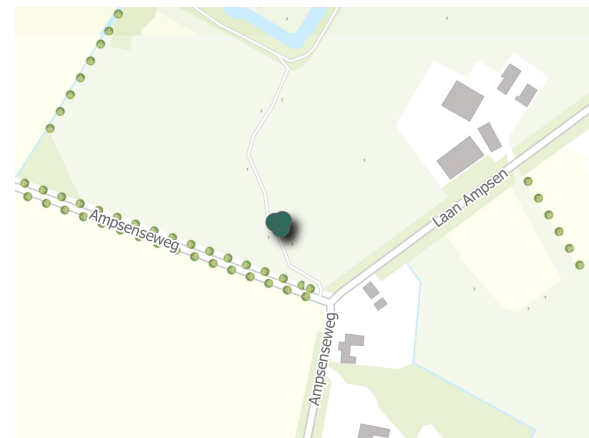

4 | Zomereiken in Lochem (de 12 apostelen)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale 8 bomen betreft Zomereik op deze locatie, Landgoed Ampsen, Lochem. Ook bekend als de Twaalf Apostelen uit de periode 1750–1800, eigendom van particulieren.

Na jaarringanalyse van 'pas gevelde buurboom' is het aanplantjaar rond 1770. Extensief tot intensief beheerd grasland met onverhard wandelpad tot tegen de stamvoet.

71

Score
ecologische
waarde

Waardevol

Boombiotop
categorie

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1683193
Boomnummer Terra Nostra: 4
Boomsoort: *Quercus robur*
Nederlandse naam: Zomereik
Plantjaar: 1770
Boomhoogte: 24 m
Stamdiameter: 193 cm
Kroondiameter: 23 m
Conditie: Verminderd
Openbare ruimte: Laan Ampsen
Woonplaats: Lochem

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk register monumentale bomen
Levensverwachting: > 25 Jaar
Karakteristieke habitus: ●
Bijzondere dendrologische waarde: ○
Cultuur historische waarde: ●
Opmerkingen: Ais gehele eigengroep van belang

Opmerking advies

Het verruimen en handmatig beheren van de groeiplaats, het liefst zo extensief mogelijk. Soorten als Hollandse linde, rode beuk, varenbeuk en moeraseik zijn onderdeel van de laan, dit betreft een cultuur historische bedreiging.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
Uitzonderlijk volume: ○
Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
Bijzondere snoei- of verschijningsvorm: ○
Herkennings- of oriëntatiepunt: ●
Opmerkingen: Onderdeel van Landgoed Ampsen

Legenda:
● ja ○ nee

5 Bruine beuk te Zaltbommel (Beuk Zaltbommel)

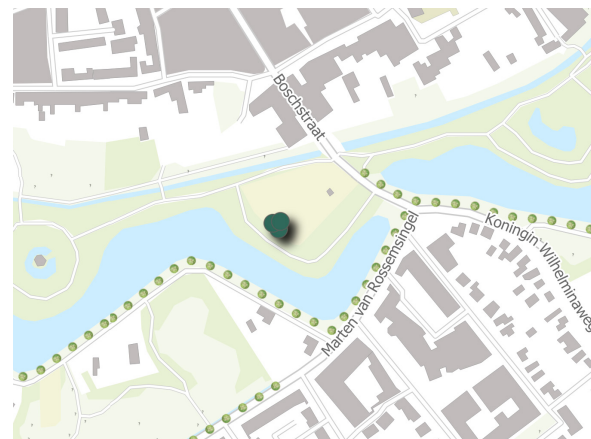
Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Bruine beuk uit de periode 1810-1820 is eigendom van gemeente.

Oorlogsbegraafplaats. Ook nog recentere graven (2022). Vermoedelijk een bundelboom van 3 stuks.

Meerdere solitaire, laan en groepsbomen.

Geen graafwerkzaamheden onder de kroon.

45

Score
ecologische
waarde

Gemiddeld

Boombiotoop
categorie

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1684316
Boomnummer Terra Nostra: 5
Boomsoort: *Fagus sylvatica* 'Atropunicea'
Nederlandse naam: Rode beuk
Plantjaar: 1810
Boomhoogte: 29 m
Stamdiameter: 228 cm
Kroondiameter: 32 m
Conditie: Sterk verminderd
Openbare ruimte: Oude Algemene Begraafplaats Bossche Poort
Woonplaats: Zaltbommel

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk register monumentale bomen
Levensverwachting: 10-15 Jaar
Karakteristieke habitus: ●
Bijzondere dendrologische waarde: ●
Cultuur historische waarde: ●
Opmerkingen: Onderdeel en blikvanger van de begraafplaats

Opmerking advies

Boom in zijn levensfase niet ingrijpend veranderen. De huidige conditie/levensverwachting is levensfase georiënteerd. Begeleiding naar een gereduceerde kroonomvang, waarbij gefaseerd tot aan het levende hout gesnoeid wordt.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
Uitzonderlijk volume: ●
Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
Bijzondere snoei- of verschijningsvorm: ●
Herkennings- of oriëntatiepunt: ●
Opmerkingen: Blikvanger van de begraafplaats

Legenda:

● ja ○ nee

6 Gewone beuk in Westerkwartier (Leibeuk Grootegast)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Beuk uit de periode 1880–1890, eigendom van gemeente.

Groeiplaats tussen rijbaan en fietspad is te omschrijven als zeer boom onvriendelijk.

In positieve zin dient de boom als verkeer remmende maatregel.

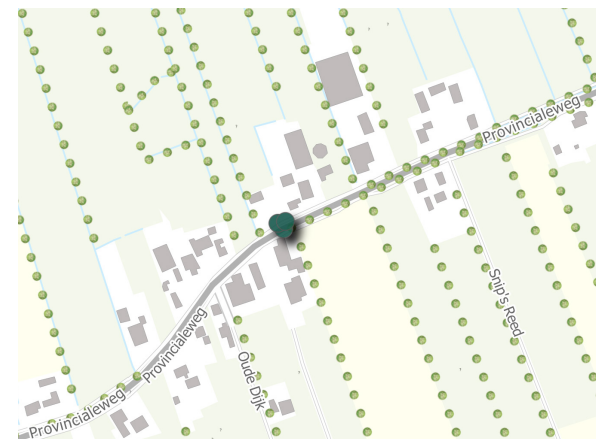

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1692296
 Boomnummer Terra Nostra: 6
 Boomsoort: *Fagus sylvatica*
 Nederlandse naam: Gewone beuk
 Plantjaar: 1880
 Boomhoogte: 9 m
 Stamdiameter: 120 cm
 Kroondiameter: 10 m
 Conditie: Verminderd
 Openbare ruimte: Provincialeweg
 187 Woonplaats: Opende

Legenda:

● ja ○ nee

58

Score
ecologische
waarde

Gemiddeld

Boombiotop
categorie

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
 register monumentale bomen
 Levensverwachting: >25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ○
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Zeldzame beuk als
 leivorm

Opmerking advies

Groeiplaats verruimen en verbeteren. Geasfalteerd fietspad omvormen naar klinkerverharding voor een betere gasuitwisseling. Mogelijkheid om beukenhaag in tussenberm te planten of inrichten met een laag fysiek houten hekwerk? Verwerken bladmulch en wormen (bladkringloop stimuleren). Vanuit leivorm en energiehuishouding de hangende takken met veel vruchtdracht innemen tot meer opgaande tak. En laaghangende takken boven rijbaan snoeien om takbreuk te voorkomen.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
 Uitzonderlijk volume: ○
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ○
 Bijzondere snoei- of
 verschijningsvorm: ●
 Herkenning- of oriëntatiepunt: ●
 Opmerkingen: Langs provinciale
 weg

7 | Zomereik in Horst ad Maas (Hagelkruiseik)

Opmerkingen algemeen

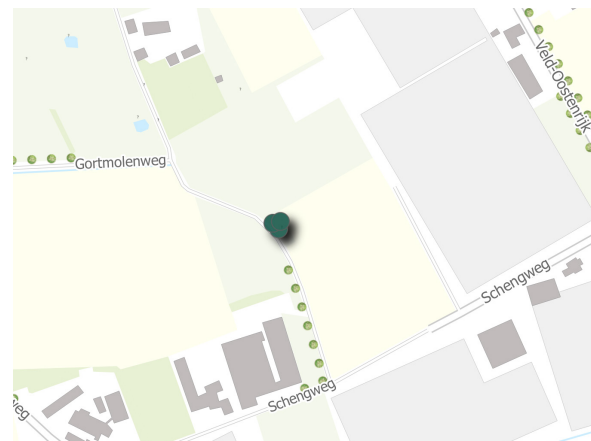
Deze monumentale boom is een Zomereik uit de periode 1820–1830, eigendom van particulieren.

De omgeving van de eik is aan westzijde vrij extensief beheert, echter aan oostzijde vindt een intensieve tuin- en landbouw plaats. Dit ook getuige de kassen. De kans dat hier landbouwgif wordt gespoten is aannemelijk.

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1685023
 Boomnummer Terra Nostra: 7
 Boomsoort: *Quercus robur*
 Nederlandse naam: Zomereik
 Plantjaar: 1820
 Boomhoogte: 18 m
 Stamdiameter: 149 cm
 Kroondiameter: 23 m
 Conditie: Verminderd
 Openbare ruimte: Zandpad tussen Schengweg en Gortmolenweg
 Woonplaats: Horst

66

Score
boombiotop

Waardevol

Boombiotop
categorie

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk register monumentale bomen
 Levensverwachting: >25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ○
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Gekoppeld aan monument (Hagelkruis)

Opmerking advies

Huidig beheer voortzetten, omringende weilanden extensiever beheren of op zijn minst geen bestrijdingsmiddelen toepassen.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
 Uitzonderlijk volume: ○
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
 Bijzondere snoei- of verschijningsvorm: ●
 Herkennings- of oriëntatiepunt: ●
 Opmerkingen: Opvallend grote eik, centraal in de omgeving

Legenda:
 ● ja ○ nee

8 | Zomereik in Oosterhout (Heilige eik)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Zomereik uit de periode 1600–1700, eigendom van gemeente.

Berm ingericht met (hout)mulchlaag en fysieke afscherming van stammen.

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 16807 45
 Boomnummer Terra Nostra: 8
 Boomsoort: *Quercus robur*
 Nederlandse naam: Zomereik
 Plantjaar: 1655
 Boomhoogte: 13 m
 Stamdiameter: 139 cm
 Kroondiameter: 12 m
 Conditie: Verminderd
 Openbare ruimte: Kruising
 Achterstraat met Vrachelsestraat
 Woonplaats: Den Hout

Legenda:

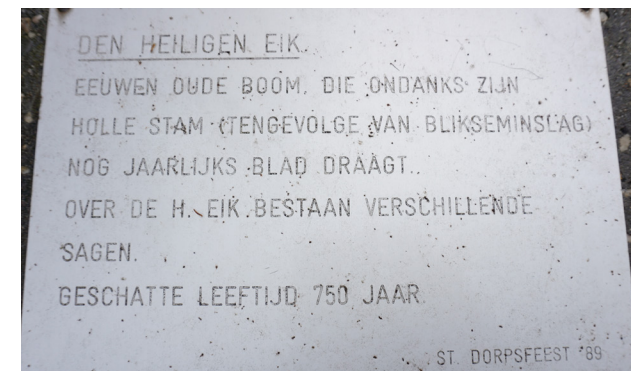
● ja ○ nee

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
 register monumentale bomen
 Levensverwachting: >25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ○
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Geen waarde

Opmerking advies

De mogelijkheden afstemmen om de groeiplaats zowel boven- als ondergronds verruimen. Denk aan de stroomhuisjes en ondergrondse infra verleggen of verplaatsen? Daarnaast verruimen van boomspiegel gepaard laten gaan met mulchen. Deze keer wel met mulch afkomstig van zomereik en een verwerking laag van 5–7 cm toepassen. Maatregel vereist, enkel snoei laaghangende takken om takbreuk te voorkomen door aanrijshades.

59

Score
ecologische
waarde

Gemiddeld

Boombiotop
categorie

9

Hollandse linde in Heiloo (Linde op de Kattenberg)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Hollandse linde uit de periode 1700_1750, eigendom van natuurbeschermingsorganisatie.

Vertapte groeiplaats op de heuvel. Bovenin (1/3 kroon) een sterk verminderde conditie met beginnende twijgsterfte. Onderste 2/3 kroon een normale conditie, getuige de groeiachtige waterloten. Voldoende vitaal

In 2023 is er tijdens een storm een kroondeel/stamdeel uitgebroken.

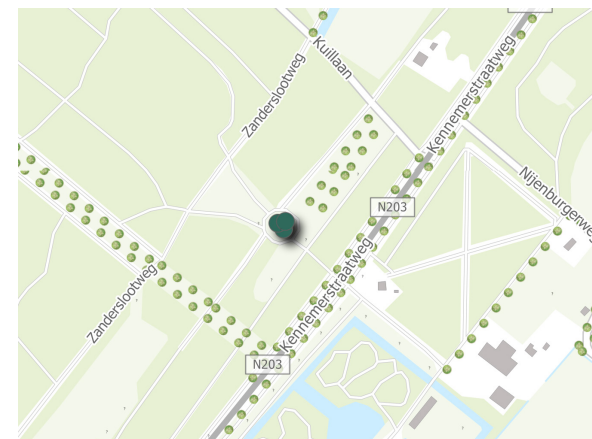

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1693559
 Boomnummer Terra Nostra: 9
 Boomsoort: *Tilia x europaea*
 Nederlandse naam: Gewone linde
 Plantjaar: 1700
 Boomhoogte: 23 m
 Stamdiameter: 130 cm
 Kroondiameter: 16 m
 Conditie: Verminderd
 Openbare ruimte: Landgoed
 Nijenburg, Kennemerstraatweg
 Woonplaats: Heilo

Legenda:

● ja ○ nee

62

Score
ecologische
waarde

Waardevol

Boombiotop
categorie

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
 register monumentale bomen
 Levensverwachting: >25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ●
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Onderdeel van een
 heuvel

Opmerking advies

De Kroonverkleining wordt geadviseerd. Per tak/kroondeel reduceren met 4-6 meter. Enkel op de doorgaande spijlen of gesteltakken welke niet gesnoeid zijn. Na snoeimaatregel, benodigd om verdere tak- of kroonbreuk te voorkomen, met name monitoren. Mulchen (3 a 5 cm) van de vertapte groeiplaats om verslapping te beperken. Natuurlijke heester en grassen op heuvel behouden, ecologische meerwaarde en natuurlijke bladkringloop.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
 Uitzonderlijk volume: ○
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
 Bijzondere snoei- of
 verschijningsvorm: ○
 Herkennings- of oriëntatiepunt: ●
 Opmerkingen: Belangrijkste boom
 voor de omgeving

10 | Zomereik in Tubbergen (Kroezeboom)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Zomereik uit de periode 1400_1600, eigendom van de Rooms Katholieke Parochie.

In 2022 is er een 'stalen sierhekwerk' aangebracht in combinatie met een mulchlaag, dit om bodemverdichting te beperken/verminderen.

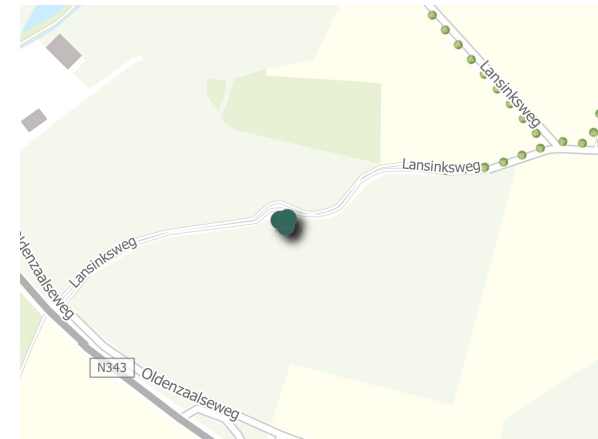

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1685128
 Boomnummer Terra Nostra: 10
 Boomsoort: *Quercus robur*
 Nederlandse naam: Zomereik
 Plantjaar: 1550
 Boomhoogte: 15 m
 Stamdiameter: 242 cm
 Kroondiameter: 21 m
 Conditie: Verminderd
 Openbare ruimte: Lansinkweg
 Woonplaats: Fleringen

Legenda:

● ja ○ nee

70

Score
ecologische
waarde

Waardevol

Boombiotop
categorie

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
 register monumentale bomen
 Levensverwachting: >25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ○
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Kroezeboom

Opmerking advies

Binnen 6-hoek is er intensief (10cm) gemulched met schimmeldominante humuscompost. Dit is mogelijk te! De mogelijkheid creëren om blad te laten liggen, dit om de bladkringloop te herstellen. Het gazon direct buiten het hekwerk extensiever maaien? De boom blijven monitoren, met de focus op de oude chirurgische boomingrepen.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
 Uitzonderlijk volume: ●
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
 Bijzondere snoei- of
 verschijningsvorm: ○
 Herkennings- of oriëntatiepunt: ●
 Opmerkingen: Eenheid met
 kapelletje

11 Gewone plataan in Zwolle (Plataan Potgietersingel)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Gewone plataan uit de periode 1860–1870, particulier eigendom, namelijk van De Groote Sociëteit.

Een niet boomvriendelijke inrichting.

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1689102
 Boomnummer Terra Nostra: 11
 Boomsoort: *Platanus x hispanica*
 Nederlandse naam: Plataan
 Plantjaar: 1860
 Boomhoogte: 32 m
 Stamdiameter: 241 cm
 Kroondiameter: 32 m
 Conditie: Normaal
 Openbare ruimte: Potgietersingel
 Woonplaats: Zwolle

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
 register monumentale bomen
 Levensverwachting: >25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ●
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Omvangrijke boom

Opmerking advies

Naamsbekendheid verhogen door middel van een naam-bordje aan buitenzijde heg plaatsen? De groeiplaats boomvriendelijker inrichtingen? Voor de veiligheid van de omgeving de afgestorven takken in de kroon verwijderen.

48

Score
ecologische
waarde

Gemiddeld

Boombiotop
categorie

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
 Uitzonderlijk volume: ●
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ○
 Bijzondere snoei- of
 verschijningsvorm: ○
 Herkennings- of oriëntatiepunt: ○
 Opmerkingen: Omvangrijk

Legenda:
 ● ja ○ nee

12 | Eiken en linde in Leusden (Droffelaar)

Opmerkingen algemeen

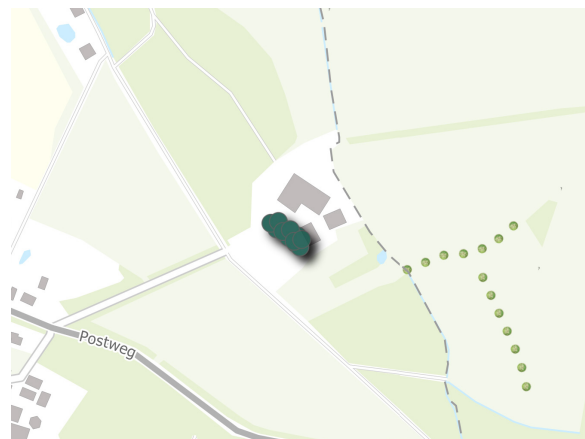
Deze monumentale 4 bomen zijn zowel linde als zomereiken uit de periode 1700–1750, eigendom van publiekrechtelijke organisatie.

Standplaats afgeschermd door houten hekwerk en door stamschot

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1682674
 Boomnummer Terra Nostra: 12
 Boomsoort: *Tilia x europaea*
 Nederlandse naam: Gewone linde
 Plantjaar: 1700
 Boomhoogte: 10 m
 Stamdiameter: 168 cm
 Kroondiameter: 12 m
 Conditie: Normaal
 Openbare ruimte: Postweg 19,
 Boerderij de Droffelaar
 Woonplaats: De Glind

68

Score
ecologische
waarde

Waardevol

Boombiotop
categorie

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
 register monumentale bomen
 Levensverwachting: > 25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ○
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Geen waarde

Opmerking advies

Hekwerk dynamisch verruimen. Het vele stamschot, wortelopschot en de holtes in de wortels vormen ecologische niches.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ○
 Uitzonderlijk volume: ○
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
 Bijzondere snoei- of
 verschijningsvorm: ○
 Herkennings- of oriëntatiepunt: ○
 Opmerkingen: Verscholen op
 boerderij, ver verwijderd
 van doorgaande weg

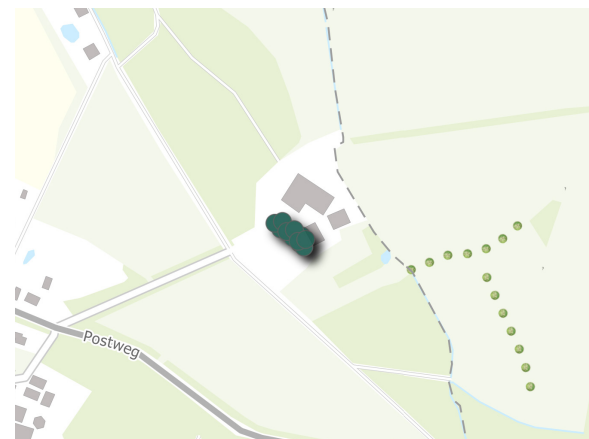
Legenda:
 ● ja ○ nee

12 | Eiken en linde in Leusden (Droffelaar)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale 4 bomen zijn een Diverse soorten Droffelaar (Latijnse naam: onbekend) op deze locatie (Boerderij de Droffelaar, Postweg 19, Glind) uit de periode 1700–1750 is eigendom van publiekrechtelijke organisatie.

67

Score
ecologische
waarde

Waardevol

Boombiotop
categorie

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1682674
Boomnummer Terra Nostra: 12
Boomsoort: *Quercus robur*
Nederlandse naam: Zomereik
Plantjaar: 1700
Boomhoogte: 15 m
Stamdiameter: 152 cm
Kroondiameter: 12 m
Conditie: Verminderd
Openbare ruimte: Postweg 19,
Boerderij de Droffelaar
Woonplaats: De Glind

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
register monumentale bomen
Levensverwachting: >25 Jaar
Karakteristieke habitus: ●
Bijzondere dendrologische waarde: ○
Cultuur historische waarde: ●
Opmerkingen: Verscholen

Opmerking advies

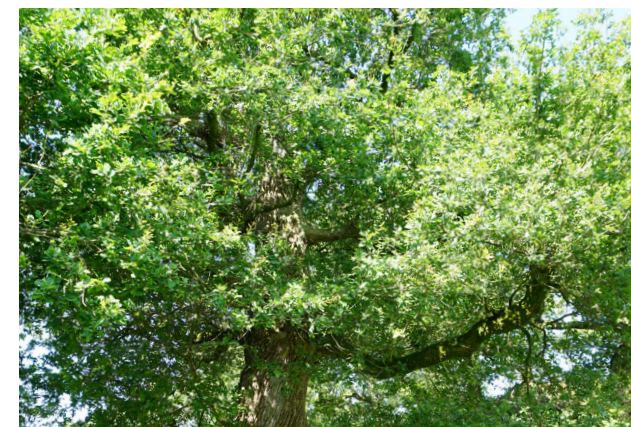
Groeiplaats proberen te beschermen.

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ○
Uitzonderlijk volume: ○
Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
Bijzondere snoei- of
verschijningsvorm: ○
Herkennings- of oriëntatiepunt: ○
Opmerkingen: Verscholen op boer-
derij, ver verwijderd van doorgaan-
de weg

Legenda:

● ja ○ nee

13 | Hollandse linde in Overberg (Aanplaklinde)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Hollandse linde uit de periode 1600–1700, eigendom van gemeente.

Boom bestaat feitelijk uit 3 segmenten, waarvan 2 gedeeltelijk uit schillen bestaan. In 2012 is de kroon eruit gebroken als gevolg van een storm. Doorsnee stamvoet 'oude stam' = 260cm

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1682707
 Boomnummer Terra Nostra: 13
 Boomsoort: *Tilia ×europaea*
 Nederlandse naam: Gewone linde
 Plantjaar: 1600
 Boomhoogte: 9,5 m
 Stamdiameter: 50 cm
 Kroondiameter: 8 m
 Conditie: Verminderd
 Openbare ruimte: Haarweg 16
 Woonplaats: Overberg

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
 register monumentale bomen
 Levensverwachting: >25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ○
 Bijzondere dendrologische waarde: ○
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Erg oude linde

Opmerking advies

Verruiming van de groeiplaats is van belang. Overleg met belanghebbende om te kijken naar een boomvriendelijke en ruimere inrichting. Aan rijbaanzijde met civiel technici overleggen of er een verruiming van de groeiplaats mogelijk is?

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
 Uitzonderlijk volume: ○
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ●
 Bijzondere snoei- of
 verschijningsvorm: ○
 Herkenning- of oriëntatiepunt: ●
 Opmerkingen: Beperkt in omvang

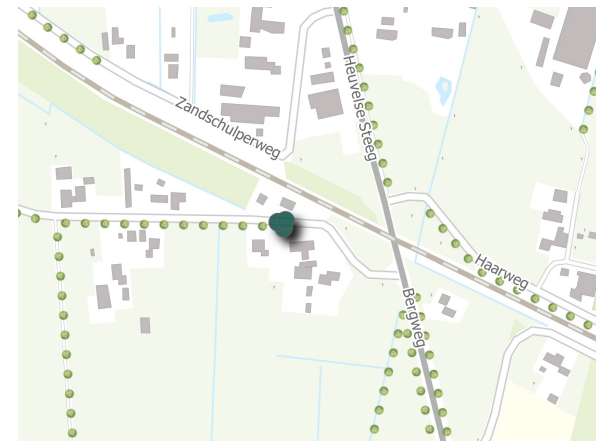
Legenda:
 ● ja ○ nee

41

Score
ecologische
waarde

Gemiddeld

Boombiotop
categorie

14 | Hollandse linde in Kapelle (Grenslinde Biezeling)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Hollandse linde 'Pallida' uit de periode 1870–1880, eigendom van publiekrechtelijke organisatie.

Oude zeedijk, grasberm tussen twee geasfalteerde rijbanen ingeklemd.

In het verleden is de boom gekandelaberd, op circa 5,5/6,5 m hoogte.

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1691464
 Boomnummer Terra Nostra: 14
 Boomsoort: *Tilia x europaea* 'Pallida'
 Nederlandse naam: Gewone linde
 Plantjaar: 1880
 Boomhoogte: 13.5 m
 Stamdiameter: 114 cm
 Kroondiameter: 13 m
 Conditie: Verminderd
 Openbare ruimte: Kruising
 Langeweg/Schoorse Oudedijk
 Woonplaats: Kapelle

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk
 register monumentale bomen
 Levensverwachting: >25 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ●
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Geen waarde

Opmerking advies

Recent zijn er groeiplaats verbeterende maatregelen getroffen. Belangrijk is om de juiste specialisten erbij te blijven betrekken, om een duurzaam boombehoud te kunnen garanderen.

Ruimtelijke betekenis

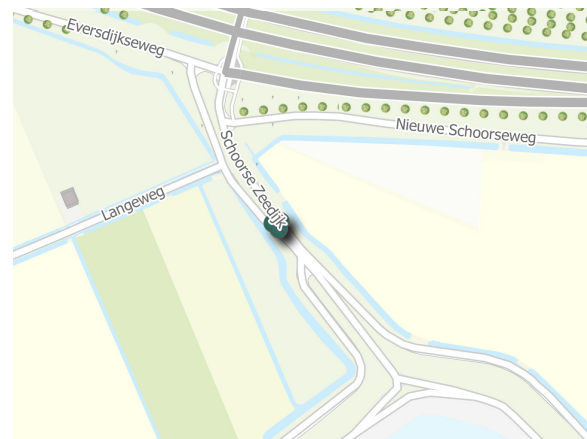
Beeldbepalend: ●
 Uitzonderlijk volume: ○
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ○
 Bijzondere snoei- of
 verschijningsvorm: ●
 Herkennings- of oriëntatiepunt: ●
 Opmerkingen: Geen waarde

59

Score
ecologische
waarde

Gemiddeld

Boombiotop
categorie

Legenda:
 ● ja ○ nee

15 | Paardenkastanje in Leiden (Paardenkastanje Rapenburg)

Opmerkingen algemeen

Deze monumentale boom is een Witte paardenkastanje uit de periode 1820–1830, eigendom van particulieren.

In achtertuin op korte afstand van monumentale muur. Ter hoogte van de deur en trap ontsnappen de wortels, verder lijkt er geen schade aan de muur. .

Boomgegevens

ID Bomenstichting: 1694312
 Boomnummer Terra Nostra: 15
 Boomsoort: *Aesculus hippocastanum*
 Nederlandse naam: Paardenkastanje
 Plantjaar: 1820
 Boomhoogte: 20 m
 Stamdiameter: 118 cm
 Kroondiameter: 20 m
 Conditie: Verminderd
 Openbare ruimte: Rapenburg 40 (achtertuin, tegen Pieterskerkhof 4)
 Woonplaats: Leiden

Monumentale kenmerken

Monumentale status: Landelijk register monumentale bomen
 Levensverwachting: >15 Jaar
 Karakteristieke habitus: ●
 Bijzondere dendrologische waarde: ●
 Cultuur historische waarde: ●
 Opmerkingen: Geen waarde

Opmerking advies

Huidig beheer van de achtertuin handhaven. Van belang is om de groeiplaats zoveel mogelijk onveranderd te laten. Renovatiewerkzaamheden aan de trap van de 'monumentale' muur, kunnen al een grote negatieve impact op behoud hebben.

45

Score
ecologische
waarde

Gemiddeld

Boombiotop
categorie

Ruimtelijke betekenis

Beeldbepalend: ●
 Uitzonderlijk volume: ○
 Uitzonderlijke hoogte/dikte: ○
 Bijzondere snoei- of verschijningsvorm: ○
 Herkenning- of oriëntatiepunt: ○
 Opmerkingen: Bepaald de tuin en omgeving met zijn omvang

Legenda:
 ● ja ○ nee

Bijlage 3

Boomgegevens algemeen

Objectnr	Boomnr	Boomnaam	Boomsoort	Gemeente	Provincie	Groeiplaats	Bescherming	Verhaal	Onderhoud	Planologie	Eigenaarschap	Onkude	Waarde	Budget	Genetisch	Opmerkingen
1	1691998	Rondkopboom	Hollandse linde	Borger	Drenthe	●	○	●	○	○	●	●	○	○	○	○
2	1692005	Linde bij het bakhuisje	Hollandse linde	Tytsjerksteradiel	Friesland	●	○	●	●	○	●	○	○	○	○	●
3	1680575	Reuzeneik	Zomereik	Bronckhorst	Gelderland	●	○	●	○	○	○	●	○	○	○	○
4	1683193	De Twaalf Apostelen Ampsen	Zomereiken	Lochem	Gelderland	●	●	●	○	○	●	●	●	○	●	○
5	1684316	Beuk Zaltbommel	Bruine beuk	Zaltbommel	Gelderland	○	○	●	○	○	○	○	●	○	○	○
6	1692296	Leibeuk Grootegast	Beuk	Westerkwartier	Groningen	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○
7	1685023	Hagelkruiseik	Zomereik	Horst aan de Maas	Limburg	●	○	●	○	●	●	●	○	○	○	○
8	1680745	Heilige Eik	Zomereik	Oosterhout	Noord-Brabant	●	○	○	●	●	●	●	●	○	●	○
9	1693559	Linde op de Kattenberg	Hollandse linde	Heiloo	Noord-Brabant	○	○	●	○	○	●	●	●	○	●	○
10	1685128	Kroezeboom	Zomereik	Tubbergen	Overijssel	○	○	○	○	○	○	●	○	○	●	○
11	1689102	Plataan Potgieterssingel	Gewone plataan	Zwolle	Overijssel	●	○	●	○	●	●	●	●	○	○	○
12	1682674	Eiken en linde Droffelaar	Zomereiken en linde	Leusden	Utrecht	●	○	●	●	○	●	●	●	○	●	○
13	1682707	Aanplaklinde van Overberg	Hollandse linde	Utrechtse Heuvelrug	Utrecht	●	○	●	●	●	●	●	○	○	●	○
14	1682707	Grenslinde Biezelingse	Hollandse linde	Kapelle	Zeeland	○	●	●	●	●	○	○	●	●	○	○
15	1694312	Paardenkastanje Rapenburg	Paardenkastanje	Leiden	Zuid-Holland	○	●	○	●	○	●	●	●	○	○	○

Bijlage 4

Overzicht cultuurhistorie 15 bomen

1 Linde in Borger (Rondkopboom)

Adres: t. h. v. Hoofstraat 10 | Gemeente: Borger
Monumentale bomenregister: 1691998

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

Borger is een bijzonder dorp met onder andere een bijzondere boom: een etagelinde met twee etages. Ter ere van de geboorte van prinses Wilhelmina in 1880 werd de boom Wilhelminaboom genoemd.¹ Deze etagelinde wordt ook de Rondkopboom genoemd.

De etageboom staat op een pleintje waar de Koesteeg uitkomt op de Hoofdstraat. De etagelinde stond naast een historische horecagelegenheid en had een periode de gereformeerde kerk als buur. De onderste etage van de boom heeft een hoogte van ongeveer 3 meter hoog en de kop een hoogte van 6 meter. De onderste etage werd in 1900–1911 al ondersteund (Fig. 1)

Het is een bijzondere etagelinde met grote raadsels. De grote vraag is namelijk wanneer en waarom deze bijzondere boom geplant is.

De enige geschreven informatie over de etagelinde komt van een artikel uit 1996 met een interview door G. de Jong met de heer Lucas Takens. Zijn vader Hendrik Takens werd in 1887 caféhouder van het pand dat naast de etagelinde staat en nu het pannenkoekrestaurant De Deugniet is. Hendrik Takens snoeide de etagelinde in opdracht van de Boermarke van 1887 tot 1904. De etagelinde had toen al een redelijke omvang.² Foto's uit 1900–1910 bevestigen dit (fig. 1, 2 en 3). Het perceel met de etagelinde was in 1832 van de gemeente en aan de noordkant van het plein stond de boerderij van landbouwer Roelof Oostingh.³ G. de Jong schreef in zijn artikel in 1996, dat de etagelinde vermoedelijk geplant is door ene heer Oostingh, die landmeter was in de periode van de scheiding van de markegronden in 1850–1860.⁴

Helaas zijn er geen andere bronnen gevonden, die de uitspraken van Lucas Takens bevestigen. Het verhaal van de Rondkopboom blijft dus een raadsel.

Bedreigingen en bescherming

Een etageboom heeft veel en vakkundig onderhoud nodig. Zonder dit onderhoud verliest de boom zijn bijzondere vorm. De boom is bijzonder en fraai, waardoor omwonenden de boom koesteren en beschermen.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	1. Rondkopboom
Verhaal/gebeurtenis	Het verhaal is niet gevonden. Het is wel een bijzondere boomvorm, die meestal bij bijzondere gelegenheden geplant werd.	●
Zeldzaamheid	Een complete etagelinde is in NL zeldzaam.	●
Zeer oud of veteraan	De linde is waarschijnlijk 150–180 jaar oud.	●
Kampioen	Het is niet de enige oudste etagelinde van NL.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	De etagelinde is beeldbepalend en staat op een prominente plek.	●

Figuur 1. 1900–1911 Foto etagelinde voor de gereformeerde kerk.⁵

Figuur 2. 1900–1911 Winterfoto van de takken van de etagelinde.⁶

Figuur 3. 1900–1915 De verharde hoofdstraat ligt links.⁷

Figuur 4. 1950–1960 Links op de achtergrond staat Café Oostingh.⁸

¹ Bordje bij de etagelinde.

² Artikel Het Rondkopboomje van Borger door G. de Jonge. Ontvangen van de Stichting Harm Tiesing.

³ Kadastrale minuutkaart (MIN03004F03) en Onderliggende aanwijzende tafel (OAT03004F023) Borger, Drenthe, sectie F, blad 019 (perceel 393 was van Roelof Arend Oostingh).

⁴ Artikel Het Rondkopboomje van Borger door G. de Jonge, Zwerfsteen (kwartaaluitgaven van de St. Harm Tiesing) van 1996 nummer 3 (pag. 33 e.v.) Ontvangen van de Stichting Harm Tiesing.

⁵ Drents Archief DM0204010514

⁶ Drents Archief DM0204010514 en Stichting Harm Tiesen CT02052

⁷ Drents Archief DM0204012502 en Stichting Harm Tiesen CT02051

⁸ Drents Archief DM0204012601 en Stichting Harm Tiesen CT02044

Linde in Tytsjerksteradiel (Linde bij het bakhuisje)

Adres: Sigerswâld 15 Garyp | Gemeente: Tytsjerksteradiel
Monumentale bomenregister: 1692005

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

In 1832 was Hendrik Gerrits Kooystra de eigenaar van het perceel waarop de linde boom staat. De tuin bestond toen uit twee boomgaarden en een oprit naar de achterkant van het erf (fig. 1). In 1865 vonden veel kadastrale veranderingen plaats. Een groot deel van het bezit van Hendrik Gerrits Kooystra werd verkocht of herverdeeld. De huidige eigenaresse vertelde, dat de nieuwe eigenaar ook een Kooystra was. Hij was in 1866 boer én dominee. Zijn boerderij moest als pastorie meer allure krijgen. Het voorhuis werd in 1866 vergroot en er werden een bakhuisje en een koetshuis bij gebouwd. Alle gebouwen kregen sierlijke elementen. Het erf met de boomgaarden werd een siertuin met solitaire bomen en een zonnwijzer. De oprit kwam aan de noordkant van de tuin te liggen. De ontwerper van de tuin is onbekend. Op de topografische kaart uit 1928 werden drie grote bomen weergegeven, waarvan één boom gekapt is (fig. 2.). In het huidige reliëf van het gazon is geen sierlijk padenstelsel zichtbaar.¹ Waarschijnlijk werd de linde bij het bakhuisje in 1866 aangeplant.

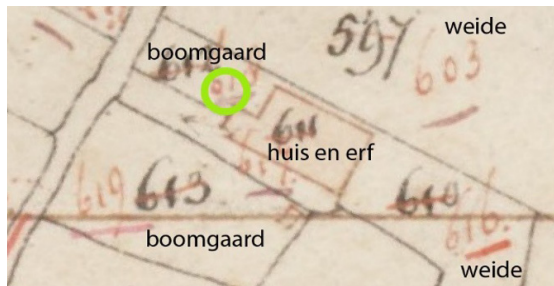
In 1989 werd een schets van de inrichting van de tuin gemaakt (fig. 3). Van die inrichting resteren in 2024 nog de zonnwijzer, de linde, de bruine beuk en de rododendrongroep (rechts van de bruine beuk). De bruine beuk lijkt jonger dan de linde, maar de rododendrons hebben afleggers en zouden even oud als de linde kunnen zijn (fig. 4). De linde staat nog steeds bij de rijk versierde boerderij, maar is in 2004 tot 5 meter hoog geknot en heeft daardoor haar allure, sierlijkheid en verbinding met de tuinaanleg verloren (fig. 5).

Bedreigingen en bescherming

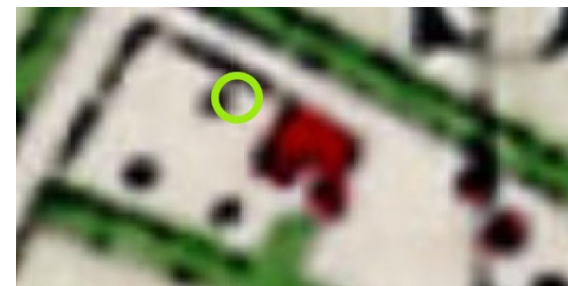
Als de linde de muur van het bakhuisje raakt, kan gekozen worden voor het behoud van het bakhuisje. Dat gaat waarschijnlijk ten koste van de linde. De linde is geknot en de tuin is versoberd. Daardoor is de linde nu niet meer herkenbaar als onderdeel van een ontworpen tuinaanleg. De huidige eigenaresse koestert de linde, maar gaat het complex verkopen.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	2. Linde bij bakhuis
Verhaal/gebeurtenis	Verhaal en tuinontwerper zijn onbekend.	●
Zeldzaamheid	In het Easterein te Garyp stond in 1981 ook een linde bij een bakhuisje. ⁵	○
Zeer oud of veteraan	Is veteraan.	●
Kampioen	Er zijn oudere en dikkere linden.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	De geknotte linde is niet meer sierlijk voor de tuin.	○

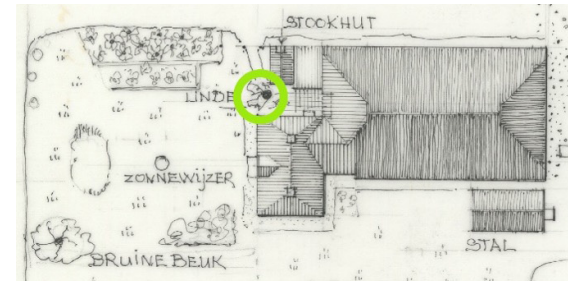
Figuur 1. 1811-1832 Voor het huis boomgaarden en een oprit.²

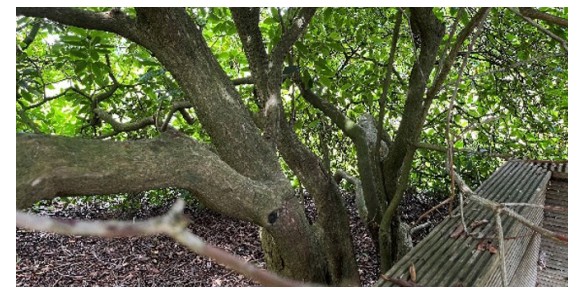
Figuur 2. 1928 Voortuin met 3 grote bomen.³

Figuur 5. Linde tegen bakhuisje.

Figuur 3. 1989 Schets van de tuininrichting.⁴

Figuur 4. Rododendron met afleggers.

Figuur 6. Links de rododendrons en de zonnwijzer. Rechts de bruine beuk.

¹ Actueel hoogtebestand Nederland.

² 1811-1832 Kadastrale minuut kaart en bijbehorende legger. Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, MIN02010C01 en OAT02010C020

³ 1928 Topografische minuutkaart. www.topotijdreis.nl

⁴ 1989 Tekening van opmeting door M.L. Koopman en R. Royaards-Ten Holt. Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed SHB00763_002

⁵ 1981 Fries fotoarchief TRLffa_885.

3

Zomereik in Bronckhorst (Reuzeneik)

Adres: Vorden | Gemeente: Bronckhorst
Monumentale bomenregister: 1680575

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

Het agrarische landschap rond de huidige Reuzeneik had in 1832 een kampenverkeveling, waarbij het gebruik en de vorm van de percelen onder andere afhankelijk was van de grondsoort, watergangen en reliëf.

De standplaats van de huidige Reuzeneik was in 1832 een rechthoekig bouwland in het beekdal van de Vordense beek. Langs de noordkant van dit bouwland lag een steilrand met 'akkerbosch', ook hakhout genoemd. Voor zover bekend, stonden in 1832 geen hoge bomen langs en in het rechthoekige bouwland. Verder werd het beekdal als weiland gebruikt (fig. 1).

Op de topografische kaart uit 1881 stond rond het hele bouwland akkerbos. In het akkerbos op de steilrand stonden hoge bomen met zwarte stippen weergegeven. Er stonden ook hoge bomen langs de Vordense beek en perceelsgrenzen (fig. 2). In 1913 stonden nog twee hoge bomen net als de Reuzeneik op het bouwland, net als de huidige Reuzeneik (fig. 3). In 2008 werden 211 jaarlingen geteld bij een uitgebroken tak die laag aan de stam zat. De boom is waarschijnlijk rond 1760 geplant.¹ Aan het eind van de 2e Wereldoorlog was het bouwland omgevormd tot grasland. Verder was al het akkerbos rond het bouwland verdwenen, maar stonden nog wel twee hoge bomen in het voormalige bouwland. Daarvan was de westelijke boom de huidige Reuzeneik (fig. 4). Ter bescherming van de boom is de grond met de eik in 1975 aangekocht door het Gelders Landschap.² Anno 2024 resteren van het agrarische landschap uit 1881 en 1913 alleen de Reuzeneik en een vervaagde steilrand. Het historische cultuurlandschap met bouwland, weiland, akkerbos en hoge bomen is een monotone raagrasland geworden (fig. 5).

Bedreigingen en bescherming

De boom is fotogeniek en daardoor geliefd en beschermd door de oplettendheid van een groot publiek. Ter bescherming van de Reuzeneik is de boom inclusief de grond door het Gelders Landschap gekocht.

Het gevarieerde cultuurlandschap dat de aanwezigheid van de Reuzeneik in het verleden droeg, is verdwenen. De Reuzeneik staat nu in een open en grootschalig raagrasland, dat in eigendom en beheer is bij een lokaal boerenbedrijf. Dit boerenbedrijf heeft andere belangen, dan het beschermen van de Reuzeneik.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	3. Linde bij bakhuis
Verhaal/gebeurtenis	Geen verhalen bekend of gevonden.	●
Zeldzaamheid	Een oude eik in een agrarisch landschap is niet zeldzaam.	○
Zeer oud of veteraan	De eik is ouder dan 150 jaar.	●
Kampioen	Er zijn meer en oudere solitaire eiken.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	De eik is het laatste historische landschapselement in de directe en open omgeving.	○

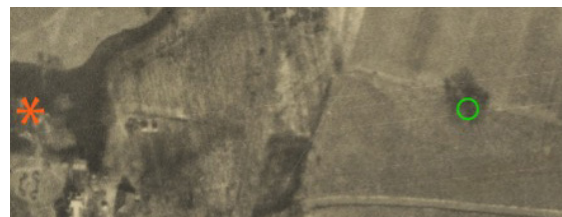
Figuur 1. Hoogtekaart met Reuzeneik en gebruik land in 1832.³

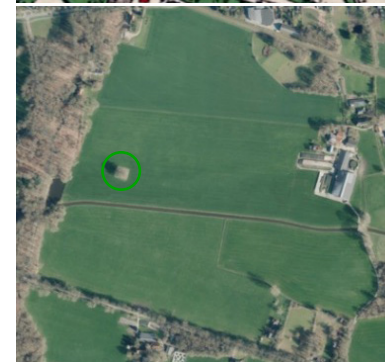
Figuur 3. 1913 Topografische militaire kaart.⁵

Figuur 2. 1881 Topografische militaire kaart.⁴

Figuur 4. 1945 RAF luchtfoto.⁶

Figuur 5 en 6. De Reuzeneik in het cultuurhistorische landschap van 1913 (boven) en in het huidige monotone grasland (onder).⁷

^{1,2} Bijzondere bomen in Nederland, De Weidekoning op de Konijnenbult. Bomenstichting.
³ Kaart uit het Actueel hoogtebestand van Nederland en daaronder de kadastrale kaart uit 1811-1832 met het gebruik van de percelen (RCE beeldbank MIN05162B03 en OAT05162K020).
^{4,5} www.topotijdreis.nl.
⁶ DOTKA 162_06_3008_Vorden_1945.
⁷ www.topotijdreis.nl.

4 | Zomereiken in Lochem (de 12 apostelen)

Adres: Landgoed Ampsen | Gemeente: Lochem
Monumentale bomenregister: 1683193

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

De Twaalf apostelen vormen samen een groep zomereiken, die langs het kerkepad van Landgoed Ampsen naar de kerk in Lochem staan (fig. 1). Dit pad bestond vermoedelijk al in de middeleeuwen. Het huidige landgoed Ampsen heette toen Nieuw Ampsen en was in 1555 een erkende havezate. De havezate was een plek met status en allure.¹

De havezate Nieuw Ampsen kreeg aan het begin van de 18e eeuw een formele aanleg, met een rechthoekig grachtenstelsel en een centrale zichtas. Het toen al bestaande kerkenlaantje bleef echter als slingerend pad bestaan en liep van achter het huis tot aan de kerk in Lochem (fig. 1). Het kerkepad werd begeleid door 'eeuwenheugende' eiken, maar later ook door uitheemse boomsoorten die pasten bij de landschapstijl (fig. 2, 3, 4 en 5). Het kerkepad was een onderdeel van de wandeling op Ampsen en lag in 1832 tussen bouwlanden (fig. 3).³ Het kerkepad met de bomen lag in een weidse omgeving. Deze omgeving is beschermd als rijks monumentaal park.

De eiken zijn echter jonger dan het kerkepad. Een pas geveld eik had in 2011 240 jaarringen. Die eik en waarschijnlijk ook de andere eiken zijn dus rond 1770 aangeplant. Van de Twaalf apostelen waren in 2011 nog acht over.⁴

Bedreigingen en bescherming

Het eeuwenoude kerkepad heeft een hoge cultuurhistorische waarde en komt in alle beschrijvingen van het Landgoed Ampsen voor. De bomen langs het kerkepad genieten samen bescherming, als onderdeel van het waardevolle rijks monumentale park van Ampsen.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	4. Twaalf apostelen
Verhaal/gebeurtenis	De eiken begeleidden een eeuwenoud kerkepad.	●
Zeldzaamheid	Het ensemble van een eeuwenoud kerkepad met oude eiken is zeldzaam in NL.	●
Zeer oud of veteraan	De eiken zijn nu ongeveer 250 jaar oud.	●
Kampioen	Er zijn oudere en dikkere eiken in NL.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	Gezien vanuit de begeleidende functie van de eiken, zijn ze vervangbaar. Maar ze zijn ook zeer beeldbepalend in het park.	●

Figuur 1. 1850 Topografische kaart met kerkepad (rood) en de Twaalf apostelen (groen omcirkeld).⁶

Figuur 2. 1929 Kerkepad als wandelpad met de eiken, ruig gras en klimop.⁵

Die den tijd heeft, zooals wij, doe het laatste; er is genoeg gelegenheid, om een goed middagmaal te krijgen in het Hotel Stad Lochem, bij Back, en in het Hotel Ampsen, en na den eten kan men dan nog bij ondergaande zon een heerlijke wandeling doen over het statige riddergoed Ampsen met zijne grootsche lanen en indrukwekkende, eeuwenheugende eiken. Het is inderdaad een der schoonste wandelingen, die men kan doen. De directie der tram heeft tus-

Figuur 3. 1889 Reisverslag in de krant.

Figuur 4. 1938 Eiken (blauw) langs pad.⁷

Figuur 5. 2023 Pad met eiken en beuken.⁸

¹ Kastelen in Gelderland, Lochem, Ampsen blz 294 t/m 296.

² Boek Historische buitenplaatsen in particulier bezit. Drs. Heimerick Tromp en drs Toita Henry-Buithuis. Blz 92-93.

³ HISGIS Gelderland.

⁴ Monumentaltrees.com: Monumentale bomen in het park van Kasteel Ampsen in Lochem.

⁵ 1929 Foto van de eiken Twaalf apostelen te Ampsen. Erfgoedcentrum Zutphen foto nr. HG07435.

⁶ 1850 Topografische kaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed website Groen Erfgoed.

⁷ 1938-1942 Kaart 1° bosstatistiek. Eik = blauw, beuk = zwart, loofboom = oranje, naaldboom = groen. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed website Groen Erfgoed.

⁸ 2023 Luchtfoto met langs het kerkepad verschillende soorten bomen, website topotijdreis.nl.

5

Bruine beuk te Zaltbommel (Beuk Zaltbommel)

Adres: Boschstraat, Zaltbommel | Gemeente: Zaltbommel
Monumentale bomenregister: 1684316

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

De bruine beuk staat op de Oude algemene Begraafplaats Bossche Poort. Aan het begin van de 19e eeuw mocht omwille van de hygiëne niet meer in de bebouwde kom begraven worden. In 1804 werd een commissie ingesteld om een oplossing te vinden voor Zaltbommel. Ze kozen er voor om een begraafplaats in te richten in het gedeelte binnen de wallen van het bastion Ravelijn, onderdeel van het vestingwerk van de stad. De eerste begrafenis zou in 1806 geweest zijn, maar de begraafplaats werd in 1810 ingewijd. De begraafplaats was in eerste instantie voor de Joodse en rooms katholieke gemeenschap.¹ Het achterste gedeelte met de bruine beuk, was bestemd voor de rooms katholieken. De zuidoosthoek was voor de joodse gemeenschap ingericht. Vanaf 1830 was er op de begraafplaats plek voor 'alle gezindheden'. De verschillende 'gezindheden' lagen van elkaar gescheiden door heggen en houten hekken.² De rechte grafrijen dateren nog uit deze periode.

In circa 1840 maakte de stadsarchitect van Zaltbommel, Francois Willem de Virieu, ontwerpen voor parken op de vestingwerken, inclusief de al bestaande begraafplaats op het bastion Ravelijn (fig. 1). Hij voegde de landschapsstijl aan de begraafplaats toe, met onder andere verschillende soorten solitaire bomen, boomgroepen en slingerende paden (fig. 2). De aanplant van de bruine beuk maakte hoogst waarschijnlijk deel uit van het ontwerpplan van De Virieu.³ De bruine beuk speelt een belangrijke rol in het parkbeeld, waarbij gebruik is gemaakt van een verscheidenheid aan bomen: er is 'geschilderd' met kleuren, boom- en bladvormen. De bomen vormen samen een prachtig parkbeeld (fig. 3).

De bruine beuk lijkt te bestaan uit een onderstam met daarop meerdere bomen als een bundel geënte zijn (fig. 4). De boom leek daardoor al snel ouder dan de boom werkelijk was. De bruine beuk is dus in circa 1840 geplant.

Bedreigingen en bescherming

Een bedreiging is het dilemma en de keuze voor behoud van de waardevolle historische grafzerken of voor het behoud van deze zeldzame, oude geënte bruine beuk. Omwonenden en vrijwilligers koesteren de boom, mede omdat een iconische boom is.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	5. Bruine beuk
Verhaal/gebeurtenis	Onderdeel parkontwerp van De Virieu.	●
Zeldzaamheid	Er zijn weinig oude meervoudig geënte bomen in NL, die 200 jaar oud zijn.	●
Zeer oud of veteraan	De aanplant in circa 1840.	●
Kampioen	De geënte boom is niet de oudste of dikste boom	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	De boom domineert het parkbeeld van de begraafplaats.	●

Figuur 1: circa 1840. Detail van de plankaart van begraafplaats.⁴

Figuur 2: 1920-1940 Luchtfoto van de zuidelijke bastions met de algemene begraafplaats Bossche Poort groen omcirkeld.⁵

Figuur 3: Bruine beuk als onderdeel van een 'schilderij' van bomen.

Figuur 4: 2024 De bruine beuk, met onderstam en enten.

¹ <https://www.online-begraafplaatsen.nl/begraafplaats/159/Oude-algemene-Begraafplaats-Bossche-Poort-Zaltbommel>

² Artikel Begraafplaats twee eeuwen oud door in het tijdschrift De Toren Regionaal archief Rivierengebied DT, 2001-04-26, 019.

³ Artikel Francois Willem de Virieu: een Bommels Weldoener en multitalent, in het tijdschrift Groen Vakblad voor ruimte in stad en landschap, 2014 nummer 12.

⁴ Ontwerptekening uit 1934 van de vestingwerken van Zaltbommel, door F.W. de Virieu. Regionaal archief Rivierland 3019-2611.

⁵ Nationaal Instituut voor Militaire Historie 2011-9069.

Gewone beuk in Westerkwartier (Leibeuk Grootegast)

Adres: Provincialeweg 187 Opende | Gemeente: Westerkwartier, voorheen Grootegast
Monumentale bomenregister: 1692296

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

Aan het eind van de 18^e eeuw was de opkomst van keuterboeren in Groningen en Friesland. De eerste boerderijen hadden een gevel van steen met daarachter bouw met hout.¹ De boerderij bij de leibeuk was ook een keuterboerderij uit het einde van de 18^e eeuw. De leibeuk is hoogst waarschijnlijk aan het eind van de 18^e eeuw geplant bij de bouw van de keuterboerderij.

De kleine keuterboerderij met nummer 181 had in 1811–1832 dezelfde eigenaar als het grote 'huis & erf' van de burens met nummer 180 (fig. 1). Dit was Jan Likels van Duinen. Hij bezat achter de boerderijen lange stroken grond tot aan de huidige Kaleweg.² De keuterboerderij werd waarschijnlijk verpacht.³

De keuterboerderij stond dicht bij de weg. De leibeuk stond op het erf en ongeveer 3 meter voor de voorgevel (fig. 1). De leibeuk stond ten zuiden van de voorgevel, ongeveer voor het linker raam (fig. 2). Daardoor functioneerde de leiboorn als levende zonwering voor ramen in de voorgevel van de keuterboerderij. Het zou kunnen, dat eens ten oosten van de leibeuk een tweede leibeuk heeft gestaan. In 2015 was de provinciale weg breder geworden dan in 1832. Daarbij werd over het erf van de keuterboerderij een fietspad aangelegd. De leibeuk stond sindsdien niet meer op het erf voor de gevel, maar tussen de autoweg en het fietspad.

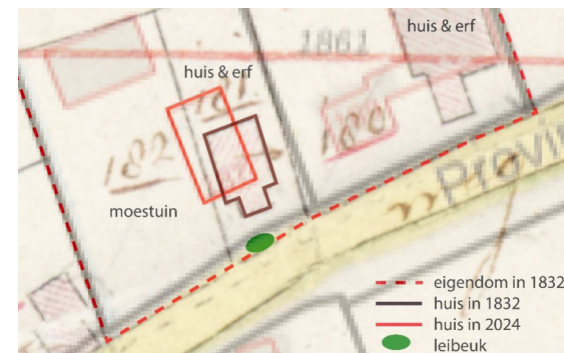
De oude keuterboerderij werd in 2015 na een brand vervangen door een nieuw huis in dezelfde bouwstijl.⁴ Dit huis werd enkele meters meer naar het noordwesten gebouwd. Sindsdien staat de boom op ongeveer 8 meter ten zuidoosten van de voorgevel van het nieuwe huis (fig. 3).

Bedreigingen en bescherming

Door de verplaatsing van het huis is de functie van de leibeuk als zonwering verloren gegaan. Daarnaast staat de leibeuk niet meer op het erf, maar tussen de provinciale weg en een fietspad. Dit zorgt ervoor dat de voormalige functie en de cultuurhistorische waarden van de boom voor een leek niet of nauwelijks zichtbaar is. Het is een wonder, dat de boom er nog staat. Het is onbekend wie of wat voor bescherming van de boom zorgt.

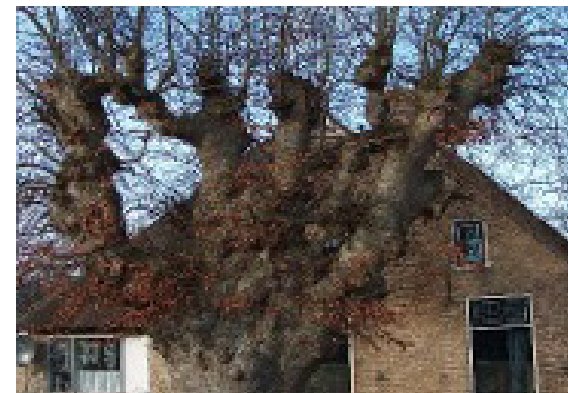
Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	6. Leibeuk
Verhaal/gebeurtenis	De leibeuk was het zonnescherm van de voormalige keuterboerderij.	●
Zeldzaamheid	Leibeuken komen niet of nauwelijks voor in Nederland.	●
Zeer oud of veteraan	De leibeuk is minimaal 200 jaar oud.	●
Kampioen	Het zou de enige of dikste leibeuk van NL kunnen zijn.	●
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	Het is een opvallende boom. Geen boom zal op de groeiplaats de kans krijgen om net zo oud en indrukwekkend te worden.	●

Figuur 1. Deze kaart bestaat uit de kadastrale kaarten uit 1811–1832 en 2024, die over elkaar zijn gelegd.²

De leibeuk stond in 1832 voor de keuterboerderij met kadastraal nummer 181 en is met een zwarte lijn overgetrokken. De contouren van het nieuwe huis hebben een rode lijn.

Figuur 2. Voor 2015.

Figuur 3. In 2024.

¹ Wikipedia

² Beeldbank RCE: MIN01015G02, RCE OAT01015G006

³ Groninger Archief in Boerderijen-brochure

⁴ Landelijk register van Monumentale Bomen

⁵ Beeldbank RCE: MIN01015G02, RCE OAT01015G006 en PDOK viewer

Zomereik in Horst ad Maas (Hagelkruiseik)

Adres: Gortmolenweg Horst | Gemeente: Horst aan de Maas
Monumentale bomenregister: 1685023

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

De Hagelkruiseik stond bij een knooppunt van paden en op een hoek van een akker. Het was aan het begin van de 19^e eeuw een open landschap met graslanden en akkers. De Hagelkruiseik was dus goed zichtbaar (groene cirkel in fig. 1 en 2). Bij de eik staat het Gortmeules Kruus, wat wijst op een verband met boerderij De Gortmeule. In 1811-1832 hoorde de akker met de huidige Hagelkruiseik nog niet bij de boerderij De Gortmeule.¹

Figuur 1: 1850 De eik stond langs de weg tussen akkers.⁴

Figuur 2: 1960 Huizen en erven kwamen dichterbij te staan.⁵

Het verhaal gaat dat Hannes Hoeymakers, ook genoemd Gortmolens Hannes, op een zondagavond door het veld liep en een vrouw uit de buurt ontmoette. Er was onlangs een flinke hagelbui gevallen. Hannes vroeg aan de vrouw of zij tegen hagel verzekerd was. "Ja zeker" zei ze, "bij die mijnheer daar". En zij wees naar het kruis. Waarna Hannes in 1915 het kruis bij de eik bij een T-splitsing van wegen door akkers plaatste.² De eik stond er al, toen het Gortmeules kruus door Hannes bij de eik werd geplaatst.

Nog steeds zijn nazaten van Hannes, de Hoeijmakers, eigenaar van de boerderij, de landerijen van De Gortmeule. De grond met de Hagelkruiseik is van de gemeente Horst. De omgeving van de Hagelkruiseik is de afgelopen eeuw geleidelijk geslotener geworden. Aan de oost- en zuidkant zijn kassen gebouwd. Aan de zuidkant staan laanbomen langs een pad en ligt een erf met loodsen (fig. 3).

Figuur 3: Loodsen, kassen en laanbomen dichtbij de eik.⁶

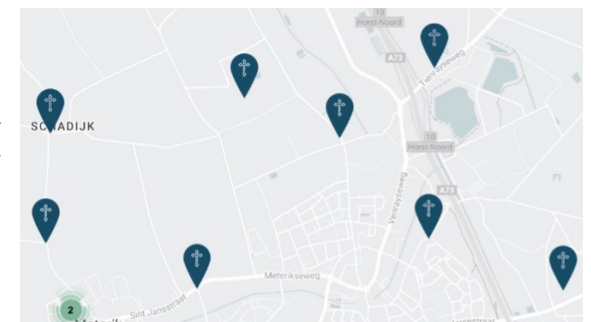
Hagelkruisen staan vandaag de dag nog steeds langs wegen, met name in de katholieke regio's van Nederland. Ze werden over het algemeen geplaatst om boze geesten af te weren en schade aan hun gewassen te voorkomen. Bij veel van deze kruisen staat een boom. Soms ook zo oud als de Hagelkruiseik langs de Gortmolenweg.³ Ten noorden van Horst staan nog zeven andere kruisen, meestal bij of met een boom (fig. 4).

Bedreigingen en bescherming

De toenemende bebouwing en hoge beplanting zijn een bedreiging voor de zichtbaarheid van de Hagelkruiseik. Enkele omliggende akkers zijn nog steeds eigendom van nazaten van Hannes Hoeymakers en een onderdeel van Landgoed de Gortmeule, waaraan het verhaal van de boom gekoppeld is. De gemeente poogt de boom te beschermen.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	7. Hagelkruiseik
Verhaal/gebeurtenis	Het verhaal van Hannes.	●
Zeldzaamheid	Er bestaan in NL veel ensembles van kruisen bij oude bomen.	○
Zeer oud of veteraan	Het is een volwassen boom.	○
Kampioen	De Hagelkruiseik is in NL niet het oudst of het dikst.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	De grote boom is zeer beeldbepalend in het landschap.	●

Figuur 4: In Horst aan de Maas staan meerdere wegkruisen.⁷

¹ Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, MIN11043A02 en OAT11043A014

² <https://www.landschapshorstaandemaas.nl/over-ons-landschap/bijzondere-plekken/kaart#/bijzondere-plekken/category-kruisen-en-kapellen/marker-kruis-52?showPopup=true>

³ Wikipedia.

⁴ Website Groen Erfgoed van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁵ www.topotijdreis.nl

⁶ Website Groen Erfgoed van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁷ <https://www.landschapshorstaandemaas.nl/over-ons-landschap/bijzondere-plekken/kaart#/bijzondere-plekken/category-kruisen-en-kapellen/marker-kruis-52?showPopup=true>

Adres: Hoek Achterstraat/Vrachelsestraat in Den Hout | Gemeente: Oosterhout
Monumentale bomenregister: 1680745

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

Historische aktes vermelden sinds 1353 een heilige of grote eik in Den Hout. In 1614 markeerde de Heilige Eik de grens tussen Den Hout en Vrachelen.¹ In de aktes is alleen niet zichtbaar hoe oud de vermelde boom was en hoe de boom eruit zag. Gelukkig zijn er ook kaarten met de boom gemaakt en zijn er landmeters en kunstenaars geweest, die de aanwezigheid van bomen heb ingetekend of vermeld.

De heilige eik in Den Hout werd in 1620 ingetekend op een kaart van de Zuid-Hollandse waard (fig. 1). In 1821 tekende landmeter Fritsens de boom zowel op de kadastrale verzamelkaart als op de kadastrale minuutkaart (fig. 2 en 3). Op de betreffende kadastrale kaart is goed zichtbaar, dat de heilige eik al hol en verkleind was. De standplaats was nog steeds de grens tussen Den Hout en Vrachelen. In de Atlas van Stolk staat de heilige eik getekend als een veterane boom, namelijk hol, met gaten en enkele horizontale takken (fig. 4.). In 1877 had de heilige eik ook een grote holte en nog één grote vitale tak (fig. 5). Op bijna alle topografische minuutkaarten wordt de heilige eik in Den Hout als vermeld en in 1882 als zwarte stip (fig. 6). De Heilige eik in Den Hout is waarschijnlijk in de 13e of begin 14e eeuw aangeplant.

De Heilige eik was een grensboom en volgens een sage, zou vroeger in de holle stam een kluizenaar gewoond hebben. De zwarte binnenkant zouden restanten zijn van de plek waar hij de gerookte ham hing.²

Bedreigingen en bescherming

De heilige eik is eeuwen lang indrukwekkend genoeg geweest om vermeld en getekend te worden. De bedreiging komt doordat de omgeving van de boom nu vrij armoedig oogt. Daardoor valt de boom te weinig op en wordt de cultuurhistorische waarde van de Heilige eik onderschat. De boom heeft enige bescherming, doordat boomdeskundigen en -liefhebbers de boom kennen.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	8. Heilige eik
Verhaal/gebeurtenis	Grensboom en de sage van de kluizenaar.	●
Zeldzaamheid	Zulke oude grensbomen zijn zeldzaam in NL.	●
Zeer oud of veteraan	Veteraan van de veteranen	●
Kampioen	Eén van de oudste bomen van NL.	●
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	Te oud om te vervangen.	●

Figuur 1. 1620 Kopie uit 1625 met bomen huizen en wegen.³

Figuur 2. 1821 Een oude eik op de kadastrale verzamelkaart.⁴

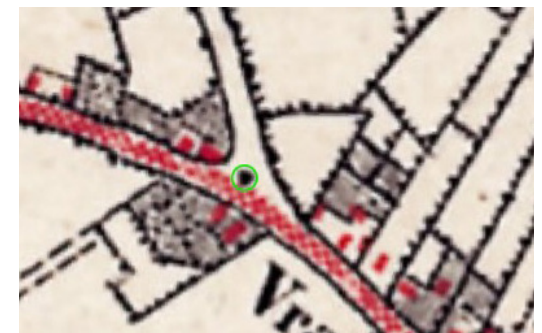
Figuur 3. 1821 Holle eik op de kadastrale kaart.⁵

Figuur 4. 1832 Holle eik met gaten en een paar takken.⁶

Figuur 5. Holle eik met enkele vitale takken.⁷

Figuur 6. 1882 De eik als zwarte stip op de splitsing van wegen.⁸

¹ Boek De wortels van ons land door Joris Hellevoort.

² Wikipedia met verwijzing naar het Noord-Brabantsch Sagenboek/ J. R. W. Sinnighe. – Zutphen: W.J. Thieme & Cie. – [1933], p. 283.

³ 1620 Detail van 1916 – Gewaarmerkte kopie van 1625 door Jan Pietersz. Dou, naar een origineel van 1620 door Jacob Jan Symonsz. Nationaal Archief Toegang: 4.VTH [1500/1875]. Inventarisnummer: 1916.

⁴ 1821 Detail van Kadastrale verzamelkaart van de gemeente Oosterhout door landmeter Fritsens, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed MIN10117VK1.

⁵ 1821 Detail van Kadastrale minuutkaart van de gemeente Oosterhout door landmeter Fritsens, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed MIN10117P01.

⁶ 1832 Tekening uit de Atlas van Stolk objectnr 41990, www.atlasvanstolk.nl.

⁷ 1877 Tekening uit een prentenboek, Museum Paul Tétar van Elven, Delft.

⁸ 1882 Detail van Topografische minuutkaart, www.topotijdreis.nl.

Hollandse linde in Heiloo (Linde op de Kattenberg)

Adres: Heilooër bos van Landgoed Nijenburg | Gemeente: Heiloo
Monumentale bomenregister: 1684316

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

Nijenburg werd tussen 1576 en 1636 gesticht als hofstede. Rond 1707 liet de eigenaar Gerhard van Egmond van de Nijenburg een nieuw hoofdhuis bouwen en een park in de barokke stijl aanleggen. Het park kreeg hoge hagen, vijvers, vormbomen en tuinbeelden (fig. 1 en 2).^{1,2,3} De grond die vrij kwam bij het uitgraven van de 'komvijver' voor het huis werd gebruikt om aan de overkant van de weg de Kattenberg aan te leggen. Het hoogste punt van de Kattenberg werd aan het einde van een zichtlijn vanuit het park langs het huis aangelegd. Aan de lagere noordkant lag een pad omhoog. De Kattenberg werd omringd door een lanenstelsel. Het perceel ten westen van de Kattenberg bleef open. De hoge top van de Kattenberg was goed zichtbaar (fig. 1).

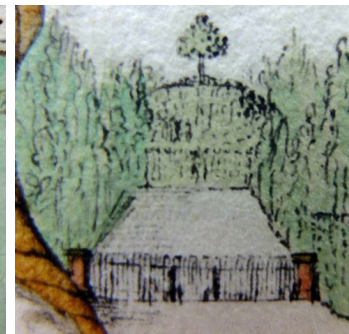
De linde op de Kattenberg is tussen 1707 en 1710 geplant.^{4,5} Op de kaart uit 1761 had de linde dezelfde opgaande vorm als de laanbomen en de bomen in de boomvakken voor het huis (fig. 1). De linde had rond 1900 en in 1960 een rechte stam, met daarboven vanuit één punt een sterk vertakte kroon. Misschien is deze vertakking een restant van een barokke vormsnoei, maar de linde kan op een gegeven moment ook geknot en daarna weer sterk vertakt uitgelopen zijn (fig. 3 en 4).

Bedreigingen en bescherming

De linde op de Kattenberg is in de regio Alkmaar bekend en veel bezocht. Een paar jaar geleden is de bolvorm van de Kattenberg teruggebracht. Door het herstel van de heuvel, is de linde wel goed zichtbaar en heeft het ensemble van de linde en de heuvel weer allure. Deze allure en de zichtbaarheid kan de linde beschermen. Het is nu afwachten, hoe de linde op de grondverplaatsingen op de heuvel reageert. Helaas is de boom in 2023 tijdens de storm Polly gehalveerd. De linde is daardoor minder imposant geworden

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	9. Linde op de Kattenberg
Verhaal/gebeurtenis	De linde maakt deel uit van de parkaanleg uit 1707.	●
Zeldzaamheid	Van de historische linden op heuvels in parken, is de linde op de Kattenberg één van de laatste nog bestaande bomen in NL.	●
Zeer oud of veteraan	De linde is tussen 1707 en 1710 geplant en veteraan.	●
Kampioen	Er zijn in NL oudere bomen dan de linde.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	De linde staat op een markante heuvel en is een blikvanger.	●

Figuur 1. 1761 Links: Kaart met Nijenburg. Langs de vijvers staan zuilvormige bomen en hagen. Midden: een detail van de kaart met de Kattenberg. Rechts: een detail van het vooraanzicht van de Kattenberg. Voor het huis staan bomen in vierkantsverband. In de lanen en op de Kattenberg zijn dezelfde vorm bomen getekend.⁶

Figuur 2. 1790 Litho van de voorkant van het huis met de komvijver en vormbomen. Langs de komvijver stonden de hagen en vormbomen net als op de kaart uit 1761. De linde op de Kattenberg staat niet op deze tekening.⁷

Figuur 3. 1893-1903 Twee grote bomen op de berg, vanuit het NW.⁸

Figuur 4. 1960 Vanuit het ZO een pad de berg op.⁹

¹ Noord-Hollands Arcadia door Christian Bertram met bijdragen van Erik A. de Jong. Blz. 211 t/m 213. (2005)

² Nijenburg te Heiloo door mr. J.H. Rombach, 1987

³ Ontwerptekening van de tuin van Nijenburg uit omstreeks 1707. Regionaal Archief Alkmaar. Vereniging Hendrick de Keyser, Jaarverslag 2004.

⁴ Met dank aan mondelinge mededelingen van Willem Zielemans, die zijn jeugd op en naast de Nijenburg doorbracht en nog regelmatig zijn familie in Heiloo bezoekt.

⁵ Nijenburg te Heiloo door mr. J.H. Rombach, 1987

⁶ 1761 Kaart van de Plantagie van 't Huis Nijenburg met zijn bossen, lanen, weegen en gedeelte der landerijen. Door D. de Vries Regionaal Archief Alkmaar, Inventaris van het archief van de familie Van Foreest (10685), 1422-1979 nummer 871

⁷ 1790 Voortuin met komvijver van Nijenburg Heiloo door H Taverier Heiloo 027 bergnr 1500 uit boek Noord Hollands Arcadie, Christian Bertram.

⁸ 1893-1900 Foto linde op de Kattenberg Noord-Hollands Archief 162-21570.

⁹ 1960 Kattenberg in Heilooërbos, Regionaal Archief Alkmaar RAA003004216.

10 | Zomereik in Tubbergen (Kroezeboom)

Adres: Fleringer es | Gemeente: Tubbergen
Monumentale bomenregister: 1685128

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

De Kroezeboom staat op de noordelijke rand van de Fleringer es bij Tubbergen (fig. 1 en fig. 2). De Kroezeboom stond 340 meter ten zuiden van de markegrens tussen Tubbergen en Fleringen. Vermoedelijk hebben boeren deze eikenboom geplant als markeboom, een markeringspunt om hun gemeenschappelijke gronden eerlijk te verdelen.¹

Tijdens de reformatie mochten katholieken hun kerken niet meer gebruiken. Een overlevering vertelt dat rond 1610 'door de huisgeestelijken der heeren van Enschede, Heringhaven en Weemselo in de geestelijke behoeften voorzien werd, nu eens op die huizen, dan weder in de open lucht onder den Kroezenboom, een eik die nog in den Vleringeresch staat'.² De zomereik heette dus rond 1600 al Kroezeboom, waarschijnlijk omdat een kruis of de kapel het 'hilligen huesken' bij de zomereik stond.³ Volgens een overlevering kwamen in 1687 op een zondagochtend bezoekers naar de Kroezenboom om onder de 'eeuwenheugende eik een godsdienstoefening' bij te wonen. Daarvoor werd een draagbaar altaar in de schaduw van de boom opgeslagen.⁴ De Kroezeboom was in rond 1600 aantrekkelijk genoeg voor groepsbijeenkomsten. De aanplant was daarom waarschijnlijk al tussen 1500 en 1550.

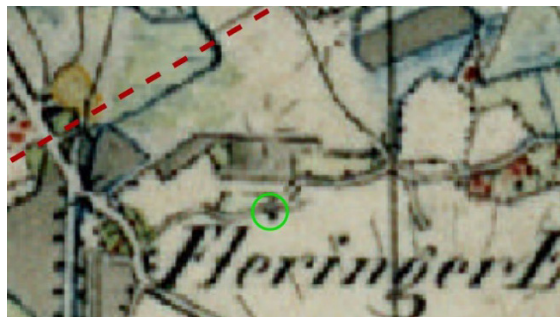
In 1809 kregen de katholieken hun Sint Pancratiuskerk in Tubbergen terug. Een eeuw later werd deze teruggave gevierd met een processie naar de Kroezeboom met een nieuwe Heilig hart kapel. In 1916 werd de Kroezeboom en een stuk grond met een straal van 20 meter aan de Sint Pancratiusparochie geschonken, vanuit het nalatenschap van Lodi E.F.J. baron von Bönninghausen. In 1923 vond een bedevaart naar de Heilig Hart Kapel bij de Kroezeboom plaats (fig. 3). De Heilig hartkapel werd in 1944 vervangen door de huidige kapel. Tot aan de Tweede Wereldoorlog droeg men ieder jaar in de zomer een mis op bij de Kroezeboom. De Kroezeboom en de kapel bleven tientallen jaren een plek voor katholieke en later ook oecumenische activiteiten, zoals in de vredesweek (fig. 4).⁵

Bedreigingen en bescherming

De Kroezeboom is beroemd en heeft een naam. Het ensemble van de Kroezeboom en de kapel heeft nog steeds een maatschappelijke functie. Dit zorgt voor draagvlak onder de bevolking, waardoor vanuit de boom cultuurhistorisch erfgoed perspectief bescherming geniet. De omgeving rond de Kroezeboom is open gebleven, maar de historische akker zijn vervangen door uniforme raagraslanden.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	10. kroezeboom
Verhaal/gebeurtenis	De boom is al eeuwen een rituele plek.	●
Zeldzaamheid	De combinatie van ouderdom en eeuwen oude rituelen is zeldzaam NL.	●
Zeer oud of veteraan	De boom was in 1687 al groot genoeg voor schaduw bij een gebedsbijeenkomst.	●
Kampioen	Waarschijnlijk een van de oudste zomereiken van NL.	●
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	De oude en solitaire boom is beeldbepalend en onvervangbaar.	●

Figuur 1: 1850 Topografische veldkaart met Fleringer es.⁶

Figuur 2. 2023 Luchtfoto.⁷

Figuur 3. 1923 Bedevaart bij de Kroezeboom en kapel.⁸

Figuur 4. 1986 Gebedsbijeenkomst bij de Kroezeboom en kapel.⁹

¹ Meertens Instituut van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, <http://bedevaart.meertens.knaw.nl/plaats/769>.

² Verzameling van stukken die betrekking hebben tot Overijsselsch regt en geschiedenis. Hoofdstuk 'Bijdrage tot de kerkelijke geschiedenis van Tubbergen', blz. 84 en 85. Door Mr. R.E. Hattink in 1874.

³ Meertens Instituut van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, <http://bedevaart.meertens.knaw.nl/plaats/769>.

⁴ Twentse Post, 1971 nr 10 blz 8, met verwijzing naar het artikel: Kerkelijk en Wereldlijk Twente, 1909, blz. 175 en verder. 'Historische schetsen' door streekhistoricus Willem G.A.J. Röling.

⁵ Website van de Heilige Pancratius Parochie <https://hpancratius.nl/kroezeboom/>.

⁶ Website Groen Erfgoed van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

⁷ Website Groen Erfgoed van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

⁸ Website Meertens Instituut met verwijzing naar 'Foto van een bedevaart in juli 1923 bij de Kroezeboom en de H. Hart van Jezuskapel. Uit de Katholieke Illustratie van 11 juli 1923.'

⁹ Website Meertens Instituut: Gebedsbijeenkomst bij de Kroezeboom op zaterdag 27 september 1986. Foto Dagblad Tubantia.

Gewone plataan in Zwolle (Plataan Potgietersingel)

Adres: **Potgieterssingel in Zwolle** | Gemeente: **Zwolle**
Monumentale bomenregister: **1689102**

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

De plataan staat op de plek van een voormalige verdedigingswal van het bastion Suikerberg te Zwolle uit ongeveer 1600. Aan het begin van de 19^e eeuw waren de wallen van het bastion beplant met laanbomen (fig.1). Volgens een verhaal is de plataan door Napoleon Bonaparte geplant. Maar rond 1835 werd het bastion omgevormd tot een park in de landschapstijl, naar ontwerp van Hendrik van Lunteren. Daarbij werd de wal op de plek van de plataan geslecht en met solitaire bomen beplant (fig. 2, 3, 4 en 5).

Het huidige terrein waarop de plataan staat, is de achtertuin van Koestraat 6. Het was een voornaam pand, waar in 1832 de Groote Sociëteit gehuisvest was. Het pand stond tussen 1811 en 1832 dichtbij de binnenwal van het bastion (fig. 1). In 1878 was de tuin van de Groote Sociëteit uitgebreid, met aan de kant van het bastion afgeronde hoeken (fig. 2).

Op luchtfoto's uit 1920–1940 en 1944 zijn grote laanbomen zichtbaar op de oostelijke wal van het voormalige bastion. Op de lagere delen van het park stonden verschillende soorten solitaire bomen. Zo ook de grote plataan in de achtertuin van Koestraat 6, grenzend aan de Potgieterssingel (fig. 3, 4 en 5). De plataan en een nabije andere plataan lijken de laatste Van Lunteren-bomen op het voormalige bastion Suikerberg. De plataan is hoogstwaarschijnlijk rond 1835 door Hendrik van Lunteren aangeplant.

De achtertuin van Koestraat 6 is nu een parkeerplaats met geschoren heesters en enkele solitaire bomen. Om de achtertuin staat een raster met prikkeldraad. Het verband van de plataan met de rest van het park op de Potgieterssingel is daardoor onzichtbaar geworden (fig. 6).

Bedreigingen en bescherming

De omgeving is veranderd in een parkeerplaats zonder allure, waardoor de plataan verloren in de omgeving staat. Het huidige gebruik van de omgeving lijkt belangrijker dan het behoud van de plataan en de verbinding met het park van Hendrik van Lunteren. Alleen de omvang van de boom kan de boom beschermen.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	11. Plataan
Verhaal/gebeurtenis	Hendrik van Lunteren was een gerenommeerde landschapsarchitect. Het verhaal van de aanplant door Napoleon.	●
Zeldzaamheid	In NL zijn meerdere 200 jaar oude en grote platanen.	○
Zeer oud of veteraan	De plataan is ongeveer 190 jaar oud.	●
Kampioen	Het is niet de oudste en dikste plataan van NL.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	De plataan is de grootste boom van de omgeving. Zo'n boom is onvervangbaar.	●

Figuur 1. 1811–1832 Bomen op de wallen.¹

Figuur 2. 1878 Vergrote achtertuin.²

Figuur 3. 1944 Laan en solitaire bomen.³

Figuur 4. 1905–1911 Potgieterssingel met park in de landschapstijl⁴

Figuur 5. 1920–1930 Laanbomen en solitaire bomen.⁵

Figuur 6. Potgieterssingel met parkeerplaatsen, een asfaltweg, geschoren heesters en rechts twee oude platanen. De voorste plataan is het onderzoeksobject.⁶

¹ 1811–1832 Kadastrale kaart. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Beeldbank MIN04061F02.

² 1878 Plattegrond van Zwolle met gebouwen en bruggen. Collectie Overijssel ZIH–CO_1678_1547_0001.

³ 1944 RAF luchtfoto. DOTKA 201_05_3122_Zwolle_1944.

⁴ 1905–1911 Ansichtkaart van de Potgieterssingel en de achterkant van huizen aan de Koestraat. De Groote Sociëteit en de plataan staan achter de verhoogde rand, maar zijn niet zichtbaar op de foto. Collectie Overijssel ZIHCO_1679_5173_0001.

⁵ 1920–1930 Vogelvluchtfoto van de binnenstad van Zwolle. Nederlands Instituut voor Militaire Historie 2011–0695.

⁶ 2023 Schermafbeelding van Google Maps Street View.

Adres: **Bij Postweg 16 De Glind** | Gemeente: **Leusden**
Monumentale bomenregister: **1682674**

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

Uit oeroude rekeningen in het archief van landgoed Stoutenburg blijkt, dat de Droffelaar al in de 14e eeuw bestond. De boerderij lag op een dekzandrug, omringd door drassige gebieden. De percelen van de boerderij hebben de vorm van een kampenverkeveling, terwijl de in de later ontgonnen drassige gebieden sprake was van een strokenverkeveling. De oostgrens van het erf is al eeuwen de grens tussen de provincies Utrecht en Gelderland. Tot 1536 was de boer zelf eigenaar van de boerderij. Daarna werd het generaties lang een pachtboerderij van leden van de familie Hackfort/Bentinck. Deze familie had in Nederland veel grondbezit.¹

In 1826 kocht Joan Wilhelm Baron van Gülcher de Droffelaar. Rondom het erf stonden toen (hakhout)bossen en langs de zuid-oostkant een bos met opgaande bomen. (fig. 1) Deze opgaande bomen waren een teken van rijkdom, want de investering in opgaande bomen kon pas enkele generaties later als timmerhout geoogst worden. Vanaf 1901 werd de Droffelaar van de familie De Beaufort en werd het eigendom van de Droffelaar in 1948 samengevoegd met hun landgoederen in de regio.²

In 1910 stonden vier eiken voor de boerderij. (fig. 3) In 1938 werd op de kaart voor de boerderij een rij volwassen eikenbomen weergegeven. Schuin naar het noorden een stond een rij volwassen loofbomen langs een pad, waarvan de linde het laatste restant is. Langs de wegen stonden laanbomen. Buiten het erf lagen in 1938 hakhoutbossen. (fig. 2) Op een foto uit 1959 staat een indrukwekkende en fors geknotte linde. De familie Hardeman was in 1981 pachter en vertelde, dat de eiken en de lindes in 20 jaar nauwelijks waren veranderd. Er waren toen nog de huidige drie eiken over.^{3,4} De eiken en de linde zijn dus erg oud.

De functie van de bomen is onbekend. Ze zijn na 1536 geplant, toen de Droffelaar een pachtboerderij van rijke families was.

Bedreigingen en bescherming

De pachter heeft geen belang bij de bomen en gebruikt het hele erf intensief. De eiken staan vrij dicht bij de boerderij en vallende takken kunnen de boerderij beschadigen.

Doordat de bomen samen een eeuwenoud ensemble vormen, vallen ze op en zijn ze daardoor bekend en redelijk geliefd.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	12. Eiken en linde
Verhaal/gebeurtenis	Eigenaren pronkten met opgaande bomen.	●
Zeldzaamheid	Ensemble van 4 eeuwenoude bomen op een erf komt weinig voor.	●
Zeer oud of veteraan	De bomen zijn na 1536 aangeplant.	●
Kampioen	Er zijn oudere en dikkere bomen.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	Het ensemble van 4 bomen is beeldbepalend.	●

Figuur 1. 1826 Kaart met het gebruik, met veel bos.⁵
Linde met doorgetrokken en eiken met onderbroken cirkel.

Figuur 2. 1938-1942 Kaart met eiken (blauw), loofbomen (oranje), beuken (zwart) en hakhout (lichtgroen).⁶

Figuur 3. 1910 Foto met 4 eiken.⁷

Figuur 4. 1959 Links de geknotte linde, rechts een van de eiken.

¹ Geschiedenis van enkele boerderijen in Snorrenhoef (Droffelaar, Hardeveld, 't Hoendernest, Vicarie), door W. Bos

² Geschiedenis van enkele boerderijen in Snorrenhoef (Droffelaar, Hardeveld, 't Hoendernest, Vicarie), door W. Bos

³ Geschiedenis van enkele boerderijen in Snorrenhoef (Droffelaar, Hardeveld, 't Hoendernest, Vicarie), door W. Bos

⁴ 1981 Uit artikel De reuzen van boerderij "Droffelaar".

⁵ 1826 Kadastrale minuutkaart en onderlegger Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, MIN06039G01 en OAT06039G003

⁶ 1926 Kaart van de 1e bosstatistiek, website Groen Erfgoed van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁷ 1910 Archief Eemland AFT004000270

13 | Hollandse linde in Overberg (Aanplaklinde)

Adres: Haarweg in Overberg | Gemeente: Utrechtse Heuvelrug
Monumentale bomenregister: 1682707

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

De aanplaklinde staat op de plek waar de weg van Scherpenzeel een bocht maakte. Langs deze weg stonden in 1743 laanbomen. De Haarsteeg/Haarweg stond in 1743 nog niet op de kaart. De grens tussen de Heerlijkheden Zuilenstein en Amerongen lag op ruime afstand ten westen van deze weg. De Aanplaklinde is dus niet als grensboom aangeplant. In 1743 werd op de kaart een flauwe slingingering in de weg naar Amerongen weergegeven (fig. 1). In 1811-1832 en 1850 kwam de weg van Scherpenzeel naar Amerongen, de Heuvelsdijk, haaks uit op de Haarsteeg/Haarweg. De huidige Aanplaklinde staat nu precies op de kop van voormalige de T-splitsing (fig. 2 en 3). De Aanplaklinde kan dus tussen 1811 en 1832 aangeplant zijn als bakenboom.

Volgens de kaarten uit 1743, 1850 en in 1938-1942 werden de wegen rond de Aanplaklinde begeleid door laanbomen (fig. 1, 3 en 4). De Aanplaklinde zou dus ook een voormalige laanboom voor 1811 aangeplant kunnen zijn.

Gerrit de Graaff bezocht de Aanplaklinde in 1982 en beschreef zijn bevindingen in een artikel. De Aanplaklinde was in 1926 28 meter hoog. De loopgraven, waarover De Graaff schreef, lagen niet bij de Aanplaklinde, maar noordelijker en dwars door de weilanden (fig. 5). De Aanplaklinde werd bij zijn bezoek toen gebruikt voor het aankondig van sjoelen met de buurtvereniging (fig. 6). De boom zou al sinds mensenheugenis als aanplakboom gebruikt zijn en zat vol roestige spijkertjes, spelden en punaises.¹

Bedreigingen en bescherming

De Aanplaklinde heeft haar aankondigingsfunctie verloren, maar is beroemd en heeft een verhaal. Daardoor wordt de boom gekoesterd en beschermd.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	
Verhaal/gebeurtenis	Punt van aankondigingen in Overberg.	●
Zeldzaamheid	Laatste aanplakboom in NL?	●
Zeer oud of veteraan	De boom is veteraan.	●
Kampioen	Niet de oudste linde van NL.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	Beeldbepalend	●

13. Aanplaklinde van Overberg

¹ 1982 De "aanplakboom" van Overberg door Gerrit de Graaff.

² 1743 Bernard de Roy, kaart van Utrecht met randen Gelderland en Holland HUA X76045 - 216005

³ 1811-1832 kadastrale minuutkaart met tekst uit onderliggende aanwijzende legger. Beeldbank RCE MIN06005A02 en OAT06005A011.

⁴ 1850 Topografische kaart, website Groen Erfgoed Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁵ 1938-1942 kaart 1e Bosstatistiek, website Groen Erfgoed Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁶ 1944 Luchtfoto door RAF, 125_01_3108_Overberg_1944_DOTKA

⁷ 1982 Uit het artikel De "aanplakboom" van Overberg door Gerrit de Graaff.

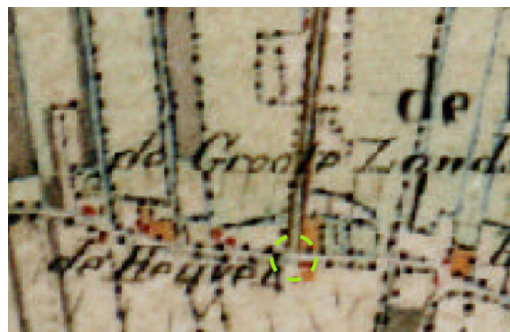
⁸ 1982 Uit het artikel De "aanplakboom" van Overberg door Gerrit de Graaff.

Figuur 1. 1743 Weg naar Amerongen.²

Figuur 2. 1811-1832 T splitsing bij de boerderij.³

Figuur 3. 1830-1850 Boom op T splitsing bij de boerderij. Langs de wegen staan laanbomen.⁴

Figuur 4. 1938-1942 Heuvelsdijk met laaneiken en kruist spoorweg De T-splitsing is naar het westen verschoven.⁵

Figuur 5. 1944 Loopgraaf tussen de sporen.⁶

Figuur 5. 1982 Aankondiging op de boom.⁷

Figuur 5. 1982 Boom in de winter.⁸

Adres: Schoorse Oudedijk, Biezeling | Gemeente: Kapelle
Monumentale bomenregister: 1691464

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

De huidige plaats Biezeling had in 1650 een haven, die vanaf de Westerschelde bereikbaar was via de kreek de Bieseling. Langs de kreek de Bieseling en de Westerschelde lagen zeedijken, die boomloos waren. (fig. 1) In 1750 was aan de oostkant van de Bieseling een stuk van de Schoorse zeedijk recht getrokken. (fig. 2) Dit stuk zeedijk in 1756 de oostkant van de Willem Anna polder, die in de monding van de Biezeling werd aangelegd.¹ Enkele oude zeedijken werden daarvoor binnendijken, die vervolgens beplant werden met laanbomen.² De Schoorse zeedijk werd toen de binnendijk de Schoorse Oudedijk met daarop de huidige Grenslinde. (fig. 3) Het aanplantjaar van de Grenslinde ligt daardoor tussen 1756 en 1850.

Tussen 1943 en 1945 werden veel laanbomen op de binnendijken gekapt. Enkele bomen bleven behouden, waaronder de Grenslinde. (fig. 5, 6 en 7). Deze oude en markante linde op de Schoorse Oudedijk wordt Grenslinde genoemd. Er zijn alleen geen aanwijzingen gevonden, dat de oude linde als een grensboom aangeplant is. De huidige Grenslinde is vermoedelijk een laanboom van de tweede of derde lichting laanbomen, die op de Schoorse Oudedijk stonden. De in 1943/1944 gekapt laanbomen waren jonger. (fig. 6 en 7)

Bedreigingen en bescherming

Vanwege het huidige veiligheidsbeleid tegen overstromingen, krijgen enkele binnendijken weer een waterkerende functie. Voor de veiligheid wil men deze oude binnendijken boomvrij maken en houden. Dat kan leiden tot de kap van de Grenslinde. De boom wordt nu beschermd, doordat enkele omwonenden voor de boom opkomen vanwege de ouderdom.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	14. Grenslinde
Verhaal/gebeurtenis	Voormalige laanboom op een binnendijk.	●
Zeldzaamheid	In Zuid Beveland staan meer oude linden op binnendijken.	○
Zeer oud of veteraan	De boom heeft een veteraanstatus.	●
Kampioen	Is niet een van de oudste linde als laanboom in NL.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	Is als een van de enige als dijkboom behouden.	●

Figuur 1. 1650 Biezeling met een haven.³

Figuur 2. 1750 Stuk Schoorse zeedijk is recht gemaakt.⁴

Figuur 3. 1850 De Biezeling is helemaal ingepolderd.⁵

Figuur 4. 2023 Foto met genoemde locaties.⁶

Figuur 5. 1938-1942 Op de binnendijken stonden lanen met iepen (rood), linden/populieren (bruin). De blaadjes zijn behouden bomen, die in het Landelijk register Monumentale bomen staan. Op de binnendijk van de Willem Anna Polder staan drie geregistreerde monumentale linden en één plataan.⁸

Figuur 5. In juli 1943 Grenslinde was ouder dan de laanbomen.⁷

Figuur 6. In september 1944 waren alle laanbomen gekapt. De oude linde bleef staan.¹⁰

¹ <https://encyclopedievanzeeland.nl/Willem-Annapolder>

² <https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/zeeland-dijkenland>

³ <https://kaarten.zeeland.nl/map/cultuurhistorie>

⁴ <https://kaarten.zeeland.nl/map/cultuurhistorie>

⁵ Topografische kaart 1850, Kaarten Groen Erfgoed van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁶ Luchtfoto 2023, Kaarten Groen Erfgoed van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁷ 1ste kaart van de 1ste bosstatistiek 1938-1942, Kaarten Groen Erfgoed van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁸ <https://www.bomenstichting.nl/monumentale-bomen/landelijk-register-van-monumentale-bomen.html>

⁹ RAF luchtfoto D-851-542, 4052, DOTKA originals.

¹⁰ RAF luchtfoto 039_05_3226, DOTKA originals.

15 | Paardenkastanje in Leiden (Paardenkastanje Rapenburg)

Adres: **Rapenburg 40** | Gemeente: **Leiden**
Monumentale bomenregister: **1694312**

Geschiedenis en schatting aanplantjaar

De paardenkastanje staat in een zeer oud deel van de binnenstad van Leiden. Namelijk in een achtertuin die bij een voornaam huis op Rapenburg 40 hoort. Deze achtertuin grenst aan het Pieterskerkhof. De paardenkastanje staat dichtbij een monumentale muur uit het midden van de 17e eeuw. Deze muur is een restant van een huis met pilastergevel met een zandstenen ingang (fig. 1 en 2).¹ In de periode 1811–1832 resteerde alleen de muur van het huis uit de 17e eeuw. Enkele jaren later stond opnieuw een gebouw tegen de muur. Dit gebouw tegen de muur is in de 19e eeuw afgebroken, waarna de paardenkastanje geplant kon worden (fig. 3 en 4). De paardenkastanje is vermoedelijk aan eind van de 19e of aan het begin van de 20e eeuw aangeplant.

De rol van de paardenkastanje in het ontwerp en de eventuele historische aanleg van de achtertuin van Rapenburg 40 is onbekend (fig. 5).

De wortels van paardenkastanje veroorzaken schade aan onder andere de trap van de ingang in de monumentale muur (fig. 6).

Bedreigingen en bescherming

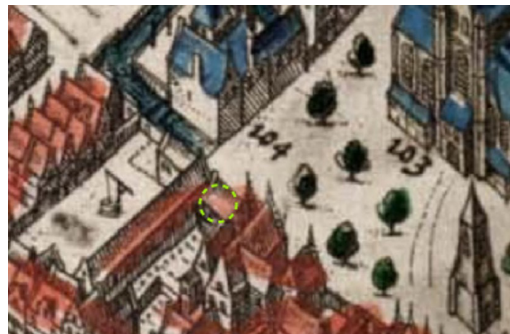
De paardenkastanje en de muur hebben beide een cultuurhistorische waarde, maar gaan slecht samen. Er moet gekozen worden uit:

- behoud van de boom met schade aan de trap bij de ingang.
- het verwijderen van de boom en een restauratie met een langdurig behoud van de trap.

De cultuurhistorische waarde van de paardenkastanje lijkt lager dan de bouwhistorische waarde van de muur en/of de trap van de ingang.

Cultuurhistorische erfgoedwaarde

Type	Toelichting bij waardering	15. Paardenkastanje
Verhaal/gebeurtenis	Geen	○
Zeldzaamheid	Is niet zeldzaam in binnensteden en NL.	○
Zeer oud of veteraan	Lijkt volwassen, maar niet zeer oud.	○
Kampioen	Lijkt geen dikste, hoogste of oudste boom.	○
Zichtbaar-/onvervangbaarheid	Zal niet vervangen worden i.v.m. muur.	●

Figuur 1. 1649 Kaart met een huis tegen muur.² De locatie van de kastanjeboom is groen omcirkeld.

Figuur 2. 1945 Gerestaureerde muur met de paardenkastanje.³

Figuur 3 en 4. Kadastrale kaarten met perceel en huidige locatie boom. Links uit 1825, rechts na 1827.⁵

Figuur 5. 2023 Luchtfoto met rechts de kastanjeboom.⁶

Figuur 6. 2023 Kastanjeboom en de muur met schade.⁷

¹ Monumentenuttrek nummer 25457. Achtermuur Rapenburg 40. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

² 1649 Kaart van Leiden door Blaeu. Wikimedia

³ Foto gerestaureerde muur achtertuin Rapenburg 40, met daarachter de paardenkastanje. Historische Vereniging Leiden.

⁴ 1825 Kadastrale minuutkaart Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed MIN08100G01.

⁵ Na 1827 Kadastrale minuutkaart website Leiden in kaart.

⁶ Topotijdreis.

⁷ 2023 Foto door Bart van Duijnhoven, Terra Nostra.

Bijlage 5

Samenvattende resultaten vraag & antwoord eigenaren

Datum: 25 november 2024

Ons kenmerk: 7141

Onderwerp: Verbetering bescherming van monumentale bomen – Conclusie en aanbevelingen

Adviseur: B. v. Duijnhoven

Concept conclusie en aanbevelingen

Beste *[naam eigenaar]*,

In opdracht van het Rijksdienst Cultureel Erfgoed en de Bomenstichting, voert Terra Nostra onderzoek & advies uit voor het project 'Verbetering bescherming monumentale bomen'. Terra Nostra onderzoek zowel de kansen, bedreigingen en de knelpunten van 15 voorgeselecteerde monumentale bomen. Ook zal Terra Nostra advies geven over een handelingsperspectief om bestaande knelpunten van monumentale bomen (in het algemeen) op te lossen.

In juni is het veldwerk bij de *[naam boom]* uitgevoerd. Daarbij zijn de boomgegevens, groeiplaatsgegevens en informatie over de omgeving opgenomen. Deze gegevens zijn gebundeld en weergegeven in het boomspaspoort, toegevoegd als bijlage. Hierin is ook een vrijblijvend advies opgenomen, dit advies is gericht op het duurzaam behoud van bomen.

Aanvullend hebben wij de vraag of u bereidt bent invulling te geven aan de onderstaande vragen?

Over de vragen alvast een aantal opmerkingen die je hieronder aantreft. Graag verneem ik ook van jou of je nog suggesties hebt voor wijzigingen of aanvullingen.

A) Ik schrijf over boom in enkelvoud. Gaat het om een houtopstand met meer bomen, dan graag in meervoud stellen.

B) De vragen aan de eigenaar heb ik opgesteld uitgaande van een niet-bestuursorgaan, dus een particulier of een rechtspersoon, niet zijnde een bestuursorgaan. Als een bestuursorgaan eigenaar is, dan kunnen de vragen worden aangepast, bijvoorbeeld naar "uw gemeente" in plaats van "u".

C) Wellicht bij de eigenaren en gemeenten aangeven dat we desgewenst volledige anonimiteit zullen hanteren bij de gegeven antwoorden. Daar moeten we dan ook uitvoering aan geven.

D) Naar aanleiding van het overleg van 22 juli jl. zijn de vragen 3, 17, 20 en 23 toegevoegd.

E) Ik denk dat het verstandig is om de vragen nog voor jouw zomervakantie te versturen.

Eigenaar (kan dus ook een bestuursorgaan zijn):

1. Wilt u de boom behouden? Zo nee, waarom niet?
2. Wilt u iets wijzigen aan de boom of iets aan haar standplaats (uitgaande van de kroonprojectie plus 5 meter)? Zo ja, wat wilt u exact wijzigen? En, voert u deze werkzaamheden zelf uit? Stemt u deze werkzaamheden af met een deskundige?
3. Lopen er onder de kroonprojectie van de boom plus 5 meter kabels of (nuts-) leidingen?
4. Heeft u bouwplannen binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?
5. Bent u bekend met bouwplannen van burens binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?
6. Bent u bekend met bedreigingen voor de boom vanaf buurpercelen?
7. Ondervindt u overlast van de boom?
8. Staat de boom binnen twee meter van de erfgrans met een buurperceel, gerekend vanaf het hart van de voet van de stam?
9. Hangen er takken van de boom over de erfgrans met een buurperceel?
10. Zijn er in het verleden met burens discussies of geschillen geweest over de boom?
11. Verwacht u in de toekomst discussies met burens over de boom?
12. Beschouwt u de boom als een lust of een last? Kunt u uw antwoord toelichten?
13. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze boom? (deze laatste vraag is dubbel (13 en 24) als gemeente eigenaar is)
14. Bent u bekend met instructieregels ten aanzien van het beheer van de boom en haar groeiplaats vanuit privaatrecht (instandhoudingsverplichting o.i.d.) of vanuit de gemeente of provincie?

Gemeente:

1. Heeft uw Gemeente een of meer beschermingsregimes die van toepassing zijn op de boom of haar groeiplaats? Zo ja, welke?
2. Bent u bekend met andere beschermingsregimes voor de boom of haar groeiplaats, bijvoorbeeld vanuit de Provincie, het Rijk of Europa?
3. Is uw Gemeente voornemens om via beleid of regelgeving de boom of haar groeiplaats beter te beschermen?
4. Heeft uw gemeente deze boom opgenomen in de Basisregistratie Grootschalige Topografie(GBT)?
5. Brengt de huidige feitelijke of planologische omgeving van de boom in potentie risico's voor de boom of haar groeiplaats met zich mee?
6. Heeft de Gemeente plannen voor ruimtelijke ontwikkelingen binnen een zone van de kroonprojectie plus 5 meter van de boom?
7. Lopen er kabels of leidingen onder de kroonprojectie plus 5 meter van de boom of zijn er plannen bekend tot aanleg daarvan?
8. Bent u ermee bekend of de Provincie (ex art. 2.23 lid 3 sub c onder 1 Ow) instructieregels heeft opgelegd inzake deze boom of haar groeiplaats?
9. Zijn er in het verleden omgevingsvergunningen aangevraagd ten aanzien van deze boom of lopen er nog vragen? Zo ja, wat werd er in de vergunning gevraagd?
10. Heeft uw gemeente een protocol voor afgeven van een bevel tot noodkap ex art 172 lid 2 Gemeentewet en/of art. 4, tweede lid Wet veiligheidsregio's?
11. Welke kwalificaties worden gesteld aan de uitvoering (en uitvoerende partij) van beheermaatregelen aan monumentale bomen? En, is er controle en terugkoppeling op de uitvoering en resultaten daarvan?
12. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze boom of haar groeiplaats?

Provincie:

1. Heeft uw Provincie een of meer beschermingsregimes die van toepassing zijn op de boom of haar groeiplaats? Zo ja, welke?
2. Bent u bekend met andere beschermingsregimes voor de boom of haar groeiplaats, bijvoorbeeld van de Gemeente, het Rijk of Europa?
3. Is het gebied waarin de boom staat door de provincie beschermd als habitat ex

art. 4.20 onder h Ow?

4. Heeft de Provincie ex art. 2.23 lid 3 sub c onder 1 Ow instructieregels opgelegd aan de Gemeente om in een omgevingsplan deze boom of haar groeiplaats te beschermen?
5. Welke kwalificaties worden gesteld aan de uitvoering (en uitvoerende partij) van beheermaatregelen aan monumentale bomen? En, is er controle en terugkoppeling op de uitvoering en resultaten daarvan?
6. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze boom of haar groeiplaats?

Onderstaand staan de beantwoorde vragen vanuit de eigenaren per boom opgesomd weergegeven.

INHOUD

1. Rindkopboom	101
2. Linde bij het bakhuisje	101
3. Reuzeneik	101
4. De Twaalf Apostelen Ampasen	102
5. Beuk Zaltbommel	102
6. Leibeuk Grootegast	103
7. Hagelkruiseik	103
8. Heilige eik	104
9. Linde op de Kattenberg	103
10. Kroezeboom	105
11. Plataan Potgietersingel	106
12. Eiken en linde Droffelaar	106
13. Aanplaklinde van Overberg	106
14. Grensline Biezeling	106
15. Paardenkastanje Rapenburg	106

1. Rondkopboom

Geen reactie mogen ontvangen.

2. Linde bij het bakhuisje

Geen reactie mogen ontvangen.

3. Reuzeneik

Eigenaar Gelders Landschap:

1. Wilt u de boom behouden? Zo nee, waarom niet?

Ja, sterker nog, wij hebben specifiek het afgezette vierkant om de boom in eigen-
dom, alle grond er omheen is van een ander.

2. Wilt u iets wijzigen aan de boom of iets aan haar standplaats (uitgaande van de kroonprojectie plus 5 meter)? Zo ja, wat wilt u exact wijzigen? En, voert u deze werkzaamheden zelf uit? Stemt u deze werkzaamheden af met een deskundige?

Wij willen niets wijzigen, het vierkant om de boom is zo ruim dat de kroonprojectie er vrijwel geheel binnen valt. Op de 5 meter buiten de kroonprojectie hebben wij geen invloed, die is van een andere eigenaar.

3. Lopen er onder de kroonprojectie van de boom plus 5 meter kabels of (nuts-) leidingen?

Voor zover wij weten lopen er geen kabels, maar een KLIC-melding kan dat wellicht beantwoorden.

4. Heeft u bouwplannen binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?

Wij hebben geen bouwplannen,

5. Bent u bekend met bouwplannen van burelen binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?

De omliggende eigenaar hoogstwaarschijnlijk ook niet, de omliggende grond heeft de bestemming Agrarisch.

6. Bent u bekend met bedreigingen voor de boom vanaf buurpercelen?

Mogelijke bedreigingen zijn inwaai van mest en/of bestrijdingsmiddelen en eventueel bodemverdichting buiten de kroonprojectie vanwege agrarisch gebruik.

7. Ondervindt u overlast van de boom?

Nee, hij staat midden in open land en is niet toegankelijk. De afgezette ruimte is zodanig groot dat ook de omliggende eigenaar geen last van de boom heeft.

8. Staat de boom binnen twee meter van de erfgrans met een buurperceel, gerekend vanaf het hart van de voet van de stam?

Nee

9. Hangen er takken van de boom over de erfgrans met een buurperceel?

Nauwelijks, de afgezette ruimte om de boom is ruim genoeg, vrijwel de hele kroonprojectie valt er in

10. Zijn er in het verleden met burelen discussies of geschillen geweest over de boom?

Onbekend, zou ik de beheerder moeten navragen. Ik vermoed niet, omdat de ruimte om de boom ruim genoeg is

11. Verwacht u in de toekomst discussies met burelen over de boom?

Nee

12. Beschouwt u de boom als een lust of een last? Kunt u uw antwoord toelichten?

Het behoort tot de doelstelling van GLK om voor dit soort objecten te zorgen. Momenteel is er weinig onderhoud nodig aan de boom. Dus geen last, wel lust

13. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze boom? (deze laatste vraag is dubbel (13 en 24) als gemeente eigenaar is)

Deze boom is een van de paradedpaardjes van GLK. Hij wordt veel gefotografeerd en is een iconisch beeld. Hij figureert al sinds jaar en dag in kalenders, op de website, in artikelen en boeken, etc

14. Bent u bekend met instructieregels ten aanzien van het beheer van de boom en haar groeiplaats vanuit privaatrecht (instandhoudingsverplichting o.i.d.) of vanuit de gemeente of provincie?

Ik neem aan dat onze beheerders daarmee bekend zijn. Afgezien daarvan houden wij sowieso de boom goed in de gaten en voeren beheer uit indien nodig.

4. De Twaalf Apostelen Ampsen

Eigenaar Landgoed Ampsen

1. Wilt u de bomen behouden? Zo nee, waarom niet?

Ja

2. Wilt u iets wijzigen aan de bomen of iets aan haar standplaats (uitgaande van de kroonprojectie plus 5 meter)? Zo ja, wat wilt u exact wijzigen? En, voert u deze werkzaamheden zelf uit? Stemt u deze werkzaamheden af met een deskundige?

Nee

3. Lopen er onder de kroonprojectie van de bomen plus 5 meter kabels of (nuts-) leidingen?

Nee

4. Heeft u bouwplannen binnen een zone van de kroonprojectie van de bomen plus 5 meter?

Nee

5. Bent u bekend met bouwplannen van burens binnen een zone van de kroonprojectie van de bomen plus 5 meter?

Nee

6. Bent u bekend met bedreigingen voor de bomen vanaf buurpercelen?

Nee

7. Ondervindt u overlast van de bomen?

Nee

8. Staan de bomen binnen twee meter van de erfgrans met een buurperceel, bekend vanaf het hart van de voet van de stam?

Ja

9. Hangen er takken van de bomen over de erfgrans met een buurperceel? Ja

10. Zijn er in het verleden met burens discussies of geschillen geweest over de bomen?

Nee

11. Verwacht u in de toekomst discussies met burens over de bomen?

Nee

12. Beschouwt u de bomen als een lust of een last? Kunt u uw antwoord toelichten?

Alle bomen langs een pad/weg zijn in principe een last. Neemt niet weg dat we ze willen behouden (zie vraag 1)

13. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze bomen? (deze laatste vraag is dubbel (13 en 24) als gemeente eigenaar is)

Nee

14. Bent u bekend met instructieregels ten aanzien van het beheer van de bomen en haar groeiplaats vanuit privaatrecht (instandhoudingsverplichting o.i.d.) of vanuit de gemeente of provincie?

Ja

5. Beuk Zaltbommel

1. Heeft uw Gemeente een of meer beschermingsregimes die van toepassing zijn op de boom of haar groeiplaats? Zo ja, welke?

Bomen vallen onder 'beschermde dorpsgezichten' en zijn ook opgenomen in de gemeentelijke lijst 'waardevolle bomen'.

2. Bent u bekend met andere beschermingsregimes voor de boom of haar groeiplaats, bijvoorbeeld vanuit de Provincie, het Rijk of Europa?

Nee.

3. Is uw Gemeente voornemens om via beleid of regelgeving de boom of haar groeiplaats beter te beschermen?

Nee, boom is beschermd!

4. Heeft uw gemeente deze boom opgenomen in de Basisregistratie Grootschalige Topografie (GBT)?

Nee.

5. Brengt de huidige feitelijke of planologische omgeving van de boom in potentie risico's voor de boom of haar groeiplaats met zich mee?

Nee.

6. Heeft de Gemeente plannen voor ruimtelijke ontwikkelingen binnen een zone van de kroonprojectie plus 5 meter van de boom?

Nee.

7. Lopen er kabels of leidingen onder de kroonprojectie plus 5 meter van de boom of zijn er plannen bekend tot aanleg daarvan?

Nee.

8. Bent u ermee bekend of de Provincie (ex art. 2.23 lid 3 sub c onder 1 Ow) instructiegels heeft opgelegd inzake deze boom of haar groeiplaats?

Nee, niet in verdiept, daar de boom ook beschermd is vanuit de gemeentelijke regels.

9. Zijn er in het verleden omgevingsvergunningen aangevraagd ten aanzien van deze boom of lopen er nog vragen? Zo ja, wat werd er in de vergunning gevraagd?

Nee.

10. Heeft uw gemeente een protocol voor afgeven van een bevel tot noodkap ex art 172 lid 2 Gemeentewet en/of art. 4, tweede lid Wet veiligheidsregio's?

Nee.

11. Welke kwalificaties worden gesteld aan de uitvoering (en uitvoerende partij) van beheermaatregelen aan monumentale bomen? En, is er controle en terugkoppeling op de uitvoering en resultaten daarvan?

Erkend boomverzorger, bijv. ETT en ETW.

12. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze boom of haar groeiplaats?

Indien u meer informatie heeft over de Bomenstichting over hoe wij als gemeente om moeten gaan met waardevolle bomen ontvang ik deze graag. Ook over hoe potentiële bomen op deze lijst kunnen komen.

6. Leibeuk Grootegast

Geen reactie mogen ontvangen.

7. Hagelkruiseik

Eigenaar Gemeente Horst a/d Maas

Goed nieuws is er, de vergunning voor uitbreiding van de Glastuinbouw op het perceel naast de Eik is afgeketst! Staat ook onderstaand in de antwoorden. Als je nog info mist dan hoor ik het graag.

1. Heeft uw Gemeente een of meer beschermingsregimes die van toepassing zijn op de boom of haar groeiplaats? Zo ja, welke?

De gemeente Horst aan de Maas beschermt haar monumentale en bijzondere bomen op drie mogelijke manieren:

1. Feitelijke bescherming, door toekenning status;
2. Juridische bescherming, bomenbeleidsplan en APV;
3. Fysieke bescherming, extra aandacht en voorschriften;

Artikel 5:42 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt het volgende:

A. Het is niet geoorloofd binnen de in lid 2 bepaalde afstand van de grenslijn van eens anders erf bomen, heesters of heggen te hebben, tenzij de eigenaar daartoe toestemming heeft gegeven of dat erf een openbare weg of een openbaar water is.

B. De in lid 1 bedoelde afstand bedraagt voor bomen twee meter te rekenen vanaf het midden van de voet van de boom en voor de heesters en heggen een halve meter, tenzij ingevolge een verordening of een plaatselijke gewoonte een kleinere afstand is toegelaten.

In de bijlage heb ik twee documenten toegevoegd die uit ons beleidsplan komen.

2. Bent u bekend met andere beschermingsregimes voor de boom of haar groeiplaats, bijvoorbeeld vanuit de Provincie, het Rijk of Europa?

Bebouwingscontouren houtkap van Provincie.

3. Is uw Gemeente voornemens om via beleid of regelgeving de boom of haar groeiplaats beter te beschermen?

De boom heeft op dit moment het hoogste beschermingsregimes dat binnen de gemeente van toepassing is.

We zijn op dit moment ons "Beleidsplan duurzaam & integraal boombeheer" aan het herschrijven in samenwerking met Bomenwacht Nederland. We zijn aan het onderzoeken of er meer tools zijn om monumentale bomen nog beter te beschermen. Daarnaast werken we aan een openbare bomenviewer zodat elke inwoner, projectontwikkelaar, aannemer kan zien waar al onze bomen staan. De bedoeling is een viewer open te stellen waar een aantal actuele basisgegevens te raadplegen zijn van onze bomen.

4. Heeft uw gemeente deze boom opgenomen in de Basisregistratie Grootschalige Topografie (GB-T)?

Nee helaas niet, er is voor gekozen om deze tot op heden niet in de BGT te verwerken. Wat ik merk als boombeheerder is dat dit een keuze is van onze BGT beheerder. Het is geen verplichting vanuit het rijk, echter zie ik wel dat omliggende gemeentes de bomen wel opnemen in de BGT kaart.

Ik denk dat dit zeker meerwaarde heeft voor de bescherming van bomen. Projectontwikkelaars en aannemers gaan bijna altijd ontwerpen met de gegevens uit de

BGT kaart.

5. Brengt de huidige feitelijke of planologische omgeving van de boom in potentie risico's voor de boom of haar groeiplaats met zich mee?

De locatie aangrenzend aan de monumentale boom wordt in het nieuwe bestemmingsplan voor de glastuinbouw niet bestemd voor glastuinbouw. Dit plan wordt behandeld in de gemeenteraad van 9 september.

Er zijn vanuit die zijde dus geen ontwikkelingen die de boom zouden kunnen belemmeren.

6. Heeft de Gemeente plannen voor ruimtelijke ontwikkelingen binnen een zone van de kroonprojectie plus 5 meter van de boom?

De gemeente zelf niet, echter is het aanliggende perceel in eigendom van een veredelingsbedrijf Limgroup. Zij zijn plannen aan het maken om het perceel vol te bouwen met glastuinbouw. Dit verhoogt direct het omgevingsrisico, het hele klimaat rondom zal veranderen door de weerkaatsing van zonnestralen en de waterhuishouding in de bodem zal drastisch veranderen. Onderstaand een plattegrond van de situatie met in het rood gearceerd het perceel van Limgroup.

7. Lopen er kabels of leidingen onder de kroonprojectie plus 5 meter van de boom of zijn er plannen bekend tot aanleg daarvan?

Nee er liggen geen kabels of leidingen in de buurt. Ook zijn er geen plannen voor de aanleg daarvan.

8. Bent u ermee bekend of de Provincie (ex art. 2.23 lid 3 sub c onder 1 Ow) instructieregels heeft opgelegd inzake deze boom of haar groeiplaats?

De boom valt buiten de bebouwingscontouren. Omdat deze boom gemeentelijk monumentaal is en op ons eigendom staat geldt bij deze boom het gemeentelijk beleid.

9. Zijn er in het verleden omgevingsvergunningen aangevraagd ten aanzien van

deze boom of lopen er nog vragen? Zo ja, wat werd er in de vergunning gevraagd?
Nee, er zijn geen omgevingsvergunningen aangevraagd.

10. Heeft uw gemeente een protocol voor afgeven van een bevel tot noodkap ex art 172 lid 2 Gemeentewet en/of art. 4, tweede lid Wet veiligheidsregio's?

In de bijlage vind je ons beleid en de bijlage die behoort tot de bomenlegger.

11. Welke kwalificaties worden gesteld aan de uitvoering (en uitvoerende partij) van beheermaatregelen aan monumentale bomen? En, is er controle en terugkoppeling op de uitvoering en resultaten daarvan?

Wij hebben als gemeente een team van 8 boomverzorgers met etw certificaat of met minimaal 10 jaar ervaring in de Boomverzorging. De boomverzorgers volgen jaarlijks cursussen om hun kennis op peil te houden. De bedoeling is om op korte termijn ook gerichtere cursussen te volgen voor het beheer van Monumentale bomen / Veteranenbomen.

Voor specifieke klussen aan monumentale bomen hebben we in het verleden vaker Frits Gielissen (OBTA de Linde) gevraagd (Frits is VETcert; adviseren en uitvoerend niveau)

12. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze boom of haar groeiplaats?

In het algemeen denk ik dat het belangrijk is dat monumentale bomen in een online-viewer te zien zijn en op de landelijke kaart terug te vinden zijn. Het verhaal van de boom bepaalt mede de waarde en bescherming van een boom. Het is belangrijk dat zoveel mogelijk mensen de boom omarmen.

Daarnaast zie ik het als aanvulling dat alle bomen worden opgenomen in de BGT kaart. Het mooiste is als dit niet als punt object wordt geregistreerd maar de groeiplaats in de BGT verwerkt wordt

8. Heilige eik

Geen reactie mogen ontvangen.

9. Linde op de Kattenberg

Eigenaar is Natuurmonumenten

1. Wilt u de boom behouden? Zo nee, waarom niet?

Ja

2. Wilt u iets wijzigen aan de boom of iets aan haar standplaats (uitgaande van de kroonprojectie plus 5 meter)? Zo ja, wat wilt u exact wijzigen? En, voert u deze

werkzaamheden zelf uit? Stemt u deze werkzaamheden af met een deskundige?
Nee

3. Lopen er onder de kroonprojectie van de boom plus 5 meter kabels of (nuts-) leidingen?
Nee

4. Heeft u bouwplannen binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?
Nee

5. Bent u bekend met bouwplannen van burens binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?
Nee

6. Bent u bekend met bedreigingen voor de boom vanaf buurpercelen?
Nee

7. Ondervindt u overlast van de boom?
Nee

8. Staat de boom binnen twee meter van de erfgrens met een buurperceel, gerekend vanaf het hart van de voet van de stam?
Nee

9. Hangen er takken van de boom over de erfgrens met een buurperceel?
Nee

10. Zijn er in het verleden met burens discussies of geschillen geweest over de boom?
Nee

11. Verwacht u in de toekomst discussies met burens over de boom?
Nee

12. Beschouwt u de boom als een lust of een last? Kunt u uw antwoord toelichten?
Lust, kenmerkende boom van het landgoed

13. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze boom? (deze laatste vraag is dubbel (13 en 24) als gemeente eigenaar is)

De linde staat onder controle van een boomverzorger

10. Kroezeboom

Eigenaar is Rooms Katholieke Parochie

1. Wilt u de boom behouden? Zo nee, waarom niet?

Ja, de boom is waardevol (als boom en als cultuurhistorisch element) en als gemeente maken wij ons hard voor behoud

2. Wilt u iets wijzigen aan de boom of iets aan haar standplaats (uitgaande van de kroonprojectie plus 5 meter)? Zo ja, wat wilt u exact wijzigen? En, voert u deze werkzaamheden zelf uit? Stemt u deze werkzaamheden af met een deskundige?
Er zijn geen plannen voor wijzigingen bekend.

3. Lopen er onder de kroonprojectie van de boom plus 5 meter kabels of (nuts-) leidingen?
Voor zover bekend niet

4. Heeft u bouwplannen binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?
Voor zover bekend niet

5. Bent u bekend met bouwplannen van burens binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?
Nee, niet bekend, onwaarschijnlijk dat er (haalbare) plannen zijn gezien de locatie

6. Bent u bekend met bedreigingen voor de boom vanaf buurpercelen?
Geen directe bedreigingen door voldoende afstand rondom.

7. Ondervindt u overlast van de boom?
Nvt.

8. Staat de boom binnen twee meter van de erfgrens met een buurperceel, gerekend vanaf het hart van de voet van de stam?
Nee.

9. Hangen er takken van de boom over de erfgrens met een buurperceel?
Ja, maar betreft overhang op gemeenteground, geen probleem.

10. Zijn er in het verleden met burens discussies of geschillen geweest over de boom?

Niet bekend

11. Verwacht u in de toekomst discussies met burens over de boom?

Nee

12. Beschouwt u de boom als een lust of een last? Kunt u uw antwoord toelichten?

De boom is een lust voor de omgeving, als waardevolle oude boom, als kwalitatief element, als toeristisch punt en als cultuurhistorisch waardevol element.

13. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze boom? (deze laatste vraag is dubbel (13 en 24) als gemeente eigenaar is)

Eigendom van de boom ligt bij de Parochie, beheer, onderhoud en omgeving bij de gemeente.

14. Bent u bekend met instructieregels ten aanzien van het beheer van de boom en haar groeiplaats vanuit privaatrecht (instandhoudingsverplichting o.i.d.) of vanuit de gemeente of provincie?

Ja, geen relevantie problematiek vanuit deze regelgeving op deze locatie

11. Plataan Potgietersingel

Eigenaar De Groote Sociëteit (particulier):

1. Wilt u de boom behouden? Zo nee, waarom niet?

ja

2. Wilt u iets wijzigen aan de boom of iets aan haar standplaats (uitgaande van de kroonprojectie plus 5 meter)? Zo ja, wat wilt u exact wijzigen? En, voert u deze werkzaamheden zelf uit? Stemt u deze werkzaamheden af met een deskundige?

Nee

3. Lopen er onder de kroonprojectie van de boom plus 5 meter kabels of (nuts-) leidingen?

voor zover bekend niet

4. Heeft u bouwplannen binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?

nee

5. Bent u bekend met bouwplannen van burens binnen een zone van de kroonprojectie van de boom plus 5 meter?

nee

6. Bent u bekend met bedreigingen voor de boom vanaf buurpercelen?

nee

7. Ondervindt u overlast van de boom?

nee m.u.v. bladeren

8. Staat de boom binnen twee meter van de erfgrans met een buurperceel, gerekend vanaf het hart van de voet van de stam?

nee

9. Hangen er takken van de boom over de erfgrans met een buurperceel?

ja

10. Zijn er in het verleden met burens discussies of geschillen geweest over de boom?

mij niet bekend

11. Verwacht u in de toekomst discussies met burens over de boom?

mij niet bekend

12. Beschouwt u de boom als een lust of een last? Kunt u uw antwoord toelichten?

een monumentale lust passen bij het monumentale pand.

13. Wilt u nog iets aan ons doorgeven als het gaat om de bescherming van deze boom? (deze laatste vraag is dubbel (13 en 24) als gemeente eigenaar is)?

nee

14. Bent u bekend met instructieregels ten aanzien van het beheer van de boom en haar groeiplaats vanuit privaatrecht (instandhoudingsverplichting o.i.d.) of vanuit de gemeente of provincie?

zijn mij zo niet bekend. Wel dat wij de bomen moeten onderhouden en periodiek moeten laten inspecteren.

12. Eiken en linde Droffelaar

Wensen geen medewerking te verlenen.

13. Aanplaklinde van Overberg

Geen reactie mogen ontvangen.

14. Grenslinde Biezelinge

Geen reactie mogen ontvangen.

15. Paardenkastanje Rapenburg

Wensen geen medewerking te verlenen

Bijlage 6

Samenvattende resultaten buitenlandse interviews

Datum: 1 oktober 2024
Ons kenmerk: 7141
Onderwerp: Verbetering bescherming van monumentale bomen
Adviseur: B. v. Duijnhoven

Naar aanleiding van de vragen voor de eigenaren, hier een opzet:

Vragen voor buitenlandse collega's

1. Hoe is de bescherming van monumentale bomen in uw land geregeld?
 - 1.1. Kunnen bomen nationaal en/of regionaal worden beschermd? Zo ja, houdt deze bescherming in?
 - 1.2. Is de groeiplaats van de boom onderdeel van de boombescherming?
 - 1.3. Hoe functioneert in uw beleving de nationale/regionale bescherming?
 - 1.4. Kunnen particuliere eigenaren de bescherming / instandhouding van bomen juridisch vastleggen? Zijn daar voorbeelden van?
 - 1.5. Zijn bomen beschermd als 'Nationaal Erfgoed'?
2. Is er onderscheid in de status (orde van bescherming) van bomen?
 - 2.1. Denk aan (potentieel) monumentaal of waardevol?
 - 2.2. Worden de termen veteraanbomen of ancienttrees gebruikt voor het toekennen van een status?
3. Geldt een tegemoetkoming voor de boomeigenaar?
 - 3.1. Worden zijn ondersteund in beheer?
 - 3.2. Of middels een advies of financiële bijdrage?

3.3. Geldt daarvoor een aantoonbaar bewijs of resultaatverplichting?

4. Zijn er algemene richtlijnen voor het beheer van bomen met deze status (veteraanboom of ancienttrees)? Is er een vakinhoudelijk aanspreekpunt waar eigenaren terecht kunnen met vragen?

Onderstaand staan de beantwoorde vragen per buitenlandse collega's opgesomd weergegeven. Gestart is met een samenvatting uit een onderzoek naar bescherming van bomen Europa. Ook is de definitie van Natuurmonumenten uitgewerkt.

Inhoud

1) Tom Joye – België	110
2) Wim Peters – België	111
3) Vikki Bengston – Zweden	112
4) Stefania Vecchio – Italië	113
5) Kamil Witkoś–Gnach – Polen	114
6) Neville en Luke Fay – Engeland	116
7) Andreas Roloff – Duitsland	116

SAMENVATTING onderzoek Bescherming van bomen in Europa (Pietrzak-Zawadzka, 2017)

De studie was een analyse van de functies en bescherming van bomen, natuurmonumenten, in geselecteerde Europese landen. We hebben hun rol in het milieu en de samenleving, evenals de wettelijke regelingen en andere aspecten met betrekking tot hun bescherming geanalyseerd. Bomen – natuurmonumenten zijn ook exemplaren die de bescherming van natuurlijke elementen kunnen waarborgen en de documentatie van biodiversiteit kunnen mogelijk maken. Vanwege de lange levensduur van bomen zijn ze ook exemplaren die bewijzen van vroeger tijden behouden, zoals de manieren waarop het landschap werd gevormd (wegbeplanting), en geschiedenis – in brede zin begrepen monumenten. In veel landen worden de onderscheiden exemplaren beschermd als natuurmonumenten. Ze worden meestal aangewezen door de minister die verantwoordelijk is voor het milieu. Er wordt nadruk gelegd op de specifieke publieke participatie bij het vinden en classificeren van natuurlijke monumenten van bomen. Er zijn websites (databases) die de uitzonderlijke leeftijd en grootte van exemplaren van verschillende boomsoorten documenteren (waaronder Frankrijk, Groot-Brittannië, Letland en Litouwen). Boombescherming wordt in veel gevallen vervuld door "zorgprogramma's" voor beschermde gebieden en bomen en hun beschermingsbufferzones, conserveringsprogramma's die worden opgesteld in geval van een kritische bedreiging voor natuurmonumenten en gebieden die daaronder vallen, evenals natuurreservaten, particuliere beschermde gebieden, vogelsoortenbeschermingsgebieden en beschermde bomen, inclusief hun beschermingsbufferzones, beschermde planten- en diersoorten en zones en elementen van beschermde landschapsgebieden.

Een fundamenteel punt is de verspreiding van informatie over bomen die natuurmonumenten zijn via massamedia, wat de publieke aandacht vestigt op de bescherming van de eerbiedwaardige bomen en hun unieke waarden. Er zijn openbaar toegankelijke websites die de rijkdom aan natuurmonumenten weergeven en het publiek de mogelijkheid bieden om een exemplaar voor bescherming voor te stellen. Samenwerking tussen overheidsinstanties die te maken hebben met de bescherming van de natuur en de samenleving is onmisbaar in de inspanningen om bomen die als natuurmonumenten zijn aangewezen te beschermen.

Groene Monumenten / Natuurlijke Monumenten: (Bron: Wikipedia)

De term werd geïntroduceerd door Alexander von Humboldt aan het einde van de 18e en het begin van de 19e eeuw, wat leidde tot een richting in natuurbescherming. Hugo Conwentz was een belangrijke promotor van de bescherming van oude bomen. Hij stelde voor om zeldzame soorten planten en dieren ook in de vorm van een natuurmonument op te nemen. Natuurlijke monumenten zijn individuele creaties van levende en niet-levende natuur of hun clusters van speciale natuurlijke, wetenschappelijke, culturele, historische of landschapswaarde en worden gekenmerkt door individuele kenmerken die hen onderscheiden van andere creaties, indrukwekkende bomen, struiken van inheemse of buitenlandse soorten, bronnen, watervallen, kliffen, rotsen, zwerfkeien en grotten.

Volgens gegevens uit 2015 bedroeg het aantal natuurmonumenten in Polen 36.510. Deze vorm van bescherming omvat voornamelijk individuele bomen en hun groepen, die in 2015 92% van alle natuurmonumenten uitmaakten. Veel minder vaak zijn natuurmonumenten struiken en lanen van bomen, evenals bronnen, watervallen, rotsen, zwerfkeien en grotten.

In de periode 1996–2017 waren de criteria voor erkenning als natuurmonument niet wettelijk vastgelegd. De Wet op Natuurbescherming van 2004 bevatte de criteria. Ze zijn kwantitatief en kwalitatief van aard, maar sluiten elkaar niet uit en hoeven niet samen voor te komen. Bomen die aan de kwantitatieve criteria (stamomtrek) voldoen, worden niet automatisch beschermd als natuurmonumenten.

Sinds 2009 wordt het natuurmonument ingesteld door de gemeenteraad. Dit vereist overeenstemming met de relevante regionale directeur van milieubescherming.

De opheffing van monumentbescherming vindt plaats door een besluit van de gemeenteraad. De wet stelt dat dit mogelijk is "in geval van verlies van natuurlijke en landschapswaarden op grond waarvan een vorm van natuurbescherming is ingesteld, of als het noodzakelijk is om investeringen van algemeen belang uit te voeren bij gebrek aan alternatieven of voor het waarborgen van universele veiligheid". Dit vereist overeenstemming met de relevante regionale directeur van milieubescherming.

1. Tom Joye – België

1. Hoe is de bescherming van monumentale bomen in uw land geregeld?

1.1. Kunnen bomen nationaal en/of regionaal worden beschermd? Zo ja, wat houdt deze bescherming in?

Bomen kunnen op Vlaams niveau als erfgoed beschermd worden, hetzij individueel als monument, hetzij in een bredere erfgoedbescherming (beschermd landschap, beschermd park, beschermd dorps- of stadzicht, ...) Dat houdt in dat voor elke wijziging (vellen, maar ook snoei, werken in de buurt van bomen, ...) de voorafgaande toestemming van het Agentschap Onroerend Erfgoed nodig is. Zij hebben landschapsconsulenten gespecialiseerd in houtig/landschappelijk erfgoed die dit opvolgen.

1.2. Is de groeiplaats van de boom onderdeel van de boombescherming?

Normaal gezien wel, al wordt daar in de recente beschermingsbesluiten meer aandacht aan besteed dan in oudere beschermingsbesluiten. Normaliter wordt een arbitraire zone (bv. cirkel met straal 30 meter) rond de boom mee beschermd. Maar los daarvan valt alles met een impact op de beschermde boom (bv. bronbemaling buiten die zone) ook onder de voorafgaande toestemming van Agentschap Onroerend Erfgoed.

1.3. Hoe functioneert in uw beleving de nationale/regionale bescherming?

Dit functioneert relatief goed, maar is wel voorbehouden voor een zeer beperkt aantal bomen. De inventarisatie is zeker niet gebied dekkend op Vlaams niveau en de Vlaamse Overheid heeft sinds enkele jaren de inventarisatie overgedragen aan de lokale besturen, wat tot een aanpak op diverse snelheden leidt.

Hierbij de link naar de inventaris houtig erfgoed:

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten?status=-90&discipline=3&bewaringstoestand=1&erfgoedwaarde=true&typologie=https%3A%2F%2Fid.erfgoed.net%2Fthesauri%2Ferfgoedtypes%2F932>

Let op: niet alles op deze lijst is ook effectief beschermd, het meeste is gewoon geïnventariseerd, zonder bescherming.

1.4. Kunnen particuliere eigenaren de bescherming / instandhouding van bomen juridisch vastleggen? Zijn daar voorbeelden van?

Particuliere eigenaren kunnen bij notariële akte de bescherming/instandhouding van bomen juridisch vastleggen, bijvoorbeeld bij een verkoop van een eigendom. Maar de opvolging/het afdwingen hiervan is quasi onbestaande.

Ik weet dat het soms gebeurt, maar ik heb er geen concrete voorbeelden van.

1.5. Zijn bomen beschermd als 'Nationaal Erfgoed'?

Ja, zie hierboven.

2. Is er onderscheid in de status (orde van bescherming) van bomen?

2.1. Denk aan (potentieel) monumentaal of waardevol?

De gradatie is:

- Opgenomen in de inventaris (geen bescherming op zich)
- Opgenomen in een ruimere bescherming (deel van een beschermd stads- of dorpsgezicht, park, monument, ...)
- Individueel beschermd als monument

2.2. Worden de termen veteraanbomen of ancient trees gebruikt voor het toekennen van een status?

De term veteraanboom wordt soms gebruikt in de omschrijving of typologie om een bescherming toe te kennen, maar is geen officiële term, met een duidelijke definitie.

3. Geldt een tegemoetkoming voor de boomeigenaar?

3.1. Worden zijn ondersteund in beheer?

Ja, er is ondersteuning zowel voor de opmaak van beheerplannen als voor het effectieve beheer zelf.

3.2. Of middels een advies of financiële bijdrage?

Beide zijn mogelijk. Advies kan rechtstreeks door de landschapsconsulenten van Agentschap Onroerend Erfgoed, financiële ondersteuning (in bepaalde gevallen tot 80% van de kosten) kan ook aangevraagd worden.

3.3. Geldt daarvoor een aantoonbaar bewijs of resultaatverplichting?

Ja, afhankelijk van de aangevraagde premie zal er een bepaald type aantoonbaar bewijs moeten zijn (rapport, documentatie van uitgevoerde werken, ...). Dit wordt opgevolgd door de landschapsconsulenten van Agentschap Onroerend Erfgoed.

4. Zijn er algemene richtlijnen voor het beheer van bomen met deze status (veteraanboom of ancienttrees)? Is er een vakinhoudelijk aanspreekpunt waar eigenaren terecht kunnen met vragen?

Nee, er zijn geen algemene richtlijnen vanuit Agentschap Onroerend Erfgoed, maar zij schrijven zich wel volledig in de visie en richtlijnen die vanuit Ancient Tree Forum/VETcert naar voren geschoven worden. Het eerstelijns aanspreekpunt zijn de landschapsconsulenten van het Agentschap zelf. Zij verwijzen door naar boomverzorgers/boomtechnisch adviseurs waar nodig.

Agentschap Onroerend Erfgoed werkt aan kwaliteitslabels voor erfgoeddaanemers (ook voor bouwkundig erfgoed). Voor houtig erfgoed zal VETcert waarschijnlijk gevalideerd worden als het kwaliteitslabel voor beschermd erfgoed. Op dit moment wordt er ETW/ETT geëist voor werken aan/rond beschermde bomen, occasioneel wordt VETcert al vernoemd (of geëist). Het is de bedoeling om in de toekomst in alle gevallen VETcert te eisen voor werken aan/rond beschermde bomen.

2. Wim Peters – België

1. Hoe is de bescherming van monumentale bomen in uw land geregeld?

1.1. Kunnen bomen nationaal en/of regionaal worden beschermd? Zo ja, houdt deze bescherming in?

Een aantal effectieve landelijke bescherming – Eik van Lummen als voorbeeld
Nadeel: Voor de overheid dienen zijn onderdeel te zijn van het beheer – ofwel, het subsidiëren van..

Als bomenrij (Dreef van Tongerlo) of als Landschappelijk monumentaal erfgoed of als Tuin. Heeft ook nadelen... een laan heeft een bepaalde functie als laan.. dus kan ook een negatief effect hebben.

1.2. Is de groeiplaats van de boom onderdeel van de boombescherming?

Hangt van het boombeheerplan af:

Erfgoed: dient een boombeheerplan opgesteld te worden

Duizendjarige eik Lummen.. alleen de boom is beschermd, in eerste instantie niet eens is de groeiplaats. Wel na recent beheerplan!

Erfgoed: Wie draagt ze aan: Vlaams instituut Erfgoed. Feitelijk is het de minister.

Erfgoedcriteria, vraag Koen Smets (Erfgoed Vlaanderen)

1.3. Hoe functioneert in uw beleving de nationale/regionale bescherming?

Vrij correct, maar het gaat niet specifiek over het behoud van bomen. Het Erfgoed belang is overkoepelend. Daarnaast zijn het weinig bomen die beschermd zijn!

Het is vrij onmogelijk bomen op de 'lijst' te krijgen

1.4. Kunnen particuliere eigenaren de bescherming / instandhouding van bomen juridisch vastleggen? Zijn daar voorbeelden van?

Behalve als er een beschermings regime Erfgoed op zit.

Moet wel een kapvergunning zijn om een boom te bellen!

Als de bomen binnen een afstand staat van 14 m van een 'vergund' gebouw, is geen kapvergunning nodig!!

1.5. Zijn bomen beschermd als 'Nationaal Erfgoed'?

Ja

2. Is er onderscheidt in de status (orde van bescherming) van bomen?

2.1. Denk aan (potentieel) monumentaal of waardevol?

Geen classificering

Individueel bescherming

Of bomen die onderdeel maken van een beschermde locatie

Markante bomen.. echter geen feitelijke bescherming.. Lijst van merkwaardige erfgoed...

2.2. Worden de termen veteraanbomen of ancienttrees gebruikt voor het toekennen van een status?

Nee, zit geen officiële erkenning aan. Enkel in beheer van bomen!

3. Geldt een tegemoetkoming voor de boomeigenaar?

3.1. Worden zij ondersteund in beheer?

Ja, in zijn algemeen wordt subsidie gegeven voor het beheer.

3.2. Of middels een advies of financiële bijdrage?

Ja, zie hierboven. Afhankelijk van wat er nodig is, zie beheerplan, daarvan percentage

3.3. Geldt daarvoor een aantoonbaar bewijs of resultaatverplichting?

Ja, het beheerplan en de Factuur van uitvoerende

4. Zijn er algemene richtlijnen voor het beheer van bomen met deze status (veteraanboom of ancienttrees)?

Nee, enkele dient het Beheerplan goedgekeurd te worden

Is er een vakinhoudelijk aanspreekpunt waar eigenaren terecht kunnen met vragen? De VETcert gecertificeerde worden erkend (lijst Erfgoed). Daarnaast een lijst van ETW en ETT.

Kortom, aan de achterzijde is de Bescherming van monumentale bomen goed geregeld, denk aan inzet specialisme voor beheer en uitvoering. Aan de voorkeur, politieke beperkingen en de beperkte budgetten bij de overheid, niet goed geregeld. Komen nagenoeg geen beschermde bomen bij!

3. Vikki Bengston – Zweden

Opgestuurde info:

1. Een samenvatting van de verschillende soorten legislation in VET-Cert!
2. Een interview van een kleine 10 jaar geleden

De grootste uitdaging / bedreiging in Zweden is mogelijk Schaduw. Zeker ook door de verandering van het beheer! Ook ziekten en aantastingen als ETS. Daarnaast uiteraard ook Risico voor omgeving

1. What are the rules for preserving very large trees in your country?

1.1. Is there national and/or regional legislation that safeguards trees? What are the provisions of this legislation?

3 in totaal!

In Zweden hebben we een definitie van 'Bomen waardig om te behouden'. 1. Over een meter in diameter, 2. Over 40 cm in diameter als ze hol zijn, 3. En als ze oud zijn (>200 years for oak, beech, pruce, other trees .. >140 years, bijvoorbeeld es!). Hier vallen ook Veteraanbomen en Ancient trees onder.. gezien de criterium.. maar niet apart genoemd.

Als een boom binnen de definitie valt en de boom gerooid dient te worden, dan moet er een beoordeling komen (regionaal). 350.000 bomen in de data-base

Een andere manier van bescherming is eerder de bescherming van een 'Natural Monument'! Minder gericht op het individu.. ook niet per definitie voor een boom!

Groepen als ook individuen.. werkt goed, echter een hele procedure.. weinig bomen
De laatste is de 'Biotoop-bescherming' voor lanen (>meer dan 5 bomen in een rij., >20 cm in diameter, >20 jaar oud). Sterke bescherming. Ook de bescherming vanuit de wet wordt streng gehandhaafd.

Minder gericht op het individu.. ook niet per definitie voor een boom!

Echter is de keerzijde dat er minder bomen in een rij geplant worden!

Arboricultural and Nature conservation.. was een groot gat. Momenteel ligt dat dichter / beter bij elkaar, betere communicatie / respect.

1.2. Does the protection of trees include their growing location?

De 'Nature-minne' wel.. / Natural Monuments is lastig, hangt ook af van de persoon.. de kennis! Afhankelijk ook van diegene die het beoordeelt!

De Biotoop-bescherming wel, 15x de stamdiameter

1.3. How do you evaluate the impact of the national/regional legislation?

Van impact, wel afhankelijk van het type bescherming en opvolging daarvan

1.4. Can private owners legally ensure the preservation of trees? Do you have any examples of this?

Ik think... Nature-minne... Als de boom binnen de criteria en procedure doorkomt. Dan ja.

1.5. Are trees designated as 'National Heritage'?

Ja, National Monument's. Hier is wel een bepaald budget voor!

2. Do trees have different levels of protection based on their status?

2.1. Consider (possibly) remarkable or worthwhile trees.

2.2. Are the terms veteran trees or ancient trees used to indicate status?

3. How are tree owners paid or helped?

3.1. Do they get any help with management?

Regional Agency in first. Zie onderstaand.

3.2. Do they get any guidance or money?

Nee! Wel voor bijvoorbeeld 'knotten'. Vanuit een andere organisatie geregeld, ongeveer €50,- / boom.. iedere 5 jaar.

3.3. Do they need to prove anything or meet any standards for this help?

Ja, voor enkel het knotten.

4. What are some common principles for the care of trees that have this status (veteran trees or ancient trees)?

4.1. Who can owners consult with when they have inquiries about their trees?

Niet bepaald, wel onderdeel van de criterium.

Juist, door het te 'versimpelen' (behoudwaardige bomen) en niet de 'termen' te gebruiken, biedt juist kansen! Uiteraard kan het ook nadelen hebben!

Belangrijkste onderwerpen:

- Bescherming van bomen: Vikki bespreekt de criteria en wetgeving voor de bescherming van bomen in Zweden, inclusief de rol van regionale agentschappen en de uitdagingen bij het beheren van een grote database van beschermde bomen.

- Criteria voor boombehoud: Vikki legt uit dat bomen in Zweden beschermd worden op basis van criteria zoals diameter en leeftijd, waarbij bomen met een diameter van meer dan één meter of ouder dan 100 jaar voor eiken en 140 jaar voor andere soorten als waardevol worden beschouwd.

- Wetgeving en agentschappen: Er wordt besproken hoe de Zweedse wetgeving en regionale agentschappen samenwerken om bomen te beschermen, waarbij Vikki de complexiteit van het beheer van een database met 250.000 beschermde bomen benadrukt.

- Uitdagingen in databeheer: De discussie gaat over de moeilijkheden bij het up-to-date houden van de database en het informeren van het publiek over de noodzakelijke stappen voor boombehoud.

- Speciale beschermingsmaatregelen: Vikki noemt specifieke wetgeving zoals de biotoopbeschermingswet, die alle lanen beschermt en vereist dat men een

vrijstellingscertificaat verkrijgt voordat men bomen kan kappen.

- Internationale samenwerking: Jan en Vikki bespreken de positieve impact van internationale samenwerking en uitwisseling van kennis op het gebied van boombehoud en natuurbehoud.

- Uitwisseling van kennis: Jan en Vikki erkennen het belang van het delen van kennis en ervaringen tussen landen, zoals de samenwerking tussen Zweden en Nederland, om de praktijken van boombehoud te verbeteren.

- Impact van samenwerking: Ze bespreken hoe internationale samenwerking heeft geleid tot betere beschermingsstrategieën en een groter bewustzijn van het belang van bomen in stedelijke en landelijke omgevingen.

- Stedelijke ontwikkeling en bomen: Vikki benadrukt de uitdagingen en negatieve effecten van stedelijke ontwikkeling op de aanplant van bomenrijen in stedelijke gebieden, en hoe wetgeving dit beïnvloedt.

- Effecten van ontwikkeling: Vikki bespreekt hoe stedelijke ontwikkeling de aanplant van nieuwe bomenrijen ontmoedigt, omdat deze na 20 jaar beschermd worden, wat toekomstige uitbreidingen kan belemmeren.

- Wetgevingsuitdagingen: Er wordt ingegaan op de complexiteit van wetgeving die zowel de bescherming van bomen als de behoeften van stedelijke ontwikkeling moet balanceren.

- Onderzoek en kennisdeling: Bart en Vikki bespreken het belang van onderzoek en kennisdeling voor de bescherming van monumentale bomen en het belang van eenvoudige definities voor het algemene publiek.

- Belang van onderzoek: Bart en Vikki benadrukken hoe onderzoek bijdraagt aan het begrijpen en beschermen van monumentale bomen, en de noodzaak van toegankelijke informatie voor het publiek.

- Eenvoudige definities: Ze bespreken het voordeel van het gebruik van eenvoudige definities voor het identificeren van beschermwaardige bomen, wat helpt bij publieke bewustwording en beleidsvorming.

- Uitdagingen in communicatie: De discussie erkent de uitdagingen in het communiceren van complexe arboristische concepten aan een niet-gespecialiseerd publiek en het belang van duidelijke richtlijnen.

- Financiering voor boombehoud: Vikki bespreekt de uitdagingen met betrekking tot financiering voor natuurbehoud en boombehoud in Zweden, met name onder de huidige regering.

- Financieringsuitdagingen: Vikki licht toe dat de huidige Zweedse regering weinig financiële middelen beschikbaar stelt voor natuurbehoud, wat de bescher-

ming van bomen bemoeilijkt.

- Subsidies en steun: Ze bespreekt de mogelijkheden voor subsidies en financiële steun voor particuliere landeigenaren die bomen willen beschermen op hun terrein.

4. Stefania Vecchio – Italië

1. What are the rules for preserving very large trees in your country?

1.1. Is there national and/or regional legislation that safeguards trees? What are the provisions of this legislation?

Er zijn momenteel twee wetten van kracht in de regio Emilia-Romagna: regionale bescherming (Regionale Wet nr. 20/2023) en nationale bescherming (Wet nr. 10/2013, art. 7). De Monumentale Bomen van Italië (AMI) worden geïdentificeerd als zeldzame voorbeelden van pracht en moeten specifieke monumentale kenmerken bezitten zoals aangegeven in de nationale wet (Wet nr. 10/2013). Op regionaal niveau worden Regionale Monumentale Bomen (AMR) geïdentificeerd als exemplaren van grote waarde die worden erkend als het bezitten van specifieke monumentaliteitswaarden zoals gedefinieerd door de regionale wet (Regionale Wet nr. 20/2023). Het belangrijkste verschil tussen de twee soorten bescherming betreft de minimale omtrek die per soort wordt vastgesteld, waarbij deze groter is bij nationale bescherming dan bij regionale bescherming. In beide gevallen kunnen monumentale bomen zowel tot inheemse als uitheemse soorten behoren, zich bevinden op openbaar of privé-eigendom, en kunnen ze voorkomen in stedelijke, landelijke of bosgebieden, van natuurlijke of kunstmatige oorsprong.

Volgens beide wetten zijn monumentale bomen onaantastbaar en is elke ingreep aan de boom en/of in de ZPA (een beschermingszone voor het wortelgebied) verboden, behalve voor ingrepen die verband houden met het behoud en de stabiliteit van de boom of om de openbare veiligheid te waarborgen.

1.2. Does the protection of trees include their growing location?

Ja, voor beide soorten bescherming is een ZPA (Boombeschermingszone) ingesteld, wat een fysieke bufferzone is, normaal gesproken cirkelvormig, met een minimale straal van 10 m voor Regionale Monumentale Bomen en 20 m voor Italiaanse Monumentale Bomen, gerekend vanaf de buitenkant van de stam, om de wortelzone te beschermen.

1.3. How do you evaluate the impact of the national/regional legislation?

Op dit moment, erg goed.

1.4. Can private owners legally ensure the preservation of trees? Do you have any examples of this?

Alle monumentale bomen zijn onaantastbaar en daarom zijn alle ingrepen die niet verband houden met hun bescherming of openbare veiligheid verboden. Een specifieke vergunning, afgegeven door de regio of het ministerie, op basis van een

technisch rapport opgesteld door een boomdeskundige, is vereist voordat er enige ingreep kan worden uitgevoerd. Dit kan worden beschouwd als een beperking voor de eigenaar, die daarom verplicht is de wet te volgen, waarvan het hoofddoel het behoud van de monumentale boom is.

1.5. Are trees designated as 'National Heritage'?

Het hangt af van wat er wordt bedoeld vanuit een regelgevend en juridisch oogpunt.

2. Do trees have different levels of protection based on their status?

2.1. Consider (possibly) remarkable or worthwhile trees.

Nee, volgens beide wetten is elk type monumentale boom onaantastbaar en geldt er een verbod op elke vorm van ingreep, zowel aan de boom zelf als in de ZPA (beschermingszone). Uitzonderingen worden alleen gemaakt voor bewezen noodzakelijke ingrepen die verband houden met het behoud en de stabiliteit van de boom of ter bescherming van de openbare veiligheid.

2.2. Are the terms veteran trees or ancient trees used to indicate status?

Nee, de wettelijke definitie beschouwt de boom als "monumentaal".

3. How are tree owners paid or helped?

3.1. Do they get any help with management?

Elk jaar publiceert de regio Emilia-Romagna een oproep tot inschrijving om beheer- en beschermingsmaatregelen te ondersteunen die zijn voorbehouden aan openbare en particuliere eigenaren. De interventies worden voor 100% gefinancierd, met een maximaal totaalbedrag van 15.000 euro voor individuele bomen en 25.000 euro voor rijen en groepen. Sinds 2020 hebben de toegekende bijdragen bijna 1,5 miljoen euro bedragen.

3.2. Do they get any guidance or money?

Zie hierboven.

3.3. Do they need to prove anything or meet any standards for this help?

Ja, er zijn ten minste twee basisvereisten. Het eerste is dat de eigenaren een fytopathologisch rapport moeten indienen dat is opgesteld door een boomverzorger, waarin de noodzakelijke uit te voeren interventies worden voorgeschreven. Het tweede is dat de interventies alleen mogen worden uitgevoerd door ETT, ETW, VETCERT of door boomverzorgers die gecertificeerd zijn door de regio Emilia-Romagna.

4. What are some common principles for the care of trees that have this status (veteran trees or ancient trees)?

4.1. Who can owners consult with when they have inquiries about their trees?

De regio Emilia-Romagna, specifiek de sector voor beschermde gebieden en ont-

wikkeling van berggebieden, beschikt over gespecialiseerd personeel om eigenaren te ondersteunen, maar gemeenten kunnen ook helpen als eigenaren hulp nodig hebben.

5. Kamil Witkoś – Gnach – Polen

Er is op dit moment veel gaande omtrent deze vraagstukken. Vorige jaar is Woodland Trust (and Emma Martin) in Polen langs geweest om het één en ander op politiek niveau te bespreken. Daarbij hebben ze ook een overzicht gevormd van de verschillende disciplines

1. What are the rules for preserving very large trees in your country?

1.1. Is there national and/or regional legislation that safeguards trees? What are the provisions of this legislation?

Er is op dit moment veel gaande omtrent deze vraagstukken. Vorige jaar is Woodland Trust (and Emma Martin) in Polen langs geweest om het één en ander op politiek niveau te bespreken. Daarbij hebben ze ook een overzicht gevormd van de verschillende disciplines

De Poolse 'groene monumenten' zijn gebaseerd op de IUCN (International Union for conservation N.). Bescherming van natuur is op verschillende facetten geregeld. Dit is een 'vrij oud systeem'. Op dit moment zijn alle publieke bomen beschermd, enkel de 'Groene monumenten' (individueel of groepen bomen, circa 32.000 stuks) zijn 'Extra' beschermd.

National Parks – Nature research – Green Monuments

1.2. Does the protection of trees include their growing location?

Zie hierboven.

1.3. How do you evaluate the impact of the national/regional legislation?

Echter de stadspolitiek bepaald over de bomen... akkoord of geen akkoord omtrent de werkzaamheden rondom de bomen dienen afgestemd te worden. Dit is zeker een bedreiging. Het probleem is dat het niet door experts beoordeeld wordt. Zou eerder een nature conservation Agency moeten zijn! Daarnaast is er een complex, ook omdat de bomen, waar ze dan ook staan (particulier / openbare ruimte / elders) ze daarover mogen beslissen!

1. Bedreiging van beperkte kennis

2. Bedreiging over het beslissing op andere 'terreinen'

Zeker het argument over 'Veiligheid' vormt een risico en daarbij zijn ook meerdere 'Groene monumenten' geveld!

- Een 'slecht' voorbeeld daarvan is: Als een boom te belangrijk wordt, wordt het een 'te veel ingrepen door de mens'... Boomchirurgie!.. De boom in 2021 'Boom van het jaar!' Waaronder 'statische verankering'.

- Een zwarte populier in Warschau.. privaat eigenaar.. heeft gevraagd het geld terug te krijgen van de boom.. zodat ze de boom kon vellen om huizen te laten bouwen!

Wat belangrijk is, is dat er 'voldoende' kennis gevraagd wordt en voorhanden is om beslissingen te maken omtrent het beheer van deze 'Groene monumenten'.

Het huidige boombeheer is 'teveel' op veiligheid en gebreken gericht!

1.4. Can private owners legally ensure the preservation of trees? Do you have any examples of this?

1.5. Are trees designated as 'National Heritage'?

2. Do trees have different levels of protection based on their status?

2.1. Consider (possibly) remarkable or worthwhile trees.

2.2. Are the terms veteran trees or ancient trees used to indicate status?

3. How are tree owners paid or helped?

3.1. Do they get any help with management?

De gemeente is verantwoordelijk voor de data van bomen (groene monumenten), daarnaast is boomeigenaar (ongeacht particulier of niet) verantwoordelijk voor ingrepen / maatregelen. Alleen als het een 'groen monument' is, zal ook de overheid financieel helpen (verschillende funds). Alleen als het 'natuurwaarde' gericht is, niet 'veiligheid' gericht is.

Staan er naast de 32.000 ook veel 'Groene monumenten' niet op?

Ja, er missen veel bomen. In het verleden gericht op 'goede conditie' en 'grote omvang'.. juist de 'veteraanbomen' en 'ancient trees' zijn niet persé 'Groene monumenten'.

3.2. Do they get any guidance or money?

3.3. Do they need to prove anything or meet any standards for this help?

4. What are some common principles for the care of trees that have this status (veteran trees or ancient trees)?

4.1. Who can owners consult with when they have inquiries about their trees?

Belangrijke Onderwerpen:

- Groene Monumenten: Kamil besprak het concept van groene monumenten, inclusief hun geschiedenis, beheer en de uitdagingen waarmee ze te maken hebben in hun behoud. Hij benadrukte het belang van natuurbescherming door middel van wetgeving en de rol van verschillende belanghebbenden in dit proces.
- Wetgeving en Beleid: Kamil deelde inzichten over de ontwikkeling van nieuwe wetgeving in het Verenigd Koninkrijk met betrekking tot erfgoedbomen en

groene monumenten, waarbij hij het belang van internationale samenwerking en het leren van ervaringen uit andere landen benadrukte.

- Bescherming van Bomen: Kamil en Jan bespraken de uitdagingen van boombescherming, met name het probleem van overbeheer (over-management) en de noodzaak van een meer genuanceerde aanpak van boombehoud die respecteert voor de natuurlijke processen van de boom.
- Financiering en Beheer: Kamil legde de financieringsmechanismen voor groene monumenten uit, inclusief de rol van publieke middelen in particuliere boombehoud, en het belang van competente besluitvormers in dit proces.
- Ecologische Waarde: Bart en Kamil bespraken het belang van het erkennen van de ecologische waarde van bomen en de mogelijkheid om beoordelings-systemen te gebruiken ter ondersteuning van de bescherming en het beheer van veteraanbomen.

Verschillende Perspectieven per Onderwerp:

- Beheer van Groene Monumenten:

Overeenstemming: Kamil en Jan zijn het eens over het belang van een gestructureerde aanpak voor het beheer van groene monumenten, inclusief de noodzaak van expertise in besluitvorming.

Zorgen: Kamil benadrukt een specifiek voorbeeld van overbeheer dat heeft geleid tot negatieve uitkomsten voor een boom, wat wijst op een praktisch meningsverschil over hoe beheer praktijken worden toegepast.

Hoofddeeeën die we Bespraken:

- Beheer van Groene Monumenten:

Het implementeren van een meer door experts aangedreven besluitvormingsproces voor de aanwijzing en het beheer van groene monumenten.

Het introduceren van een beoordelingssysteem om de veteraanstatus of het groene monumentpotentieel van bomen te evalueren.

Het aannemen van een minimale interventie-aanpak bij het beheren van oude bomen, met nadruk op natuurlijke processen.

Het overwegen van de ecologische waarde van bomen bij beheer beslissingen om hun biodiversiteit te beschermen.

- Wetgeving en Beleid:

Het verkennen van de invoering van bomenrechten om bomen ruimte en rechten te geven om natuurlijk te functioneren.

Het aanpassen van groene monumentregelingen om meer factoren, zoals overlevingsstrategieën, op te nemen.

- Kennisdeling en Samenwerking:

Het organiseren van bijeenkomsten of forums voor het delen van ervaringen en uitdagingen bij het beheren van groene monumenten in heel Europa.

Het ontwikkelen van een samenwerkingsplatform voor het uitwisselen van ideeën over bosbeheerplannen en het beheer van veteraanbomen.

6. Neville en Luke Fay – Engeland

7. Andreas Roloff – Duitsland

1. Hoe is de bescherming van monumentale bomen in uw land geregeld?

1.1. Kunnen bomen nationaal en/of regionaal worden beschermd? Zo ja, wat houdt deze bescherming in?

Ja, namelijk:

- Gemeentelijke boombeschermingsverordeningen;
- Inrichtingsplannen;
- Soortenbescherming;
- Natuurmonument (Naturdenkmal);
- Nationalerbe-Bäume;

In principe kunnen bomen worden beschermd door gemeentelijke boombeschermingsverordeningen, inrichtingsplannen, soortenbescherming of bijvoorbeeld als natuurmonument. Het kappen of beschadigen van deze bomen is verboden. De contactpersonen zijn de verantwoordelijke bouw- en groenautoriteiten, de lagere natuurbeschermingsautoriteit en indien nodig de politie. Helaas is een groot aantal bomen niet beschermd.

1.2. Is de groeiplaats van de boom onderdeel van de boombescherming?

Indirect wel.

1.3. Hoe functioneert in uw beleving de nationale/regionale bescherming?

In Duitsland zijn op een dergelijk natuurmonument artikel 28 van de Federale Natuurbeschermingswet en de nationale natuurbeschermingswetten van toepassing. Het verwijderen van het natuurmonument en alle handelingen die kunnen leiden tot de vernietiging, beschadiging of wijziging van het natuurmonument zijn verboden in overeenstemming met de gedetailleerde bepalingen.

1.4. Kunnen particuliere eigenaren de bescherming / instandhouding van bomen juridisch vastleggen? Zijn daar voorbeelden van?

Niet beantwoord.

1.5. Zijn bomen beschermd als 'Nationaal Erfgoed'?

Ja, zie hierboven.

De NEB (Nationalerbe-Bäume) zijn niet wettelijk afzonderlijk beschermd, maar 90% van deze zeer oude bomen waren al eerder als Naturdenkmale (ND) aangemerkt en dus beschermd.

Onze beschermingsmaatregelen hebben echter een grotere impact dan ND, aangezien ze door ons en andere officiële instanties voortdurend in de gaten worden gehouden en gecontroleerd vanwege hun status.

2. Is er onderscheid in de status (orde van bescherming) van bomen?

2.1. Denk aan (potentieel) monumentaal of waardevol?

De gradatie is:

- Gemeentelijk;
- Soortenbescherming;
- Nationale bescherming.

2.2. Worden de termen veteraanbomen of ancient trees gebruikt voor het toekennen van een status?

Nee, enkel monumentaal of nationaal erfgoedboom.

3. Geldt een tegemoetkoming voor de boomeigenaar?

3.1. Worden zij ondersteund in beheer?

Ja, er is ondersteuning.

3.2. Of middels een advies of financiële bijdrage?

Beide zijn mogelijk.

3.3. Geldt daarvoor een aantoonbaar bewijs of resultaatverplichting?

Vraag niet beantwoord.

4. Zijn er algemene richtlijnen voor het beheer van bomen met deze status (veteraanboom of ancienttrees)? Is er een vakinhoudelijk aanspreekpunt waar eigenaren terecht kunnen met vragen?

Ja, in principe vakspecialisten.

